

Sarangadhara.

An original drama
in 5 acts.

BY
A. NARAYANADAS.

VIZIANAGRAM.

I. K. S. Rao's S. V. V. Press.

1921.

price one rupee.

త్రైప్తి దేవరాయాంగ్ర భాషాసలం
శ్రుతిష్టార్, హైదరాబాద్

210

సారంగ ధరనాటక ము

31462

చిహ్నాల్మిమదజ్ఞాడాభా నాగాయగాదాన
విరచితము.

త్రైప్తి దేవరాయాంగ్ర భాషాసలంఎము
మల్లనుబార్, హైదరాబాద్. १.

క్రొ

౯

మొత్తచిక్కార్పు 50 రూప్తులు.

విజయాగరము.

కీర్తిపేచ్చాల్మిమద్జ్ఞాక్షరశాలయంమ మదిప్రమ.

1921.

కాప్టైన్ రిజిస్టర్.

పోట్టేచీటాక, ఫెబ్రవరి 1-0-0.

148 94

894 81325
MAR-5

2305256
2083256

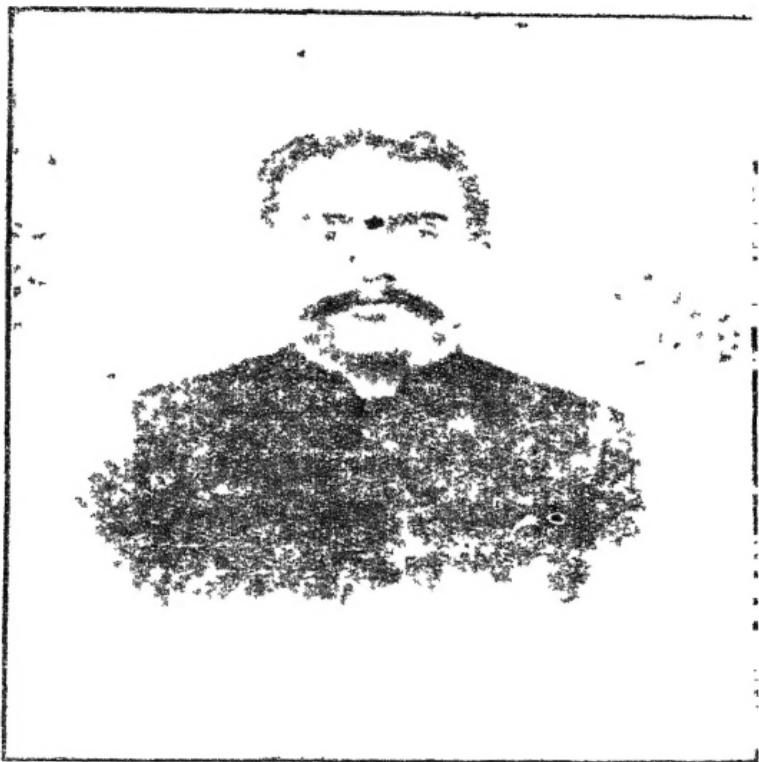
31462
11/12/77

శ్రీప్రథమ దేవాయామ్రద్ర భాషానిలయము
పుల్లువ్వులు, హైదరాబాద్. 1.

ఇంచుటకు ముండుల్లి పాచ్చిములు.

వురువులు.

1. రాజరాజనేంద్రుము	రాజు
2. మంత్రీ	
3. సారంగధరుషు	యువరాజు(కథానాయకుడు).
4. సుబుద్ది	సారంగధరునిచెలికాడు(మంత్రీకుమారుడు)
5. మహాకవిగాయకశిరోమణి.	
6. పురోహితుము	
7. గలిగింత	విచ్చొండుడు
8. గిణగున్న	రంగులువేయవాడు
9. జబ్బున్న	హంతకనాయకుడు
నీలు.	
1. రణ్ణంగి	రాజరాజనేంద్రునిపెద్దభార్య.
	(కథానాయకునితల్లి)
2. చిత్రాంగి	రాజరాజనేంద్రునిచిన్నభార్య
	(కథానాయక)
3. సలనంత	రణ్ణంగిదాసి
4. ఆంధైంత	చిత్రాంగిదాసి

Mr. A. Narayananadas.

ప్రేరిణులు ప్రేరిణులు ప్రేరిణులు ప్రేరిణులు

శ్రీరము.

పారంగధర సాటక ము.

నాంది.

సు. తమవుండంతగఁ భల్లియై ధనములం ♦ దం శేయగంయం శేర్చైస్తై
మునముందిద్దగ నొడ్డులై నుఫములం ♦ భార్మిపింప నిల్లాలునై
కొనసాగింపగఁ బుత్తుర్చై భయములం ♦ గొప్పంగ భూషాలునై
యనయం శీర్ష్యరుడేసభూసదులఁ గ ♦ ల్యాంబు లందిష్టుతన్.
మూత్రి—(నాద్యంతమున తెఱవిక్కుచూచి) అమ్మాయా!
నటి—(ప్రివేషించి) అయ్యా! సెలచేమి?
మూత్రి—కంటివా?

గి. పుగులు పులుతెఱగుల ♦ పునులందు డస్సిన
పునును సేదచేర్చు ♦ మనదు నాట్య
శాలయానెకు మంచి ♦ చలివేంద్రీఁ శేరుసి
జనుల నింతచవులఁ ♦ దనుషవలయు.

గి. కంటివా! కాళిధాసాది ♦ కవుల నాట
కములు సెల్లురు లిహ శ ♦ క్యమూకాసు
కొనస: ఒని జాటనుంచేయు ♦ పీనుల కెఱు
కశదు తీయనిమూటు ప ♦ ల్యావలె నిప్పుడు.

టదియునుం ద్వా.

ఉ. అప్పుముఁబోలి యాజగమునం ♦ దత్తికిం గనుపున్న తప్పులం
నిప్పుఁల తుంచచేయ్యి. గడు ♦ తీయని జాటలనించు చీనులని.

గొండ భవంబులోన పమ + కూరెదు నంచిటు జూడవచ్చి

పెన్న లిక్కినాటకము + శీరికి ఇడుక సే ఖ జాలెతుక్క.

నటి—తమకింపెయాలో చనమేల ? కేసేరెకున ది క్రొ త్రు
యోకనింత యనునామత తా మొఱుఁనిదా ?

వాంగీ—హొనొ సిప్పటి కనుచుచేనిన నాబకంబాల నొక
కంచిబాని సేనెంచుపాంతలో సీవెద్దియైంబాడి సభ్యులపు వీం
కొనుర్కుము. చూండా !

గీ. ఎండ యొక్కిలంది + కొండయొక్కిదునక్కు

లెండ దిసుకొలంది + గొండ దిని

పోలీ— గట్టసులభి + ములకాపుశేశాలు

దిసముఁ గూర్చి పాట + దెలుపులయు.

సభ.— చీతు ము.

వసంత—వరురక్కొగతి.

సంతోసముగ వసంతమువచ్చేను - కంతునిబుం - గనలన్ హొచ్చేను॥

శెలుచుగమావిడి-చెట్టులుగాచెయ - పోలుపుగన్నెడ - మెల్లులుపుచెను॥

తుమ్మెదలలరులఁద్ది-మిక్కిగనాడెను - నమ్ముదముఁ బిక - సంఘము .. డెను॥

అసింగాఁడుపీపస - లందుసదొఁగెయ - తుణములపగిని ని-తు జసాగెను॥

సుంగీ—ఇ పచో ! సీగానాధికార మారాజరాసుచేర్చుము॥

ప్రాణానుఁ ట్రె సగ్గుము గడ్డపగెచెను.

(అని ఈయను డో నిప్పుఁమించురు).

పుఁట్టు వైఁ.

మానవులు కుటుంబములు

ప్రశ్న.

సారంగ ధర సాట నే బు.

ప్రాథమాంకము.

[రాజు రాజు రెదుర్నిని కోఇచ్చుకూలము.]

(కుటుంబము — రాజు, మంత్రి, కవి, ఇదూరి, కాచు చరిపాడు, టీ.ఎ.)

రాజు — నేడ్ది ఇంగ్లెన్స్ కులముం శాప గస దీనా 19 ;
యుట్లాసమసుచుం దేను. మంత్రీ !

మంత్రీ — ప్రభువు కాశీతులం జూడ నపు న ల్లారిము
గలుగుచు నపూజనేతి నా !

కవి — ఆశీతుల పేరికసందర్శన పెంచు జములకు నూడ్చు
ప్రశ్నకాశము.

రాజు — నాగరావిగాయు శిర్పి నుంచి ! సమాప్తి గుండా.

కవి —

గీ. అశ్రీతులపాల దాయిత్వ పుసుంచేస్తి
శ్రీరామం గువినులచేచెర పొత్తుకఁచేసు
సహా ఏరిపాడుక పీ శిల్పము
శిల్పముగాను చంపి ప్రస్తావము.

రాజు — మంటీ! ఈయేంట మనరాజ్య పెట్టు ఇలించెను”
కాపు లెట్టున్న వారలు?

మం — సకలఫర్లు, స్వరూపులయిన తాము రాజ్య మొనర్సు
నెవ్వానికిన్నటికి నేయేలోప మైనసుండ నేరపు. సవధాన్యములును
సమృద్ధిగ ఫలించినవి. కొబ్బరి, మావి, పోకమొదలగుప్పుట్టా
తులు, ప్రశ్ని, నీలి మొనలగు సస్యములు మెంకుగఁబంచెనవి.
కాలోసమూగముగ వగ్గములు గురియుట చే నేరోగఁబులండగు
ఉక ప్రశ్నాధివృథియం బశువృథియునగుమన్నది. కాప్పులంద
అల నేరీకకటాయంబున సుముఖులై గ్యారసాయములః భివృథిసే
యుచున్నారు.

రాజు — కాతపసెల్లపుడును మారాజ్యమూ సమృద్ధిగఁట్టిం
పవ లెననియుసు, మాప్రిజపెల్లదును పాయిగసుంఁ వలెననియు
సుంఁడా”

మం — చిత్తమూ. స్వదేశప్రజలుయం దేశ్రి, కాగల ప్రియ
లోకనిఖ్యాతమే? యేలనన? ఏలినహాకెస్తు ఇం బై రాజ్యాబు
లం ఉరి ధనము వ్యయపర్చులేమ. ఇచటిచారింగాదని విదేశియు
లకు పొమ్ముకొల్లచెట్టులేదు. సుతతమేలినవారిసమక్షమందుఁగ
లమాఖోటి ముఖ్య సేవకులంమఁ దమకుగట్టాత్తముండుఁబింత
కామగాని, కాపుచు మొవలుకొని యారాజ్యమునంసిలి యె
లియతర వ్రిజలను, బేర్చేర తాముడెలిసికొని కాపాడుచుంట
యత్యస్తుతముగనంగ్య దేశస్థులుగూడఁ, జెస్పుకొనుచున్నారు.

రాజు — నంతోచము. (శివిడెనచూని) కచికాలమాణి!

మన విద్యాపూర్వికాల బెట్టుపుటి ?

కవి—

సీ. ఈనిష్టప్పినారు నూ ♦ తన దేశములను న
తుత్రింబాలం గోళ ♦ శాస్త్రములు,
కనిష్టినారు నూ ♦ తన మాలికాలాహ
చయాగుణముల సైద్ధ్య ♦ శాస్త్రములు,
కనిష్టినారు నూ ♦ తన యంత్రసామగ్రి
జసహితంబగ శిల్ప ♦ శాస్త్రములు,
కనిష్టినారు నూ ♦ తన భాష్యముల వేద
సమతిక్తల్న శబ్ద ♦ శాస్త్రములు,
శాస్త్రముల నన్యదేశ భూ ♦ మలయురాణ
ములనుఁ దెనిగించుచుండ్రి, క ♦ వులును వింత
కావ్యములఁ, జ్యుతిలా, గ్రోవ్రె ♦ కథల, నాట
కముల, సగంతముగఁ గల్ప ♦ నములఁజేసేఁ.

రాజు— ఓహో ! జ్ఞానపక్షమునవ వచ్చినది. చిరంజీవి సా
రంగధరుఁడు సంగీతముదేగాక క్షమిత్వమునందుఁగూడ నెన్ను—డు
ప్రాజకలవాడని తెలియవచ్చేను.

కవి—

గి. సహజ సంగీత సాహిత్య ♦ సంపదయును,
శ్రోగ్రాంథిల్స్ ఇక్కిహూ ♦ దార్శములను,
చక్కడము స్వతంత్ర రా ♦ జ్యంఘనోర్పు,
బడగు గాకేడి సారంగ ♦ ధనుడు ధక్క.
రాజు— తోల్లినంతానములేక చింతలంబాంది మెంతయో

తంబులిపి శుద్ధభమేళ్ళకుకుణచే నేనిబోలకుఁగాంచు
ట వినార్థాల్రహి దెలమేకదా ?

మం— మహాప్రభా ! అదినము. ఇంతేక, చిరంజి
సారంగభరుకును, నాచిడ్డఁగుసుబ్దిని మిగుల్నే కాము గ
లుసుటచే, యునరాజసుగుణములను నాప్రత్యమిముంబుక్కఁబ
తిదినము ఏనులన్నింమగ వినుచుందును. మరియు, స్వీచ్ఛానీ
ధుని బ్రీధిగన్న ధర్మరాజుగారుంగూడ “సంప్రదాను పూర్వ”
అని కార్యాధిక్యై యసత్యసూచనజేసి “కంజరి” అని సంప్రదా
నిరిగాని, యాశ్వరవరజనితుఁడుగు సారంగభరుకు ప్రార్థన్నఁపును
గల్లవలికినట్లు వినశేను.

రాజు— యెవుఁగురా ! ఎంచుంటా?

ధ్వారపాలకుఁము— (ప్రభిపేశించి) మహాప్రభా !

రాజు. బీరి ! చిరంజీవి సారం, భరుని, సుబ్దినిపే ము
గాఁ దోషుకొనిరమ్ము

ధ్వార— చిత్తము. (అగ్రమ్మిమించుఱి.)

గాజు— మహాక్విగానుక్షిరోమణ ! తాముహాచనంగీత
కపితాంశారదులగుటవలనుఁ దా నెచ్చెలికాం డగునాబాలురక్కీ
సిఁ దలందంఁగాఁ బ్రాహ్మణముఁ దిరైను. చిరకాలమునుండినా
ఁఁ సందియమ్మున్నది. ఇంక్కుతాంధముఁగులంకముగఁ
చి సినతామ్ముఁచెప్పేవరిఁ ? మార్గచంబునసేభి “పయెక్కుము”

కని— దేవా ! ఇదియెక సందియమూ ?

గి. మెలక సేతదము, ♪ దర్శియుఁ రమ్మి - . . .

సెంగ గదనము, పథ్యా తా?
 లే, తీయమము, తెనుగుకే కా?
 పును పన ల్లాట్య ప్రాణచేసి కి
 రాజు— హోను! శ్రీనిగాంగ స్తురాలిష్యము, సంక్రమి
 మసను పును గింజు తయు పుట్టముచు.

(సారంథిమ, ను శ్రద్ధిము ప్రవేశించుర.)

నారి— ఏలించాం చమర్మా లిము.

రాజు— చిరంచివ.

సుబు— ఏలించారికి నమస్కారము.

రాజు— చిరంజివ.

నారి— గుళిరోమణీ! అభిహాదనము.

కవి— చిరంజివ.

సుబు— గురుళిరోమణీ! నమస్కారము.

కవి— చిరంజివ.

రాజు— కూర్చుంచుచు.

(సారం- నుబు— చిత్తము. అని యట్టుచేయునుర.)

గిలి— చిత్తము. అట్టు, అప్పుచ్చి, గారె, బూరె, లెంపు.
 స్వరగూర్చంపివలెను. రాజగారియుద్ద నందజిక్కన్న మొదటి
 న్నన నాది, నాకు ప్రాప్తి దీ?

కవి—

గ. స్తురు, గీరించు! లక్షల పంచులోనియుఁ,

ఓ పాశి మ స్తురు ప్రాప్తి కి

శూటింగ్ ఎయిస్ట్ పోండు ని ♦ క్రూక్రూఫిల్ల
కును, మతిమునీకు, మొంటేమ ♦ స్నేహంలేకావు?

రాజు — బాగుగా సెలవి చ్చుప్రీరి. (సారంగధర, సుబుధులనుమాచి) మించాటవినిచిక్కాల సుయుసది. మించెనిమిదేండ్లు బుంతలై చున్న ప్పు పుంచిని. ఇప్పుడే తమభిన్నాదినొందియుండునో? కవగూడి వోయి నొసర్పుమ.

గిలి — లెందు. మించారుపాటు నాకుక్కసిల్లయాట.

సారం — సుబు —

కంక రంధ్రణయి — ఏక తాళము.

శా ఏలినవారి పాలనమున — సెలజనుల ముసుచుండిరి సుఖమున!

అః కాలయోగ్యమయిరానులుగుపయు నుంగోరమజాతీకనులచుండునై॥యే॥

ఉ. చిచ్చగాంధ్రు మతి బీదలులేరు — పచ్చెప్పుకనుగవడచేయోటు

పచ్చిక బయిలుల పశువులు నిండెను — హెచ్చగప్పుకము లెల్లయుండెను॥ యేలి॥

కవి —

గి. చిస్ను వాండూరమిపూట ♦ చెస్సుముద్ద
లేసినట్టులు, జ్ఞాల ♦ లెగచినట్టు,
పస్సు, చేంచేలి, జూబలు ♦ జ్ఞానట్టు
చిన్నిత్తాండేనే పయిబయిఁ ♦ జీండినట్టు.

గిలి — నాకుక్కసిల్లయాడి యిలసినది.

సారం — యెత్తుకొనుము.

గిలి — ధర్మరాజుగారంతటివారే స్వరముచక్కబోవునపుడు సయుతము కుక్కందలనెక్కించు ఓనగా నేనెత్తుకూర్చు త్తాఁ?

కనీశ్వరుమగాదూ ! పాక్షికము సేసెదూరా ? నామక్క ప్రీతులు నుంగూడ వసించదూ ?

కవి—

గి. లక్ష్మిలో లియాట్ టు చక్కదనము
సాండు రబ్బరుచే బంటి ♦ యొగురువుల్లు
ఉడుకు నానుము పై సిల్చి ♦ వడమువుల్లు
ఉడితలోబడ్డ యొలక గ్రు ♦ చ్చింపయుల్లు.

రాజు— అయ్యా ! వీటికవిత్వమునం దాసుధార్మాయ్యా! కునోచూడవలయును. ఎద్దియైంనోక సమయ్యనిచ్చి పూతిక సీయుఎనుడు ?

కవి—

గి. కవితమైటల రావలేఁ ♦ గణతుఁడున్న

సుబు—

సాఁగి కమైయ్యనున్నవచ్చు ♦ తీగఁదోకి

సారం—

సాలెట్రురుగు కడుపులోని ♦ నూలుఁ బోలి

గిలి— నేనుంబాతీలోనే యునునా ?

రాజు— కానిమ్ము.

గిలి— కొబ్బుకదూ ?

రాజు— భునుములేదు.

పదించుబులవులకుఁ పూచూపోఁరూ ♦ ఇన్నాపోవు.

రాజు— ప్రసిద్ధముఁ కఁఁ కుఁ ముఁగుఁగుడూ ?

ద్వార— (ప్రీవేశించి) మహావ్రిభూ ! యేలినవారి సందగ్ధనమునకు జై-చువాంష్ట్రి వచ్చియున్నారు.

రాజు— రఘును.

ద్వార— చిత్తము మహావ్రిభూ. (నిష్కర్షించును).

ఎంత్రీ— యేలినవారిని వేటకై పిల్చున్నిచ్చిరికాఁబోలు?

రాజు— మాకుఁగూడనట్టేతోఁచెను. వేటాడిచిరకాలమునది. సగర కృత్తిమములకస్నాన వనగిరిసహజములు రఘ్యములుఁదా?

శివి—

నీ. ఎండమఁ జోరసీక ఫోరెండిగి బల్టుఱుచుగ
సల్లకొస్సుట్టి వె ఫోర్సెండలు
కొండలయోఁయు ఫోరెండులై తేలిమ
డంగుల నీఁడాడునే ఫోర్గ కనుపులు

రాజు— (సారంగధరసుబుద్ధులనుచూచి) తక్కినచరణములను మిచిరిద్దులం బూత్తికసేయుఁడు?

సుబు—

మేమలుఁబ్బుఁగనెఱ ఫోర్మింగి లావగుచ్చెట్ల
కుంజుట్టు కొస్సుట్టి ఫోర్మింగులు

సార్—

తోఁడనె బండరాల్ ఫోర్మింగుకొనుచుగ
ఇం దిగువకుం దుర్భేషు ఫోర్మింగు

శివి—

గిలుగు కాఁడిపుంల్చును ఫోర్మింగు

బణప్పుయఁ బులుల లేగలఁ ♦ లింగి నింటు

గ్రోట్ మయిలులైనఁ ♦ గల్లవలుకఁ

బోని యొఱుకలఁబోడగనుఁ ♦ బుస్సుముఖు

మంత్రి!— మహాపభూ! అరుగో! పిల్లనగ్రోవుల నుఁడు
కొనుచు దలలైనుఁ బలురకముల పిట్టతెక్కులకుచుఁ లల్లాడసెద్ది
యో పాచుచునాడుచుఁ జెంచువాంచ్చీటవ వచ్చుచున్నారు.

(జెంచువాయకఁడు భార్యాయన సింగితోఁ ఒప్పేశించునఁ).

భేషణ్—తిర్మిర్మిగతి.

చ॥ కొనుఖాడుఁ గలిగిసింగి — నోసములఁ నోలంగి

ఆ॥ గరుపారిన మేసపొంగి — కనులవండువై చెలంగియి నో॥

ఉ. పున్నమచండురునిమాడ్చైఁ — బోటువసి మోము!

కన్నలంగు సెనరుచిందు — కడింది ఇగడ్చైయైన॥ నో॥

రాజు— కనికరమా చిన్నదియుసిన్నట్టు కాన్నించు చున్నది
యూటువాలించుఁ డలసటవీర్చుకొనుఁము.

కవి—

గి. చీర సింగారమ న్నీంత ♦ సిన్న లోర

చూపు లొయ్యారపునడబు ♦ పోయిగఁష్టు

మాటలున్ గాటివాసంపు ♦ గోటులేక

పుట్టుచక్కడవిమై చెంచు ♦ బోండ్డకులరె.

చెంచునా— మమ్మెలైకితియ్యనిసాపిగా! మాపాలిటిటేసు
పా! నీయషుగుల మోర్కెటునాసిన్నిచన్ను దీపిచి కాపాము
మాయప్పా! నీర్చిడ్డలమాముమ్ము.

రాజు—నీపు, నీబిడ్డలు, నీచుట్టములు హోయిగనుర్నారా? మాయడవులు బాగుగఁబండినవా? మఱ్మేమివింటలు?

చెంచునా— సామీ! అడవు లీయే డన్ని పంటలుంబండి సవి. నీబిడ్డలందఱు హోయిగనున్నారు. పండివె. తేనెయిడెపు చ్చుకొండు. మావేల్చా! ఈయేటివింటలు బిడ్డడెడను మనవిచే సికొనెదను. కారుదన్నలు, గొరబోతులు, దుప్పులు, పులులు, పంచులు కొవ్విప్పిచెలరేగి మాపంలచేలంబడి చెలుచుచ్చావి. వేటాడరంపు మాయేలికా!

రాజు— సంతోషము. మికోర్కెవొప్పునఁప్పక నేటకు పచ్చెదము.

చెంచునా. బిడ్డకను, మొర్కెక్కెనుసాచించా! సెలనిమ్ము.

రాజు— మంచిది.

సింగి— నీబిడ్డను సెలవిమ్ము. సామీ!

రాజు— చెంచతా! నీకేమికావలయనో కోర్కోనుము.

సింగి— మాయప్పా! మావేలుపా! నాచోడిగాఁమ పీఁడు చలగనుండ దీవించు సామీ!

రాజు— మంచిది.

(చెంచువాండు నిష్టోమింతురు.)

రాజు— మహాకవిగాయకశిరోమణీ! మాచితిరా? కనికరమెంత స్వల్పసంతుట్టియో? యూడంచెం కోరిశథాగ్యమంత యును దినఫుతుఁయ్యుక్క— త్యేను మేయుఁ?

పంతీ) — కెక్కుడివారి సెవరినైన సేలినవారు కోర్సుకొమ్మునిన దో నించుమంచుగా సేలికగదియనే యడిగెదరు.

22

గి. ఏమి శ్రుత్యైత సంతుష్టి + రైంత్రనశము
సమ్మకం దంత పొథువి + సయమునెంత
దీనోసమెటుగావి యిక్కిరా + తులనయ్యాచి
బూటుకపునాగరులు సిగ్గు + పొందవచ్చు.

మంత్రి!— ఒంగిలిగింతా! ఏమాయ్యరు? ఎందుకట్టుక వుపుబాండుకొనెదవు?

೯೬— ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಾಗೆ ನಿಪ್ಪಾಡನೆ ಮಾಡಿ ಯಾಕಲಿವಚ್ಚಿನದಿ?

రాజు—బాగుగజ్ఞాపకమునకు దెబ్బిలివి. ఇప్పుడెంతవేళ ?

—

కు. వేవిపొర్చు స్ట్రెస్‌కి + ఇస్కు నిలిపిది యొండ నిష్పగా
కేవాడు మేనిస్‌డ కడుఁ + జిస్కుగదగ్గి యడుంగు జెంతున్
చాపడుఁ క్లెప్పల్చులిన + డాంగి దగుంబడి పిట్లెల్డెడన్
గూడెదు రెండుకాములది + గో గడియూరము తేక్ వేసెడున్.

ఏలి— నాపద్యము వినరా ?

ರಾಜು— ಕಾನೀ.

ఏలి— కొనియున్న నిరీచాకుడో గ్రహణాని జూక్కుఫంచు
నూ కి చూపడం.

గి. పొట్ట చెన్నఁట్టిసది చద్ది ♦ బువ్వు యచ్చి
నోరు తాలింపుపసినట్టి ♦ యూఁచుండె
పేఁడిగాడ్చులుచెవులందు ♦ పెపలఁజ్యోచ్చె
ఇంకనొరలు లేవరే ♦ నేమినేతు.

రాజు— మంత్రీ! వేఁటుకైప్పుయూఁపు ప్రియత్నములఁఁజే
యుము. ఇంకమాధ్యమ్మీఇకక్కీయల కరుగుదము.

(అంచఱు నిష్ట్రీమింతురు.)

ప్రిధమాఁకము.

సమాప్తము.

శీరసు.

సారంగధరనాటకము.

ద్వాతీ యాంకము.

[ఉద్యానవనాంతర్గత సాధము.]

(శ్రీవేషము: — సారంగధరనుబ్దులు గిలిగితతతో.)

సారం — నేన్ మా !

గి. అడుగులన్ మోములందుఁ గెం ♦ పలరుమండుఁ

దెల్లపురిపిచ్చి యందియల్లో ♦ ఫుల్లనంగ

మెండునుబైకెత్తి యింశ్రుగ ♦ నడుచుండె

వాడు రాయంచపావుర దు ♦ మదిగొచూడు.

సుబు — అయ్యా ! చిత్తగెంచితిచా ? యాగోధుమవన్నె మగపావురము మాటిమాటికిఁ దన కవపిట్టతక్కులందుఁ దన తక్కులంబొనుపుచు దానినోటికి గింజలేటియందించుచుజందు లుదొఱ్ఱుచెట్లు వేదుకచేయుచున్నదో ?

గిలి — విందిమగది, శిందియామది. నాదియందున కిం దునకు నడుమిదానివలే గన్నడుచున్నది. పెట్టంజేరదు. పుజుం గా ఎగుంచుందు.

సారం— నీచేనరి నష్టంసకలింగమూ గిలిగింతా యథే చ్ఛగానన్ని తావులంజరింపఁగలవు. స్త్రీలునిన్ను జూచిసిగున్నాం దనసక్కుఱులేదు. మగవాండ్రు నీపై మీసముదువ్యనక్కుఱులేదు.

గిలి— గిల్లిలమువంటిది నాబ్రితుకు. పిట్లులో బిట్టను. మృగములలో మృగమును.

సారం— నీమాయి నేన్నమూ ! మనకోడె డింకిపావురమే గిరించి వేడుకచూపుమూ ?

సుబు— చిత్తము గాని, తోర్చిత్త వెంపుషుపిట్టమే బాటిపో వునేమో ?

గిలి— దానికి బెట్టయ్యక్కడనైన నగవడినదో మఱిమో రచ్చుద్దకు రాదు కాబోలు సుండీ ?

సారం— సారంగభరుని పుంజనకట్టి కక్కుత్తీరు గలుగనే రచు. నేన్నమూ ! దినినెగురవైచెద చూమము.

గి. గాలికడురుగఁ ఇనగరె ♦ క్కులు విదుచు

గాలితోడన పోవగఁ ♦ గదలకుండు

పీటికసున దిగువలంను ♦ సీదునడ్లు

పాచుమన్నుకి నామ్మన్ను ♦ పావురంబు.

సుబు— అదిగో ? నాపాశురమిప్పటికి తమసాన్నరము దేఱ జేరినది. రెండునునొకదానికెంటనొకటి చక్కాకారంబుఁడిరు గుచున్నవి.

గిలి— నాపాశురము నావలె నాఁలికూటిదికాబోలునైం తమెగురవై చిననెగురుకు గింజల సేక్కించినితిను చూస్తుంది.

శీర్షణ దేవరావు . దుర్గామూర్తి .

మల్లాన్నిషార్, ప్రదర్శావ్. 1.

ద్వితీయాంకము.

17

సుబు— అద్ది ! నాపాపురము మెగ్గల్నైచుచిటకు దిగివచ్చుచున్నది.

సారం— చీయూ ! అదేమాకాని నాపాపురమునకింకను దిగుటకు మనసుపుట్టక మిన్నందుచు నరుంధతివలె సగపడియగపడకున్నది. ఎప్పటికివచ్చునోకదా? సీకగపశుచున్నదా?

సుబు— యా పాపపుభూమిం జీరణాల్క స్వరూపంబున కరుసుచున్నట్టు లోచెడును.

గిలి— నాపాపురమురి. దీనికి స్వరూపరకములు రెంపునునక్కటలేదు. పాయిగ మెక్కుచున్నది.

సుబు— పోమరిపోతున కింతకన్న పనియేచి?

సారం— నేన్తమా ! ఇదిగో! సిపిట్ క్రీందికిఁజేరవచ్చినది. ఆహా ! నాపాపురమెప్పటికి వచ్చునో? నాకేమియుం దోచకున్నది? ఎంతమాచిన సగపడదు? గాలి దాని నెటునైవునకుఁద్రోసనో? గాక యేదైననెక పాపగద్ద దానిని వెంచించెనో? అయ్యా! నాముద్దులపారువమా !

సుబు— అయ్యా! చింతించెదరేల? నిమునమునకో డ్యూముసకో దిగివచ్చును.

గిలి— అగపడకపోవలె? రాకపోవలె? దేవుడా? అదిరానియెడల నీకొక ముట్టిముంతమిాదుక శైవను?

సుబు— అదిరాకున్న నీకేమి లాభిమురా?

గిలి— ఏమిలాభమా? దానిబింగరుగూ కనిపియున్నానో

పాపురమణికారము. నెందనచ్చగాదా ? మోది యుద్ధిగిపని క్రీండివాడు కోరాడా?

సారం— ఓరీ గిలిగింతా ! నీకు నవ్యగనున్న దికాని నాపా వురముపయినా కెంతయాసగనున్న దోసీకుఁడెలియన ? దాని పై నేడ్యిభాణముంగూడు బ్యాటుదను. (సుబుధ్యివెపుచూచి) నేను మా ! యేమి ? దానిజాడమైనంబాడకట్టదా?

గి. తలను ప్రేర్శసదుమఁ ♦ దనరాదిల్పుచునాదు

చేతిలోన వెల్ల ♦ చిఱురుమాలు

పగిదినందు చెప్పుడు ♦ పాపురమా నన్ను

నెడయు నీపుఁడుక్కు ♦ రెట్లులాడె

గి. చలిదిన్నైనఁ గుచునఁ ♦ కొలుత నీకాహోర

మిడక నిదుర్చైన ♦ నీవు కనలఁ

గట్టుచుందు విట్టి ♦ జట్టుదారునఁ శాసి

పాతిటోనఁ దగునె ♦ పాపురంబ.

మమినేయదును ? దారిలోసామ్యకొల్ల శ్రూయినవాసి తెఱం గున రిత్త చేతుల నింటికెట్టేగుదును ?

గిలి— మాచిన్నప్రేభువువారికెలవుడు నొకచేతపుర్కము వేరొక వేఁ భారువము నుండుచునచ్చేయు. ఇప్పుడు పాపురము కట్టులున్నీవలె పాతిపోయెను. ఇక మోదినిచారముచేంబ్రీభువువాడు పుస్తకముగూడుబ్యాటుక వారు సెలనిచ్చినట్లురిత్త చేతులతో ఇంత్తాబడి ఉఱాచివిషుపిచ్చినబడిక్కానివ లేనోయిగఁదిరు గుచుగుడురు.

సారం— ఓరీ! శనివార నీవెక్కడపోక్కుత్తిని? నోరుమాసి కొనుము. (సుఖుధ్వనిచూచి) నేన్ మా! నలుడట్లుపరికించుచు న్నావా? యెందైననగవడ లేదా?

సుబు— అయ్యా! చిత్తగించుచు. (చేర్లితోజూపుచు) మిచాపాపుర మావై శునకుఁ జక్కవలె దిగుచున్నది.

సారం— (చూచి చప్పట్లుచఱచుచు) హాధ్యి! బోసాను? నేన్ మా! నాపాపురము నాకగపరచిసందులుకుఁ గోరుకొనుమెద్ది యైనిచ్చెదను?

సుబు— ఏలినవారి కటూతుమండినజూలును. నాకేరోరిక యును లేదు.

గిలి ఏపుకొండల తిరుపతివెంకస్తుకొక బోడిరాగిచెంబు మిందుకట్టినాను. ముదుపుచెల్లించవలయ్యాజుండి.

సారం— నేన్ మా! అదియెక్కడ దిగుచున్నదో కనిపెట్ట వలెనుసుమా?

సుబు— (అకసమువంకచూచి) అన్నా! మిచినతల్లిచిత్రాం గిడేవిగారి మేడ్చవైకొఅగుచున్నది.

గిలి— చేతగలరూక నూత్రించడినట్టి?

సారం— నేన్ మా! యాచాపురమును దీసికొనినచ్చుట్టే సపుంసకలింగమునుఁ బంసింతమా?

సుబు— చిత్తము.

సారం— న.సి!

గిరి— తాముచదుకోన్న వారుకదా ? ఓరీ! యేలింగము ?

సుబు— ఓరీ కాకోనీయననలెనాయేమి ?

గిరి— ఇదటికిద్దతే ? ఇదేనా విరారుచదివిన స్వాక్షరణము ? ఓరీయోసులకుమధ్యగానన్ను బిలిచినండప్పనేఱాక చేపటుకను.

సారం— ఇంకనవ్వులుచాలించిమా పినట్టి—

గిరి— మాపినతల్లి.

సారం— (గోపముతో) గాకలుక నచ్చుచున్న దిసుమా ? భద్రిమా. అత్తెడమనఁ డెత్తెడమనఁ న్ను గానక వదరఁబోకు. కీర్త ఇమేగి నానమస్కారములు మనవిచేసి తమకోడుకునా రంగిధరుని పావురము తమమేడచెంత వార్చిలిసది. దానింబట్టిం ని దయచేసు పంపించన లెననినామనవిచెప్పి పావురమును ద్వీర గాఁదీసోనిరమ్ము. పొమ్ము. మేమోప్రాంతముననే సీకొఱకెము రుచూచు చుందుచు.

(అని మచ్చురు నిష్టార్మింపురు.)

[సులము— చిత్రాంగిమేడగో కొకప్పిదేవము.]

(అంటింత పాడుచుడును)

చిత్రా— (ప్రవేశించి) నేనుక్కాఱులేదు కూర్చుండుము. ఏదేది ? అంటింతా ! ఎంతచక్కనిపాటు పాడుచున్నాన్నరు ? మట్టి రెముకనారిపాడుము?

అంట్లి— నూపాటబూగుగలేశని కాబోలు నమ్ముగారు హాస్యముచేయుచున్నారు ? నేనుకోన్నది కాదుకదా ?

చిత్రా— వలపు, పాటయును వాసియంతట సవియేకలు గస్తెనుగాని యొరులుమచ్చిన సేపాటినచ్చును? బలిమిపెట్టి సేప్పుసపాట, బలిమిపెట్టి చేసిన పెండ్లినలో దిన్నపడనేరదు. కాని యేదీ? సీవిస్సువు పాదుచున్న పాట? వినుటకెంతో ముచ్చుట గానుస్సు?

అంటి— చిత్ర ము.

శ్రీరామ— అటుచాట్ట.

శ. ఈడు రచిరిన వస్త్రాలు - కాదు నొరుకుతున్నాఁ

శేడజస్వన మేటికే - ముహ్యాటికే॥

అ. వాఁడి కయునుదీరఁ - గూడలేని ముది!

వాఁడు మగండైన - నాఁడుదెట్లు సయికు॥ ఈడు॥

ఇంతవఱకే నాకునచ్చు సీముక్క సేనెక్కడనో వింటిని. ఒకగడియక్రిందల సేనిక్కడకువచ్చుచుండగాఁగోటముంగలఁ బారునములు నెగరించుచ్చు యొక నవమన్నథునింజూచినా నుగనుక నిపుడునాకిది జ్ఞావకమునకు వచ్చినది.

చిత్రా— ఎవరా నవమన్నథుఁడు?

అంటి— మఱియెవరు? మిసపతిలిభిడ్డమ.

చిత్రా— ఏదేది? ఇండాక సీచేతికొకయుత్రరమిచ్చి దాఁ చుమన్నానుదా? ఏమిచేసితివి?

అంటి— ఇదిగో! నాచీరకొంగున మడివైచితిని.

చిత్రా— అంపింతా! సీపు నాకుఁబోఁగమునంటిదానవు సుమా. నామనసున్నాలో చెప్పేదసు. అందరానిపండ్ల కాశ్చ ముగముశు— పోసీ! యెంశుకు?

అంటి— ఏలినవారిమాటన్నాప్రాణములోదొచుకోండును తమకే సందియమేల ? సెలవిండమ్మా ?

చిత్రా— ఆముశుట్టుకకన్నాబాపముకద్దా ? అస్వతంత్రీలు బ్రితుకు ? మనసులోని మాట వై కనవాటము కాదుగదా ? అతఁడు— పోనిమ్మెంముకే యరణ్యోదసము ?

అంటి— మనలోమనముచెప్పుకోనుట కింతజంకా ? పెద్ద ప్రభువుగాను వేటకు వెళ్లునప్పుడు మాతోచ జపులేదా ? వారుమిమనసుంబట్టి సంచరించలేదా ? తమకెందు కీవిచారము?

చిత్రా— వారు వేటకు వెడలినారాయేమి ?

అంటి— చిత్ర ము.

చిత్రా— (స్వగతము) ఎంతమంచి సమయము. (ప్రకాశమగా) అంటింతా ! సేనాడజన్మ మొందుకెత్తితిని ? నాకన్ననొకకూలిదైనమేలు. నాబ్రితు కివంజరములోని చిలుకవంటిదికదా ?

అంటి— ఎందుకట్టు కుండెదరు ? పెద్దప్రభువువా రేమైన నన్నారాయేమి ?

చిత్రా— నీవింకనుబెరటిదారినేయున్నావు ? పెద్దమాటకేమి ? చిన్నమాట చెప్పుపుకదా ? అంటింతా ! నీమగఁడు పడుచువాడా ? నడికాలపువాడా ?

అంటి— అమ్మా ? నాసోఖ్యమేమని మనవిచేయునును ? మొట్టమొదటనొకచక్కనిపసునుమగనికిమూవారలుమాటలాడి

తుదకు సలువదేండ్ వానికి డబ్బుకర్కూ తీఁ చే నన్ను మొర్కూ—
పిలవలెగట్టఁబెట్టి.

చిత్రా— ఇద్దఱమొక్కనోమే నోచినాము. పాపురముల
సెరగిరించుచున్నారని చెప్పినావు?

అంటి— (తనలో) ఈపెమనసింత సేపటిక బయలుపడినది.
నా చేతికీమో యాచ్చినయుత్తర మాతనినిరమ్మనుమనికాఁబోలు?
ఈసంగతి నాతోఁజెప్పుటకు జంకినది. నేనిందుకుఁ దగినట్టేన
షిచినయెడల గొప్పలాభముంచును. (ప్రకాశముగా) అమ్మా!
మీసవతినొడుకు.

చిత్రా— (తనలో) పెండ్లికొశుకు (ప్రకాశము) ఏమన్నావు?

అంటి— మన సారంగధరప్రభువువారు.

చిత్రా— అంటింతా! నాయుడలు పరవశమగుచున్నది,
ఇకదాఁచలేను. నీమనసులో నుంచవలెనుజమా ఏకాంతము.

అంటి— (తనలో) పాపపుబ్బిఁలవారు గోడనుజూచి న
యితము బెవరెదరు? (ప్రకాశముగా) సెలవిండమ్మా, నా
యొద్దమిాకు దాఁపటికమా? మనలో మన కేకాంతమెందుకు?

చిత్రా— ఆచిన్నవాని చిత్రిముం జూచినపుడే నాయుడ
లు రుఖ్లునుచున్నది. ఆతనిని స్వయముగఁ జూచినయెడనే
మగునో? మొదట నేనతనికే మాట్లాడఁబడ్డితినిజమా? దేవు
డాడ్డుడైనచో నిట్టవిరుద్ధ ఘటన చేయునా? మతి యోక చోట
సుక్కన సుయోక్కోఁశాస్య నాశని. ఎంకుఁ సైమాంలు?

నావంటిదాసకి జక్కుదన మెందుకు ఇ జవ్వన మెందుకు ఇ బూడి దలోభోసినవస్తురు. మాటనాసి కంటినిజనుం ఇ అంటింతా మతెందుకుఁగాదు.

చంపారిక — (ప్రశ్నిశీర్చి) ఏలినవారి సందర్భమును సారంగఫరప్రభుప్రవారి రొమ్మద్దనుండి గలిగింత వచ్చియున్నాడు.

చిత్రా — ఏమేమి ? సారంగఫరుఁడు-సారంగఫరుఁడు-సారంగఫరుఁడు.

అంటి — తమనముఖమునకు సారంగఫరప్రభుప్రవారు గలిగింతను బంఫినావఁటుఇ?

చిత్రా — రమ్మను.

చంపా — చిత్రము. (నిష్క్రిమించును).

చిత్రా — (తసలో) ఇసేనాఁగూడదా ? కన్నులారజూ చుకొననా ? (ప్రశ్నికాశము) అంటింతా ! సారంగఫరుఁడే యిందువచ్చున ట్లుపాయమాలోచించఁగలవా ? ఆయనఁగూడవేఁటుకుఁజనిరి. ఎంతమంచినమయము ? నాకంతయదృష్టముపట్టునా ? పోస్తు, నీచేతికిచ్చిన యుత్తరముఁషాపించి వానినిం దోడుక్కోని రాఁగలవా ?

అంటి — అమ్మా ! యుత్తరమెందుకు ? లీధర చెస్సుటోసి గూడదట్టు. మిారుతోంవర పడవద్దు. నేనుమందుదా గలిగింతతలోమాట్లూకి చిన్నప్రభుప్రవారింపువచ్చునబఃలఁ చేసేనుఁ. నాసేన్ను తామెనుఁరా ! (నిష్క్రిమించును.)

చిత్రా— (ప్రశ్న) అంతించ నెరణానేనీ. వ్యక్తిన నొక పసుగును పుట్టి ఉన్న దీనిని ప్రశ్న చేసి ఉంది. అట్టి పుట్టిని చూచాలి. కీటోన్ని సుగాయు వాడికదూ కింది. నీ దేవుషురమ్మించి ఉయసగూప సూర్యైశురుబ గొప్పలాభమే? పిట్టకెననుం డెలియసీ గూడదు. వాడు వచ్చిన తోడనే ఈ కుకు విషపై గౌగిలించు కొనెదను. నిప్పు దారున వెన్ను యెట్టు కరుగ కుందను? వాడును గోర్త జవ్వనము కల వాడు, నావంటిసాగసరి కొగిలుబడ్డత్తు డెల్లగఁగలవు? ఎల పుచు వావియేమి? బలిమినైన మరులుకొల్ప లేకపోదునా? పీర్పుకొనుము హృదయమా! నాదీవిత కాలములో నేడెగ్గిసుం బంచు. పాపమో గీపమో కొర్కెదిర్చుకొననిబ్రతుషు పిట్టి మిబ్రతుషు? మనసున్న వాడే మగఁడు. వాడు పచ్చనంత శోసాగసుగ నలంకరించుకొనెదను? వానితోనాకు ఔంగై మాటలు జరిగినపుడే వానికిగూడ నామైని మనసున్నట్టుతెల్ల మయ్యును. హాసారంగధరా! అలమేలుమంగ దేవరా! నా కొర్కె దీర్ఘినయైపల సీరోపురుసునుషు బంగచురేణ లాపించేను. (అనిచిట్టాలుచును.)

పుట్టపు— చిత్రా, నేం గుచ్ఛుము.

కేరించి దీపింసుడు.

పుట్టపు— (పుట్టపు పానిలో ఉన్న కూర్చులు, క్రూర్చిభుజులే

ఏన్నిక్షణకిం బంపటడినపుడ్లు గంపెను కోస్యాసులు నీ న్నీ ను
చుంగాను చెలిక త్తొ నొ స్సుల్లో నీ తొ రఘ్ర లు ర్పుంచి
నప్పుచుం ఆసు. ఏంటే ఏం బాంగా. మచ్చగురులు
రాసిచుసుపె క్కె పణోక విధి లేము. ఇంకినొ జుతులో మేడ పోస్త
నుస్స చున్న లపంటిది. అందఱును హస్యపుకర్తులు నొ చైనూ
పుంచుంచును. కాగి నన్నె క్కునక్కెములాచేట, దూలగుండినం
టుట్టు, కంకుఁగపుట్టురేయుటే, కత్తినాశుటే, సరేగాని యెంత
సారి కై శరీరులొంగాదీయునుగడా? ఒరులచిత్త ము కనిపెటు
వలె, ఒడరానిపాట్లునడవలె, కానిగద్దు కఱవవలె? ఊచొనెను
పూటుకై కదాచుంతకర్కూతిఁ. అదిగో!యంటింతపిచ్చుచున్న
నీ. ఇందిగాలుగాయ, గయ్యాళిగంప, వగలనంకాయ, చీతాఁగి
చెండిఁ వోకివంటిది.

ఆంచి— (ప్రిణ్టించి) ఓరీ ! ఓన్ ! ఇలిగింతగారూ ! చాలాదినములకునీరాళ్. నివునామగడవై సచోనిస్తూన్నావైటలో నిముణ్ణుకొని దాచుకొనక పోదునా ? యామూమడిచండ్లకావలెనా ?

గిత .. కోచెప్పగులును, తల్లిపుస్తులును, స్విచ్చాలు
రాశిలు నుండి । 6

పక్క పోర్చుపూర్వా, రసము పీండించక చోప్పుడున్నా, సిబలు పెండిం చక్కవీసుద్దిన్నా ?

అంచీ — ఉంచు పుఖుమునోటే రహిర్దేశ్వరుషుట్టు, గిలిగుతా! పోల్చుమును కేపుగాను తుట్టేయించిలు ?

గిలి — మంచేమింగిలు, త్యుల్లబిత్తుస్తుస్తు. పాటమొనిక. ఏ ఏగా కొలూ యు సెప్పటి యాప లనుస్సు ప్రథమ లేవో ముపైని నన్నిక్కడికంపుట, విరారండబుటు నాఁని ప్ర్యుచు చుంట మీరికమేంచో గబ్బిలములనటి నంఁఁంచి ఖసకు లాడుచున్నవి.

అంచీ. గిలి చ్చుగాగు వాగక జెఫ్ట్రీ మెంముకు నిచ్చు నారంగఫరప్రథాన్నవాడు వంపించినారు ?

గిలి — నమమ నీరాయబారమెంముకు ? పిలువనిపేరంటక ము, జెప్పనిఖించు. చిత్రాంగిదేవిగారితో నే సే చెప్పుమను. సస్సురమ్మన్నారుకారా ?

అంచీ — నేడ్చుమఁట, దేవిగారికి జ్ఞానప్రమాణికచ్చినది. ఇందినమున సాపెటుఁ బ్యుముఖుచుండి ని స్టేటమఁట. తఃవ తక్కమాసము నన్ను దెలిస్తోమ్మని పంచిఁ...

గిలి — పేడిము ఖుచుచుచుఁడనని నాచెంగ్రీ నూ ? అణ్ణైన నాఁడనుఱుముచూఁడనని నాప్రీతము. పోని ! ఆపోచేసల్రియే తప్పేను. దేవిగారితో చిన్నప్రథమవాడు మనవిచేయుమనిసే లణిచ్చిసుతు. వారిపావురము దేవిగారిమేషపైనివ్రీలినది. అండ్రుఁచి చా .తీకిస్సిగచ ముర్చు స. కీటగూఁహ సారంగధర

ప్రభువువారు నాట్కాలకెదురు చూచుండుమని వార్మచ్చితారు. అదిగో! నాకుటిప్పిల్లిపాడు నా క్రీతిదోకుచున్నది ఏనుకనేనందేగవలెను? సీవుత్యరగాపాత్రముయదణకొని యంతలోరావలెనుసుమా? ఆలుమగల కంటింతా!

అంటి— మంచిది, వై ఇల్లాం జట్టిలింతా!

(గిరిగింణ స్తుప్రాణించును.)

అంటి— (తసలో) సారంగాధిగప్రభువై జతార్థింగిష్టుకిమోహము ముఖ్యరముగా నున్నది. ఎద్దియైన నోక యుత్తుపన్ని యూతని నా పెక్కన్న లయుచులు నీదిసపుసఁ బెట్టనియుడల సట్టితో నాపెబ్రితుకును నాబ్రితుకును నరి. ఇప్పుడు నాబ్రితుకు మంత్రినాని గండముహామెతగా నున్నది. ఈచారువుముగూడ నావూన్ని శెపేర్చుటకే తప్పకయింపు వచ్చినది. ఇదియునోకమేలే. కానీమాచెదను. (ప్రికాళము) ఒమూ! గిలింట ముంతా.

ఇకి— (ప్రివేశించి) వచ్చితిసంటింత బాంతా.

అంటి— (ఉత్తరమియోవుచు) ఇదిగో! పోనీయుండుకు? దేవిగార్దివింత కేయాపావురుముంబట్టి తమయైద్దమంచున్నావ్వారుచిస్సుప్రథమారితోదల్లియైద్దకుఁ గ్రాఢకువచ్చుటకేమియభ్యంతరమనిచెలుప సెఱవిచ్చినారు గనుక సీవేగి చిన్నప్రభువువారుకేశ్వరునిరా.

ఇకి— ఉన్నతు. గీనోటినిరాతనే ససుభంకొండును.

(స్తుప్రాణించును.)

అంటే— నేను మేషప్రవేశండి సారంగధరునిరాక చూచిడే వికో డెలపిన వటింతబూగుండును. (నిష్కర్మిమించును.)

చిత్రాంగ పశకగది.

(చిత్రాంగ పాపుపయిఁ గూళ్ళండి యస్తముచూచుకొ నుచుండును.)

కావా— (ప్రపంచంచి) యేలినవారిమేషపై నోకచక్కని ఇంపుడుపారువము వార్మిలి నాకుదొర్కినది. దీని బంగరుటండ లుబటీమాడ నిస్సంశయముగఁ జిన్నప్రభుభువారిదిది ఏమి సే యుమని సెలవు?

చిత్రా— అద్ది! యేదీ కోర్కనిల్లార్య నాచేతికమ్ము. నీ వుపోయి అంటింత యెక్కడనున్నదో తోద్దుప్రోనిరా.

కావా— చిత్రము. (నిష్కర్మిమించును.)

చిత్రా—

గి. తెల్లముగలిపుప్పు ♦ తెఱఁగువ నావన్ను

కానిచేత ముద్దు ♦ గాంచ నిన్నుఁ

బోలుఁ జాలునట్టి ♦ పుణ్ణుంబు నాకెప్పు

పుట్టు చెప్పుమమ్ము ♦ పొప్పరమ్ము.

క. నాన్నుఁడైన దలఁయనె

చిన్నితనము నాటి నాదు ♦ చిత్రరుషు పయన్

గన్నిదువె వాడు చెప్పవె

నిన్నుక బ్రాతిమాలుకొనెన ♦ నే పొప్పరమా.

ఇంక సారలు భూఁ ఇంకుఁచ్చుగు సంయసుఁఁను, కీని

నిదవ ప్రేమువలేబాచుచుతుణమయిన విషువడనివినుచుందును. అంటింత యేమియంకనురాలేదు. రముగములైనట్టెంత యాలన్నీ పైనది. అది సారంగధరునిఁ దోషుకోనక రామ. నిశ్చయమే. నాయుడమకన్ను బెదరుచున్నది. తప్పక వానిని నేఱ్యాడగలను. నాళోర్కె.. దీఱిగలదా హా! ఇదియేమి నా కొకవింతయుల్లాసమిపుడు పొడముచున్నది. నాముదుల సారంగధరుడిందు వచ్చునంతలో వానిపటముచూచుకోని పొమచుంచిట్టు. బాలని యామోహమునకుఁ దెరువు చూచెచ్చశి.

కరపారప్రేయ—త్రైకోగతి.

ప, నిస్సుఁ దలఁచుకొన్న కొలఁడి - నిబ్బరంబు లయ్యా!

వన్నెకాఁడ నిన్ను గుర్తి - గొన్న మోహమయ్యా!

నిన్నుఁ జాఁడమన్న కనుల - నిద్దర కఱవయ్యా!

కన్నె తసమునుండి నీసా - గనుపయి మనసయ్యా॥ నిన్ను॥

గ, తేలఁచుందున్న మదికిఁ - దగులు మందులయ్యా!

చెలఁడి నీదు పేరువిన్ను - చెచికి విందులయ్యా!

ఉ, చుల్లనిగాలి నిండుగల ♦ జాలిలి యామని పండుతోఁటులో

నల్లిన మల్లిపుల్వ్యపొద ♦ యచ్చటుఁ జిస్కులఁజెమ్ము జంల్రీమా

మెల్లపుల్లిల్లు-పాట యట ♦ మోహముదీలుట వన్నె కానితో

మెల్లని పోయగంబునడ ♦ వింగుటయట్టునే యట్టిముచ్చటల్.

అయ్యయో! సేవైతేదానివలేబాచుమన్నాను. ఎవరయి నవిందురేమోయికణాలించి యాలక్కుమేడలోఁబాస్పున్నలంక రింపించుఁగిటికేసందులనుండి సారంగధరుడు వచ్చుచున్నాఁ డేమో కనిపెక్కును. (నిష్క్రింపును.)

శ్రీరమ.

సారంగధర నాటక ము

తృతీయంక ము.

ప్రీధేశము: కోటయొక్క ముందలిభాగము.

ప్రీధేశము.— సారంగధర నుబడ్డులు.

గిలి— (ప్రీవేశించి, తనలో) నేడపమియట. అపమియం ద్వారా సైధనతారవలె చిన్నప్రభువువారు, పినతల్లిగారు సమావేశమయిట. నేను రాయబారకు గోటిమునయితిని. నేడేదోయు పైనపుట్టును. నాచెతికిఁ బావురమెందు కీలేదు? పేసి ముఖముఁ జూడనని యిన్నాళ్ళనుండి లేనివ్రీతమిప్పుషుఘుమాత్రీ మెందుకుచెప్పుమా? ఏదోకిటుకున్నది. సంపన్నంధు లౌరుల మనసు నొచ్చునేమోయని తలఁచరుగదా? ఆమెనాముఖమెందుకు చూడఁగూపదన్నది? ఉప్పుపులుసులు దిన్న దేహముల కన్నిటికి సభిమాన మొక్కటించదా? ఇప్పుడ్లాగున నన్నది కాని పేసిముఖము, కోచెముఖము, నాఁయముఖముతునకన్నిటికి నొక్కటించేగదా మర్మాద. ఉన్నమాటన్నది రాఁకెంకుకీ కష్టానుసింట? కాని, నేడుప్రత్యేః ముఁఁ జన్మసభుప్రగారి నా

మెకమ్ముమలుచూడగా నేవోయెక విపరీతమున్న ట్లూతో భూమచు
న్నది. పాపము, పాపము, పుణ్యము, పుణ్యము నా కెందుకు? నాపనియేమో సేచేసెదను.

(సారంగధర, సుబుధులును సమాపించును)

సారం— (మండుచూచి) అడుగో! గిలిగింత—

సుబు— పరీకు సెఱవేఱనివానివలె ముఖమువేలవేసికొని
వచ్చుచున్నావేమిరా?

సారం— యుగము లుండిపోతివి. పావురమేదిరా?

గిలి— నాకుక్కపిల్ల మధ్యదారిలో నన్నెంత యల్లరషెట్టి
నదో మించుకొ?

సారం— ఓరీ! నే బారువముచూట నశుగుచున్నాను.
నాతల్లికదా? యామెద్దు సంపినకన్న నేనేపోయి నాముద్దుల
పారువముండెచ్చున్న బాగుండును.

గిలి— అయ్యా! పావురమా? మించినతల్లిగారు తలియెదద
కుగోడుకుపమ్ము కేమియధ్యంతరము. ప్రతములోనున్న నా
యెద్దుకుఁ బేడినంపనేలా యని దెలుప సెలవిచ్చినారు. ఆపామ
వముంబట్టించి వారియెదనే యుంచుకొన్నారు.

సారం— మాపినతల్లిగారి దర్శనముజేసితివా?

గిలి— యెర్రిక్కొంటయే లేదన్న కొక్క బారీప్పుణుసి
కైనఁబ్బుముఁట్టు బాగుగఁ సెలవిచ్చుచున్నారు? పన్నా మెగు
మ్ముముకరికే చేరునిలేము. ఇంతసేప్పుతూ నిలనఁబడి నిలవఁబడి కా
ప్పుక్కికి తుట్టిప్పత్తమానముం దెన్నితిని.

సారం— పోసీ నేనేతెచ్చుకోనెదను . సీవుగూడ నామం టరా !

గలి— ఇంకంఠములో జీవముండగా నేనాగున్నాముందో . కుటుంబా? సన్న ఇంరు చంపివైచిన నొప్పుకోనెవఃగాని.

సారం— నేన్నామా ! ఇక్కడనే యాగారడివాండ్రీపినోద ములు సీవుచూచుమంపుము. నేనిప్పుడే పోయివచ్చేదను.

సుబు— నాదొక్కమనవి. మింపతమ్ముగారి యొద్దనేభ ద్వినుగ నున్న దికదా బావురము చేపుపంచించెదరు. తమకెం దుకిప్పుడేతొందర.

సారం— తనకలిపు యింద్రీభోగమన్నట్లు, నీపారువమునీ యొద్దనున్న దిగనుక నీకీనింపాది. నీపారువముం దీసిగొనిరాక మానను.

గీ పురిశఱమకొంచు నాకలి ♦ మఱచియైన

నున్న గనినంత వింతగ ♦ నడచివచ్చు

మతియు నాచేతి పెలిదమ్మి ♦ నూడ్కు నిమడు

పారువము నొక్కుత్తుణమైగఁ ♦ బాయఁగలనే ?

కనికరమది యొంతయలసినదో ?

సుబు— తాము చదువుకొన్న వారు, విభ్రానులు. తమకు నేను మనవిచేయువాటివాడగానుగాని, యిప్పుడొంటిగాఁ ఈ మంచేపురమున కరుగుట నామతముకాదు. ఏలనన

గీ, శ్రీమను కైజుగఁ జాల్కు ♦ నో మటియి

రాణివాసంబునం ట్రోక్కుఁ ♦ బూనినప్పఁ

నీటిలో మంపఁబడు బెండు ♦ సాటియసతు
బయటి కుబ్బుగజ్ఞామను ♦ రయమతోడ.

సారం — బయావెళ్లివాడో ! పిచ్చియునుమానము లేలి ?

క. కలమంబారువమన్ గల

తలిదండ్రుల కొడవితగిన ♦ దాంపత్యమున్ న్
తెలఁగు జవరాంప్రడ చిత్తం

బులు చెలియించునెడ లోక ♦ మునహార్ధుస్నే.

మఱియు నీతల్లిచెంతకుఁ బోవులకెన్నడైన ననుమానిం
చితివే ? ఇదిమెక్కడనైన లోకమందుకద్దా ?

సుబు — తమచిత్తము గాని, యిదివఱ కెన్నడునుఁ దాము
చ్చటికి దయచేసియుండలేదు. మఱియు నయ్యగారూర లేరు.

గ. ఒంటిపాటున సాగసరి ♦ కంటఁబడుట
పలుకరింపటకొక్కు నె ♦ పము దొరకట
కలు గునపుడుమోహంబు ♦ కనుల్గ్రమిష్ట
జ్ఞాన్మైస వివేకంబు ♦ గానలేరు.

సారం — సుబుధి ! నాతల్లి నన్ను జ్ఞాడగోరి పంపించెను.
సారం సుబు, నేన్నెల్లింపులు చేసును ? మాది నిష్కల్యమైన
శాంతిపుసుడులు, నీవు కేవలింపులు (ప్రాణిలు నీపులు కుటుంబము) వా
క్కడింపించు చేయాలండుటును.

సుబు — (ప్రశ్నలు) మీరాను క్షురుము ? కూడా కూర్చు
సార్లు వీరులు, కూడా కూర్చులు గ్రహించేశుల్లి, బ్లూ క్రించుచును
ది, క్రూట్లు రెపరప తలుసయుఁ దస్తుడు నేగాను. ((పకాళము)
తాము ఫురుషులకుగూడ మోహనాకారులునుపడే.

సారం— ఓయా ! నీవు పార్చించుతున్నిఁఁ రించుకోఁడి నన్ను వారించుచున్నావు, తగసియనుమానములు బెట్టుచున్నావు ? బ్రిహ్మేములడ్డువడినను నాతల్లియెస్తే నుపఁఁయాచరునమునుఁడిసికొనిరాకమానను.

సుబు— ఇప్పుడుగడియమెతుఁగున్నది. ఎంతోప్రాద్ధులేదు. నలినవారిం తిస్సుపుటినుండ కనిపెట్టుకొని యున్నవాడనుగుక చనువుకొలఁడి మచిచేయుచున్నాను. వెళ్లివాడనో మంచివాడనో (చేతులుపట్టుకొని) నేడున్నాపైని దమకాగ్రమముకిలుగుటచూడగా యేవోపచరితహేతుభూతచైయున్నది. మహకంరికము నొకయాఁబోతు నారించలేన్నాను తమ్మునేస్తడఁ జాలనుగాని, పారునము సైద్ధనుంచుకొనియయ్యగారూర లేనినమమమునఁదస్యుం జూడుగోపేమిాణ్ణలివలపు పెండికూతుఱు

సారం— అష్టకు. ఇలఁగుతోలఁగుము.

సుబు— చిత్రాంగదేవి—

సారం— (సుబుధీవోలఁగుదోరోపు) నీలో నీనికృత వెళ్లితర్పుము వెలుపుచుండు, నేనువినను.

సుబు— విదలించిపోన న్యాయముకాదు. పూర్వము సారథియక్కషిచపువు మిాముల్తాత యభిమన్యుఁచు నాహసించినట్లు మిారునుజనుచున్నారు.

(సారంగధరుఁడు ఇనిపించుకొసక నిప్ర్యుమించుము.)

సుబు— (తనలో) ఆహా వరప్రిసాది! యాతడు నాపాఁ ఇంతుఁఁ డేమిా గ్రిపాచారము ? పెద్దప్రిభువువా చూరలేదు,

ఇగన్నోహనుండయిన యాతనింజూచి చిత్రాంగి కేముర్చుధి వుట్టునో ? ఈతఁడు సత్యధురంధరుడు. చిత్రాంగికి లొంగని యెడల సామాంచుమిపాపమాలోచించునో యాశ్వరా ! పాండ వహంళమునకిది తుదకాబోలు నోరీ గిలిగింతా ! నీవైనం బరు ఇత్తి యాతని కాళ్ళపైయడరా ?

గిలి— మదపుట్టునుగు నాట్టుటకుఁగుక్కపిల్లపరుగిషున్నై?

సుబు— పోనీ ! నీవామేడచెంతకుంబోయి జరుగునదికని చెట్టుము. మాతండ్రిగారితో చేసినమాచారముం దెలుపనేగెద. (నిష్కృతిశురుచును.)

ప్రీచేశము;- చిత్రాంగి.నారు.

(ఇతాంగి యంటింతలు, మేడకిటికీసుండి సారంగఫర్స్ రాక్కెముర్చుచుచుచు.)

అంటీ— అమ్మా చూడుఁడు. కట్టుతెంచుకొన్న మదపుట్టును వుగువలె నదే చిన్నప్రీభువువారు పచ్చుచున్నారు.

చిత్రో—

గి. చిన్నతముమండి ♦ చిత్రుంబులోచెడఁ

శాయకుండునట్టి ♦ హంయతలఁపు

కమ్ముపండు వెంచు ♦ కొన్నశాగ్యము వాదు

ప్రాణఫదపె యాగిగా ♦ వచ్చుచుండే.

ఆహ ! యేమికిని ? యెంటపోగ ? మాడ రెండుకనులుచా లునా ? క్లినితో సేబాగునఁగలివెవ్వోసుమా ? కోర్కెదీర్చు

కొనక నిల్చుందేను. పెమ్ముట నేమైసనుసరియే. ఏమిచక్కడనమ? చెర్కువెస్కొలంది నీతనిచాయ పసిఁడీనిస్తులువెలుపుచుంచే గెంతిలేని చూపులు! చూపులా సెమ్ముకింబార్చులు నెలటిలక్షం దూషలువక్కస్తలమొంత నెడల్పు? నేనెప్పుడందుసోలెదనో? యే నుగుతోండములుకానిచేతులుావు. నాచేతులార గంధమెప్పు డుపూసెడనో? ఏమియద్వాతమోసెమ్ము! నాచూపువీనిరూపునందు చిక్కుకొని మజలింజాలకుస్తుది. వీనితోనేసెట్లు మాటగలిచ్చెనోగదా? నాక బురవశమగుచున్నది. వావియొకర్క్షాయెనచో వీనిచై నామనసుదగులనేలి? నామోహముతోనేమిపనికి పీనికి నాస్తేమనసు కలుగుతెనుగదా? ఒడలూడలుదాకిననెంతటిచైర్చుళాలికై నఁదమిప్పుటకమానదు. ఏమటకానిచ్చికనిల్చు లేను. నేనీమయము బోఁగొట్టుకొనిమ్మణమైనబ్రిత్కఁగలనొపాముమాట తరువాతఁ జూడవచ్చు నిటువంటికోర్కెచ్చెలకుంటయేపాపము. ఏమేనెవాన్నపైని గూర్చుండడ సీవువానిందోచ్చుకోనిరా.

అంటి— ఈసంగతిపైద్వస్తుభువువారికిఁడెలిసినసమగునోకదా

చిత్తా— తెలియుచెట్లు? ఏమైనగానిమ్ము నాకోర్కెదీయినవెనుక నాకుజావైననుసంతోషమే. ఏలాగుతెలియును? చేసినవారము చెప్పమగదా? ఇక్కడ మతెవరున్నారు. నేనునీ వేకదా? వాడిప్పచెసినచో మనకేయచాయముం గలుగానేరదు.

అంటి— కానిందు చూచుకొందము. నేనిటిగోతోఁచ్చిత్తెచ్చుడను. (ఇరువురు నిస్క్రిమింతురు.)

సారం— (ప్రీవేశించి, తనలో) నిష్టారణశుగ స్నేహితు
నిఁ దొలుగుఁదోసినొప్పించితిని. నా కెందుకడ్డసంచారమును? లేని
పోని యనుమానములు పెట్టినాఁఁ. నాకు తల్లినంటిది గదా?
అంతటిపాపమెందైన కలదా? నా కెందుకీతలంసు. నాపావుర
మందుకొని త్వరగా సీతావునుండి వెపులెదను. ఈమేషయెంత
రఘుశీయముగ నున్నది.

స్త్రీ. ఇరుద్దుకీల్పాప్ము కి లింపుగఁచూడంగ

స్వ్యాంబు నెక్కింపఁ ◆ జాలు మెట్లు

అద్దంబువలె మేని ◆ నంతయుఁ గస్సర్చుఁ

జాలిన నుస్సుని ◆ పాలగచ్చు

శీవకళలతోడుకెలగి ◆ సపరసమల్

చెలువారఁ జాపెదు ◆ చిత్త రఘులు

మాటిమాటికి వింత ◆ మాటలాడుచుఁ బంజ

రఘు లలరించు గు ◆ రలు చిలకలు

కలుగు నీమేడుపైనుండి ◆ కాంచునశ్రుదు

కిర్పిండిజసములు చీముల ◆ చందముగను

తోఁటలుంబూరిబయుషుల ◆ వాటముగను

గాసఁబడుయండే దిరిగడి ◆ కమ్ముగఁవకు.

అదిగో! నెవతెయో ఫంచారిక నచ్చుచున్నది. ఏమే?
మా పినతల్లిగారెక్కడ వేంచేయన్నారు?

అంటే— లక్కుమేడలో తమ్ముఱకెనురుచూచుచుంబావుర
మునకు మేతలిపుచుగ్ను రీలాగున నముచేయుఁఁ.

సారం— (సంఘచు మేడనుఱాది)

గి. అయ్యగారికి నాదు పి ♦ స్నేహ్యపైనీ
గటగు పోమకు రిచట్టెడా ♦ రాక్షణముగను
పటయి బంగారు బలకంబ ♦ ములుగ డూల
ములు మహిలాపైనీ యా ♦ దృష్టముగలడె.

(ముందుచూచి) ఆకూర్చున్న వారె మాపినతల్లిగారు కాఁ
బోలును ? అమ్మగారికినమస్కారము.

చిత్రా— శోభనపు పెంచేకొడుకువుకమ్మై. రా వోయి!
అక్కడకాదీ మంచము పయికి. నీకు నాయ్యెద్దనేమి యభ్యం
తరము ?

సారం— అమ్మగారూ ! తమోడుకునకింత మన్ననయేలి?
శమసెల పతిక్రమింపకవచ్చితిని. నాపారువముం దయచేయు
గోచరించను.

చిత్రా— అయ్యా ! నీవు వచ్చినదేది ? కూర్చున్న దేది ?
పారువమున కేమిగాని చూచమిచట మెవరిదో ?

సారం— ఇది నాదే.

చిత్రా—నన్న మొదటినీకుఁబెండిమాటలు జరిగినపుషమీ
తండ్రిగా రిదినాయ్యెద్దకంపించినారు నేనుగూడ నీపటములో
నీచెంతనున్నట్లువా సియున్న సెంతశాగుగనుండును? పోనీ, యు
పుటు వృత్యకుముగానే యావేషుక గలిగెను ఓయా! నిన్ను
జూడవలెనని కన్నలు కాయలుకాచినవి. ఇప్పుడు కొడుకున
నుచున్నావు ? మొదట నా పెండ్రికొషుకువు నీవేగదా ?

సారం— వార వారా ! యూషాఖ్రిశ్చ వింతగా నున్నది.
పాపామితుండ్రా నుబ్రి ! అమ్మా నాపారువమో ?

చిత్రా!—చేతులుబోడించనేలి? నీకన్న జెన్ను దానగెద్దా? ఎగుతచక్కనివాడప్పాయి సారంగధరుడా! వలవు వావినెఱు గదుకదా?

సారం— అమ్మా! మాతండ్రిగారు వేటకు వేంచేయున పుషు మంత్రితోగోన్ని రాచకార్యములనుగూర్చి నన్ను మాట్లాడుమని సెలవిచ్చినారు. పొర్చుపోవుచున్నది గనుక నేఁబో వలెను. కట్టాట్టించి బిడ్డనికి సెలవిప్పించగోరెదను.

చిత్రా!— నిన్నుగట్టాట్టించి యొవతె విదువఁగలడు. మంత్రితో నావల రాచకార్యములకేమిగాని నాతో నీ వలరాచకార్యములఁఱూడుము. ఓఱూ! నిన్ను జూచిన కన్న లేకన్న లు. ఇంకోక, గడియ నాయందు నీవేకటాట్టించి కూర్చుండరాదా? నేటిసమయము రేపువచ్చునా? నీకొఱ కెన్నాళ్ళనుండి యొదురు చూచుచున్నాను. నేటికిఁగదా నాకోర్కె దీఱెనుకి (చేతులుపట్టుకొని) నామనసింఙను డెలియలేదా? ఎక్కడితల్లి వావి వచ్చినదిరా? వలపుంకు, వావికిఁ జాలూదూరము.

సీ. తపయంతో గోరిస + పెనిమటి యొడపట్టు

రవిక గుట్టులఁ డెలలర్ + గయికొసఁగ
ముందుకైలైదు గోర్కె + చుచుచు దచిన

యంత నిట్టూరుపు + లల్లుకొసఁగ
నీఁడుతోడులనెంచి + యొడుటి చిత్రీముగాంచ

సచ్చుడు కన్న బుల + లముకొసఁగ
రేపు మాపనుమాట + కైపని కొర్చున్నఁడి
కోరికి యఁచ్చుపు + బూరుకొసఁగ

ప్రా. యశారంబు వచ్చిన శేయి గడిచె
శేయి విష్టరు కడ్డన మాయలేక
తెల్పుపాటులు యుగమలై కప్పురమణలు
పేడిములఁడిందు గందిన వెరులపొన్న.

నారం— ఉడపారా ! యామెమిచూచున్నది. మెందట నీ పేయజూనిషలాపై వారలకు స్వేచ్ఛదొర్కెటవాడియప్పేక మునకు మఱింతి బలిరము నేనింకెడప్పుంచుకొనకున్నఁ గీతా ముశ్మామను. అమ్మా ! మాతండ్రిగారు భూలోకదేవేంద్రుమ నెనునీకుచిత్త పను. ఇదివఱకు మననం రము మచ్చిచేచిది.

గీ. సితివ్రాణ సుటీ విశ్వాస + ఫూత్సేప్
 కామద్వాంధ కూవంచి + లోము నుగుటు
 తెలిసి తెలిసియు కణికంబు + దెచ్చుక్కి నుటు
 త్రియపక్కితి+ బ్రితుకుంబ + తగు సెమనతు.

చిరా— ఒయా! నీవు తెలిపున వాడను. నమవనేర్చి ప్రాంకు, లస్సుల రచేయు. కెత్తియవ్వేత్తియు నాకుండియును. వావికింపున్న పుగానె వయసునకు బెదవుగావా?

గీ. రిండహాడ్సెనిసన్ను ౧౦ + పెదలంచి
పలచ్చ కుఱుగ దిసమున + వావిలేఱచి
ట్రెడలంచితే సెంజాల + పూలబంతు
లూనవాలంపునిది మది + యందులేగో.

సీనెఱు వా నాక్-యిలిం-నే ముచ్చిప్పిగానుప్పుటి. ఈ స్విట్-ప్రార్మెం, నావాంసి.

గి, నలపుకొనపాగఁఁచు జ + వ్యసపుపెంచు
 కున్నిపొర్చియముమెదలు వన్ ఁ గమఁలంపు
 శాంకుపర్చుని నీఖాచి + మఁడలింపు
 లీకఁసుదువని నిందల + కేకతములు.

వాపుల కెక్కుడికి ? వేడినిశ్చకింస్తుకంలునా ?

సారం— అమ్మా ! మాటవచ్చును. నామాటవిను. మో
 హసషటకు నాది ప్రీజన్మముకాచు. సేందువచ్చుట యెల్లు
 భంగులండగమ.

గి, అగ్నిపాత్మిగఁ బరింయ + నూడుకొన్న
 థశ్చనియెదలోనఁ తఱగని + తంపికట్టి
 బంధువులక్ష్మికిఁ దల + వరపుచేసి
 జాగాకుంటకస్తును + జాశ్చమేలు.

మఱియు లోకమన్ని టికన్న నాటుసంగ్రమే శ్రియమంచ్యసేని
 నన్నుగన్న తలియేసాధ్వయయ్యేనేని నేనింమఁచీసమాంచము
 న నాకఁవకీతిఁయెట్లంటునుకి ఆపిశాచము మావంశమువదాఁక
 లేదు. మాతూతంతంపుఁలు పరకాంతా విముఖులు. సేఁమనా
 తోఁగదా యూపీతభంగము కావలయును. అమ్మా ! జాధిం
 చిసండెలియిది లోకమంతయజ్ఞానమయము ?

చిత్రా— నిన్నులాగు విసుచు యుగములైనబాగుంచును.
 మతులెన్ని చెప్పినసు మామేయన్నట్టున్నఁశాసని. థర్మశాంత్రు
 మునటు వలపుసకు చాలామారిము.

సీ, సక్కి-టి పచ్చిక + ప్రీరతు తిమ్ము కే అవ్వి
 పుంచఁపిలూరులు + బోంగలిస్తు.

మంత్రంథంథంత్రం ॥ శించునేమై నామా
 ర్మైపుబుగుము ముద్దు ॥ గోపకయుస్తు
 మనసు దీఱిపంత ॥ ముసకు శైలైపుము
 జోకిల్ల తీయిపొవి ॥ నొక్క కుస్తు
 మరని గ్రైయలోలు ॥ ముమ్మై మైను
 వాలుగులునేల్లి ॥ చొంతు
 వస్తులూ నులు లీటి ॥ వస్తుకాల
 కాపియుగుల్లోలే ని ॥ వ్యాసితాశు
 తెల్లులే చులకు చెయక ॥ దేంలకొమ్ము
 వాడివయను ముదునలి ॥ పున్య లేలి

సిలూ! సివు పిచ్చిపట్టు పట్టకు, మను రాయి చేసిశాన ॥
 సీముదగించదాననగియే దా మొదట నన్ను సీకు మాటల్లాసినా గు
 మరాబులెప్పుకు జరిగినప్పొ యప్పుడేనాయిగఁడ వెలిని (కోఱ
 లింమూనచు) ఇప్పుషు కొసుకుపెట్టిగుదువు? సారంగిథగఁడ
 నాకుమరాట తడఁశుచున్నది.

గి, కేంకుల మాడుల నొక్కి టి ॥ గానీస్త్రి
 రక్కిలోవయ్యిపంచవి ॥ థామును దోషాగి
 వాడిమాఱగ విప్పుడ ॥ త్వద్వి సిసి
 బొందుదము రార యాథే ॥ మండసీర.

(ముద్దు బెట్టుకొనుచు) యాకనాగలేను, నాకోర్కెల్లించు-

సారం— (చెవులుమూసిగొని, తనలో) హరహరా! మా
 తండ్రిగారెంత యో తపసుచేసి నన్ను గాంచిరి. ఈఫూర్చిపాప
 ముసకు సేసంగీకరింపకున్న ననీ మెబ్బితుకనీ దె తె నసరియె.

(ప్రీళాశము) అమ్మా ! నీకిటిపోవపుబుద్ది తగదు. మనసుము శ్లోంచుకొనుము.

క. జగదేక పిరమాతిక క

సుయ రాణిని మేటిచపపు + సుంజదివిని

వసచిత్ భాషణములనీ

తసయునితో నిట్టులాడఁ + దసు సేటల్లి.

ప్రీళాశముపోయినస్వరియేకాని సేసిపాపమున కొడికొట్టుచూలు
నస్సు ఉటకు మితమ్మునుపు తల్పునుసుమా ?

చిత్రా) —

గి. సుండె కాయచేపి + కొనొరిపచ్చిన

వస్సు + జలి-సాడ + న్యాయమటుర

భక్తుమాఱు మూలి + నొక్కినీరా సీకు

బస్సె మబ్బుసార + వస్సుకాడ.

నామసుదీర్ఘరా, సీకాభుషణ్ణుకొనెతరా, స్త్రీహత్యగట్టు
కొనురా, బ్రహ్మక్రైసం దెలియనీమరా, యంకసెచ్చుఁడు ని
న్ను లోరనురా, యిప్పటికెమాత్రము (కాళ్ళపెబడుచు) కరుణిం
చరా, బ్రాతికించరా.

సారం — (విదలించుకొనిపోవుచు) స్త్రీవని యోర్చునాను.
మాసంశమునకు నీనుకాదుచి చ్చుట్టె త్తివి.

చిత్రా) — కర్కిటుడా! విదలించెదవా, నన్ను సుఱు చె
ట్టును. నీను జయను కాయు, పోతు పోతు (అష్టునడి) నామాఱు
చినపా ?

గి. రంకస్వర్పాభిరిలిన ♦ రంబకణ జాదు
శోరి. మెలపయి బాణిన ♦ శోంకణాథు
గంగాడెవంకు మైహరు ♦ కాంకణాదు
మాఱుచల్కుక వన్నొక్క ♦ మాఱుకూడు.

సారం— అమ్మా! నేడెంటిలో రేపుమంటిలో నగదియ
తుచ్చింపుము? ఫ్యారపాపము నేసపింపఁడాల నిక నాగ్
హాముపచ్చచున్నది.

గి. నిను వమంగూర్చి విభుని క ♦ నీన్నరుచూడు
మితి నూపెడు నమ్మిత్తి ♦ నోరుచూడు
టైపుహాలి వాడు కై ♦ జాఱుచూడు
బాధ్యిని తుచ్చమా మోహ ♦ ముండునాదు.
అధ్యక్ష తోలఁగుతోలఁగు.

చితా— వద్దుచుమించా, వినట్టగదా పోన్నచున్నావా? కా
నీచూడు. రేపునీరక్కము బొట్టుపెట్టుకొనక నాపగదీఱునా?

సారం— మాతండ్రిగారితో నెద్దియోపాపముకల్పించి చె
ప్పి చగవించెదవు? ఇంతియేకదా? సత్య హృదయముతోపశో
యిగాజచ్చెవను. (ఇచ్చుకున్నిఁంతురు.)

శ్రీ త్రైలోహితీ..... శ్రీ లోహితీ

౧౦ రమ.

పాచంగధన నాటుక జ్ఞానము.

చ తు రా ० ८ ము.

శ్రీదేవము:— రత్నాంగిదేవి యంతఃఫరము,
శ్రీశము:— రత్నాంగి, దాసి వలవంతులో.

రత్నా— ఈపంతా ! నీచేతిలోని పత్రి)మేమితు ? సము
న్నతురాణములును జక్కగాజదివిన శుణ్యరాసి మాయమ్మగా
రు నాతోగూడ నీరుజదువుడెచ్చించి పెంచినందుకుండి శ్రీశంతు
వుగూడ నెల్లపుషుసెవియో రమ్మయు గానందిగచుచుంచపు.
ఇంతవు నీనంచిన చింగాత १లదానియందివిదువు పరితున్వా
శ్రీమును ఇక్కీమువలె సంక్షముగాదా ?

సలై— శారదాపరాణతారమగు నేలినవారివంటి పత్రిశ్రీ
తాళిరోమణి ముందు నాచదువును, నాయోగ్యతయన నేపాటి
వి ? నీలినవారికిఁ జన్మనాటినుజియు నేవగురాలియండలిజలి
పెంపున నిట్టుసెఱవిచుచున్నారుగాని యాష్ట్రతమిల్లాలితనమని
యొకిచిన్న ద్విపదప్రయోగు, తమాతరిగారు తమ్మును పారెపం
సించుచు క్షిదితమకిమ్మి నాకాజు చేసిరిచాని, నాపెట్టెల్లో నీ

శనిస్తూ క్షుణులకును ఒరాకుపసి యేలినపాటి, మర్మంచనంగుకి సేవకులాటిని తుమించ వేండెను.

తత్త్వ — సంతోషము. ఎక్కి — (చేపనందుకొని)

ద్వితిలు. అత్తపారింటిలో ♦ నడుపువే జాత్ర
 పొతున సీతోడి ♦ పొలఁతులకోవు।
 మాటి మాటికి న్యూ ♦ మాటలాడ్ ము।
 సీటుతోదులే ఒరు ♦ నిచ్చసమాడువు।
 తులవలో చేడెల ♦ లో జ్యుగోవు।
 తులంధువలాజూడు ♦ గోటుతోడువు।
 చిఖుతింటిపై నాసు ♦ బెయిగ రాదు।
 మతి తైటుబార్పుట ♦ మర్యాదగాచు।
 చిల్డర పొటులు ♦ కెలగి పొడుము।
 అర్పనూకతో ♦ రోస్సుమాడువు।
 తిలవాకిలిం తేఱు ♦ దగవని యొఱుగు।
 కిదిపులేషుల కొక్కు ♦ తైవడి జయశు।
 బగటియంచున నిద్రీ ♦ చుట్టంచు బోకు।
 నెగడి తైవారి కొం ♦ దెండు విశ్వరాశు।
 పొర్కాశుల్ పెనిమిచి ♦ యం దుంచుకోమ్ము।
 పావి సెల్లఫడు కై ♦ ఎమ్మని పమ్ము।
 మగవికంటెను కెత్తె ♦ మారుంఛుతే తు।
 మగవివలై నొరుడు ♦ మన్నించుబోయు।
 పయిగ సీకెప్పు ♦ తచ్చిస్తుధి గాంచు।
 మామన్నుపాడులు ♦ మాచిలోన నుంచు॥

కంటే పూచేలీ ! శ్లో ను సత్తీర్తిషాత్తీ సభీచ్చాన్నించవలేనీ తల్లు లేట్లుకోవచుందునీ ? మయిసు నాకున్న సాలన్ని మును మాయమ్మె యిచ్చిన ఇంపత్రీముసు సరిరాపుకదా ?

వల — నూచ్చునకువెలుఁగుఁ జూపించున్నిఁ సహజసద్గుళుఁ లంకృతులుఁ సేలినవారీకటి సీతిపద్మింబుఁగుఁగుఁపుఁయువసరముఁ.

(గీతింత పాడుచు ప్రిషించుము.)

కాథిరాగము — చక్కరళ్ళిగతి.

ప॥ అన్నన్న సేణ్డోక్కా — యూక్కుర్మాయొ
మాయాఁతుక్కు తెంచి — హద్దుమాతీసోయొ
కొన్నవాయూర కే — పన్న సందాయొ
చెర్చువంచిసువను — వేండిదాయుళాయొ
యొడ్చెట్లులోనో నాకేల మా — లాల మాలాల మాలాలా అ॥

1. చేతసన్న పిట్ట — చెలకేరి పోయొ

మా — చిన్నన్న చీకఁటిల్లాఁ — జీవ్కుచుట్టాయొ

సీతిపెప్పిన్నటే — సేపు ము వోటాయొ

ల్లాఁ తెలుంగని సీటి — లో గంతులాయొ

శూతుకూతుల్లు కుక్కుపిస్తే నేఁ — గొట్టుమునా

సీకిప్పుండొక మంచి డ్లు॥ అన్న॥

3. చుప్పునాఁతివంచివాని — చోప్పుగనఁ డాయొ

మాయప్పువేయునంచేచాఁడు — తప్పుదారిపోయొ

ఒర్పుకున్న చిండువాని — కొస్తువఁచెండ్లాయొ

చెప్పునారాఁచెమి యింక — జాముగాతిం యొ

కడుపుగోసున్న కామాయ్యిర్ర — గంపికయ్యిలిష్టుఁదగఁయొ॥

ప్రశ్న — ఓమూగిలింతా! పనివిరాదవచ్చిసట్టున్నా వేమి యానింతపాట భావమేమా తెలుపవా?

గలి—ఆస్తి సనన్న స్తున్న స్తున్న మటికం తెనున్న స్తున్న
స్తున్న న్నిఁక స్తేశఁ గానిన్ని న్నిన్ని విన్ని మటివచ్చిన్ని న్ని
న్నిన్ని దేవుడుమిఁకు మేలుచేయఁగా సటుపై నాకురాదుగా,
దీనికేమిగాని, యొకిస్తునదితాడి, మొకిస్తునదికల్లు, కుట్టినది తేలు,
పట్టినది దయ్యము, వెంటబడ్డవాంపుర్ఁ గుంటలు, తాఁ గోత్తి
యస్తున్నది. నాకుమపుమండుచున్నది, నాకన్న ముపెట్టేవ
రా లేదా?

రత్న— సిచిన్న ప్రభువుతో నిపుణుడనము చేయలేదా యేమి?

గిల్- కుచేలేను గొదుపు పేరు సోమలింగమన్నిస్తున్న
దిదిపఱకతయిలే పటిలేదు.

రత్న— కట్టా! నాప్పుండెన్నాడో యాదివఱకునుగాశం
టుకుగారణమేమిచేలీ? నాయున్న సేషు పుట్టినదిసము, సెట్తు
వానికింబదునెనిమిదేండ్లు ఎచ్చిసప్ప. వెద్దప్రభువువారు వలచి
కట్టుకొన్న నాసవతి మొదట నాచిక్కెనికే మాట్లాడఁబదుటనీపే
అంగవారి నాయున్న యాదివఱకును బెండ్లిసేయఁటకుంచుఁడిం
తించెదను. కొడుకు నుఁగోడలునుముచ్చిందిఱ నిల్లలంకరించు
చుంలచూచుటకున్న గిస్సు వారికన్ను లక్షిం కేమిపండుపుకద్దు.

గరి— నాచిన్నస్తిభువ నాచిన్నమ్మయు ముచ్చులాడు
ఏస్తిప్పు, నాచిన్నప్పు చిండగా, నాచిన్నప్పులత్తో నాడిగచు

చున్నాయ్యెడిలో గూర్చుడఁగా నౌకన్ను పంపుగా.

వల — పూర్వాయావనములో, బున్న మచందురును లేజి న్నప్రాభువువారు ప్రీమదు కగపము కనురాప్రాదా?

రత్నా — పోసి, నౌయన్న వెచ్చెంట్లుబ్రీతుకనీ? వాడివయసును బరిణయముకొషంటతగ దెందున్నఁడు చెప్పుమానాయన్న!

వల — అదిగో! చిన్నప్రాభువువారు వచ్చుచున్నారు?

సారం — (ఎవేశించి) ఆహా! సుబుద్దింగాదని యేగినందుకు ఘలమనుభవించితిఁగదా?

గి. తెల్పిదివ్యమాపి ♦ తెలిపినఁ గానరు

మోహ తిమిరమందు ♦ మునుగునారు

ఆకటు చెడుగువావి ♦ నరయక చిత్తాంగి

రొంతిపనికి సాహు ♦ సించె నిప్పడు.

పావాత్మురా లెంతితలంచినది? తాను మాయయ్యును బ్యాంకమువంటిదికదా? విశ్వాస ముకీంతయుం జూడమ కదా? రేవేమిశాఁదలిచిమున్న దో?

వల — అమ్మా! అదిగో! చిన్నప్రాభువువారు వచ్చుచుర్చారు.

రత్నా — వెచ్చెంట్లుబ్రీతుకు నౌయనో! మాటలో నేవచ్చితివి భోషనముచేసిపోవా?

సారం — (శామాయులో, గనులోత్తర్కొనుచః) అమ్మా! నేటిఘోరము నేనెన్నుచెప్పఁఁను?

పత్రు— అయ్యా! నన్ను గస్తుతండీ నాచంటికూనా. (కౌగిలించుణుచు) సీకంటనీరెన్నడట్లు చూడలే డేవిజిల్లా నురాలోడుకా!

సారం— అమ్మా! మధ్యాహ్నము మేసుపాపురముల గెరించేగా సాపురము సవతితల్లిచితార్థింగిమేషపైవారీతెను దానిందిసికొనిరమ్మని యాగిలిగింతనుబంపితిఁగాని శిశతల్లిగారు నస్సెరమ్మని సెలవిచ్చినారు. నాపొతుఁడుసుబుద్ధినన్నవలదని మళ్ళించుచుండ విసః పాపురముపైనాసతో సేసామెయ్యెద్దకే గితిని. శిష్టాలు సేసేమిచెల్పుగలనునానో రాడకున్నది. మాము య్యాగారితో సేమిచెప్పునో? యెంతపాప మాలోచిచినటి?

రత్ను— అయ్యాతండీ, నాసతికొంపదిసినిన్నదమ్మును బలిషాపెట్టిసాదందేమి?

సారం— నీనాపాపమునకొప్పక విడల్చుకొని తప్పించుకొనుట దున్నర్చుమెనది. రేపామె నారక్తముబొట్టుపెట్టుకొండునని యొట్టిపుకొస్తుది.

రత్ను— ఆనో నాతండీ నాకుఫుచల్గా సీవుసర్వ్యవసుగాపాడల్చువు సట్టుమునిన్నఁగాచాడచా? గీయయ్యారిణి నాసవతిమేమిపన్ని చెప్పునో? కట్టాయెంతనచ్చెను? మొదటసిదీనీకునుఁశాడఁబడుటవలన నిఱతయమ్మెను. థీ థీ కులకాండగచా నాసవతి యెంతపాపమెడిగట్టుకొస్తుది. (కనులొత్తుకొనుచు) యంకొకేమిదారి?

సారం— అమ్మా! న్నయనపడకు. రేటటిపగ్గఁరికిప్పుడెందు!

విచారము? నేనింకను సంఘ్యపంచనమాచరించుకొన లేదు. నాకుసెలవిమ్ము. తీరిగి తమపాదసందర్భనముచేసెడను.

రత్ను—తండ్రీ! వరప్రసాదివిని కేయపాయమునురానేడు శాని యెప్పటి వత్సమానమప్పుడు నాకుఁడెలియనిమ్మా. తీర్చోకజనసీ వార్ఫో! నీవేనాచ్ఛినికి రక్ష. (నిష్ట్రీమింతురు.)

ప్రదేశము:—చాకలవానియిల్లు.

ప్రశ్నము:—చాకల గిజిగున్న, భార్యయంటింతతో.

గిజి— (తసలో) ఏమిచెప్పుమా తెల్పివచ్చినది. ఇప్పుడే కదామలికోడికూసేను. ముందు వనిపెట్టుకొనగసిద్రీయెస్తుపుట్టిను? మఱియుపదినామాన్యమా రాజుగారిపనిగాని నేనుకాఁగా నీరాజుచెమ్ముస్తుపుడ్లు బట్టలు సిదపఱచుచున్నాను గాని యంకోకనిశక్యమా? యాజామారు చాఁపునకుఁజిఖువేళ్లరంగు, నీయెంటిపుపు బోడసరంచు చాఁపునకు గులాబీపూతీకాఁచేసిబాగుచేసినానుగాని, వారుముఖ్యముగా కేపటికేతమ్ముస్తుమావిడంచు చుట్టుజల్లరువాపింకనుదెమలకండెను. మఱియు నీచాఁపు మిగులిడఱ్చెనది. రంగుపుట్టిచుట కష్టము. రంగువట్టముకొఁసూడడట? పల్చిన కాఁగుడడడట? అందులోనుఁజెక్కఁ జాఖరా? సిన్నులా! పిలుకనాఁగఁదియును. దీసనిఁగుడలే పేసు నాకుపశాయపశనేమా? కదలదుమెనలదుమెద్దుద్దోంగసిక్కుక? దీనికిఁగావలసినంతసేపును దయ్యముచలెబీల్చుకొని తిసుచు పశ్చుత్పువేయసిదు. (శాలితో తన్నచు) లేవే? పనిచేయునటెను?"

అంటే— అభ్యాసా ! యెన్ని జగ్గములక్కే న నిష్టిముండస వద్దు దేవుడు ? కానుపుతుట్టవ గడబడ పోచ్చు, వటి గొప్పసక్కఁ దాంపులుసుంచు. సరే యెందుకులేపెవప్పు?

గిఫి— ఎంత పోతరించినావు ? చిత్రాంగిదేవి యొంగిశ్శు వెక్కిసుంతకోర్చివ్వినావు ? నేచిలిచిన నీమచిరాకా ? రాజగారి చాంపులుకేపేకపోయిన మనపనియేమగునోసికెఱుకా ? తెమ్ముత్వరగారంగులు కావలైను.

అంటే— ఇంటిలోను, గోటిలోను మత్తేషావని ? యొంతసే పును రంగులవనే ? (కన్నులుచులుతూని లేచును.)

గిఫి— ఇదిగో రాత్రి ప్రచురించేయచ్చే నననిమెప్పటికివచ్చినావ్యా నాకెఱుకేలేదు. నిద్రిప్రాపోయినది. నీగుణమెన్నా శ్రూయిస నొక్కటాగే యున్నది. ఈతట్టమోయక విధిలేదు. దిస్క్రిహాలిన లోకముగాని, మ్రీంగవాటముకాశు, కక్కనాటముకాశు, దొంగగొప్పత్వ నీకెన్నితన్నినను సిగ్గులేదు. కొటుగోద సీకేమివంగు ?

అంటే— నాకఁగామ మాచిత్తాంగిరాణిగారికి—

గిభి— మెల్లి మెల్లిగాణిత్వం. నాసేస్తుఁడుపొంతకనాటుకుఁడూరుకాచియాపాటికిమునుపటివలె నునప్పిథియరుగుచూఁడుబముక్కొన్నాడేమోకి ఏమేమి ? చిత్రాంగి రాణిగారికెనరిపై రంగు ?

అంటే— ఆటునంటి వొరస్తానులకే పుట్టిపుతేనపుఁ నన్ను మోదినచనమూర కేచం పెపప్పు ? నిన్నరాత్రియొంతముచ్చటజరిగి

నదోనీకెడుకొ ? తెలువర్గీ, పట్టమంతయు గ్రోల్పుట్టును అయ్యా నానోటనూగింజ కాన దెమిసేయుదును.

గిజ— ఏమిటాముచ్చుట ? చిత్రాంగిష్ట నీనిగిసటి ? ఆహ్లాదమూ! ఆడడంతయుగుండుదాలోంచి యండవండన గాశున్న దాని లొంగిదీయట యొంతట మా వానికైనశః యి మూ? సుగుణములు నైజముఁఁబుల్లిలెనుగాని బూతరులు నితులుచెప్పిన సేపాటికుదురును. నితులు పోతపాలవంటివి. చెప్పుమేమి జరిగెను?

ఆంటే— చిత్తాంగిరాణి ఇన్న నంచించుకుఁడు ఇన్న ప్రభువు గారిని దనమేడకు రప్పించి తనతోరమ్మని బలిమిపెట్టును.

గිඹු අයෝජ්‍යේ ප්‍රාර්ථන පාපවනියා මෙස් යුතු ස්ථිර දා?

(పెట్టి యారుగు తేసుండి యంతయు కొసుచున్న పాఠాల్ని నాయి ఉచ్చారాలు నికిల్లించి వేశిరచి.)

జభ్య— గిజిగన్నా! సాకంతయు వినఁబడుచున్నదిలే?

గిజి— జభ్యున్నా! పాపము పాపము! పుణ్యము పుణ్యము! మన కెంచుకి మన మేదియు నెఱుగన్నట్టె యుండవలెను గోలున్న మనప్పాణముచూడికి వచ్చునుజుమా?

జబ్య— ఎంత ఘోరముజరీగెను? చిత్రాంగిరాజికెంత దుర్భధిపుట్టెను? తలుపు మూసికొనుఁడు నేఁబంచుకొనెదను.

(గిజిగన్న, భార్యతో నిష్కృతమించున.)

జభ్య— (పోవుచుఁదనలో) చిన్నప్పిభువువార్టివై నేరముమో పఁబడినయెంట వారునాచేతికిగదాయొప్పగించఁబడుదురు. దేవుఁచునాకీనిజమును ముందుగాఁడెలియనిచ్చుటమేలే? ఓపూరో! చింపుప్పిభుప్పువారెంతమంచివారు? (నిష్కృతమించున.)

(రాజువేఁటుండి వచ్చుటగోటునపొపించి, అందమునుండిఁచి.)

రాజు— (తనలో) రాత్రిఁవేటూడి యడవినుండివచ్చుచుండే గా దుస్యప్ప హేత్తువై వెడవెనిద్ది పట్టినదిగాని సుంతయుర బసలికటీఱలేదు. హరహరా! స్వయం మెంతనిజముగఁఁఁను మతియు నిష్పటిత్తియ్యి యట్టు షైక్కుడికిబోపునో? మానవుడన సెంత? మాయనెవ్వరెఱుంగరాముకదా? నన్నుఁడెల్పుటకుజంకిణ్ణిఁలు నందలము మోయువాఁడుండటిఁ నలనటుతోబహిగుఱ్ఱువేటుచున్నారు. మతిరెండుగడ్డయలకుఁబ్రాద్దుమాఱువచ్చును. కోఱయంతయు నిదివఱకు మాటుఁఁగియున్నది. కాని యుక్కాసనో? కొల్పుచూపిఁచెంతుఁ గావచ్చును. గిలిగింతగాని

గోగతుకలెవినబడుచున్న దెంతబూగుఁఁబుచున్నా..ను. ఇల్లి
చిసంబూఁబుఁనేయునేషో? ఇక్కడసుండరో వినియోగను.

(గిలిగింత పాడుచు ప్రోవేషంచును.)

మేలుకోలాపు, భూషాళ్ళరాగము— అప్పుడ్లాపు లాళ్ళము.

ప॥ మేలుకో యిసుడ— మేలుకో ఖుసుడు।

అ॥ మేలుకో యిసుడ— మేలుకో ఘుసుడు।

మేలుకో చీ కట్టి— జాలు ముసుఁగుచీపి॥ మేలు॥

ఇ, జారులు చోరులు - పల్నిసఫూరేము

జసుల కెబుక పర్పు మేలుకో॥

అ, సాగి ద్వార్యముహాత - చూలుగారి విచాలు।

పేసుముక్కుజాం మేలుకో॥

ఇ, తెలింగుల్లి తీడు గఁ - గలువుర్కు వాఁడుగఁ।

తెలిమతాలునల్లి - దెబుయలుచేసుగఁ పోలు॥

ఈ, కాకికాపచిట్టు యు - ఘుమకము కసుముఁయుఁ।

గొక కిడసునువాయు॥ మేలు॥

రాజు— కీపాలా! మొగలి మొదలగువింత పూర్వాభోదలఁ
బూయించుచుఁ బలురకంబుల మధురవృక్షాబులు గాయించు
చు, సహజంబులగు నడవ లందుర్చిపాఱు కొండ సెలయేటిం
బోలి వీనిధోగణిగూడ సెగతరముఁఁయుఁ నున్నది.అయ్యా!
యూరకున్నఁడే మర్యాదిత చిత్తుఁడు. పోని, యాకఁబిలిచెదు
నోరీ గిలిగింతా!

గిలీ— గిలిగింతా, వలనంతా, అగఁంతా, ఎట్టింతా,

ఎక్కిరింత, చికిలింత, భాల్చిత, చూలింత, కుక్కిణిబాంత, అం
తింత, చింత, మంచిపేర్లే. ఓహూ! ఏలినవారు కనులపండు
పుగా విచ్చేసిరి. ఎస్తి సాప్పినక్కలవేటాడినాగు, మతెన్ని గుడ్డి
కొంగలకువల వెచినా రింకెన్ని చచ్చుల్లిండల కురిబన్ని నారు.
మతియు నెన్నియడవి దోషులండంపి తెచ్చినామ. తమ వేటు
నెభవ మొసారి సెలవిందు. వివేకసింహముంబట్టిరా లేదా.

రాజు — మేడమైల్లు వేబడి దొర్లైము దంతత్తుకాయులె సీ
నోరాగదేమిరా ? నీవన్నుకై వేటయందెదియుం జక్కులేదొక
బెబ్బలిమాల్చిము వేటువడి పాతిపోయెను. మతొకయాఁడుతే
డి సమాపించెనుగాని దానికన్ను లజ్జాడెజ్జితాఁంగి దేవి జూపక
మువచ్చినదిరా ? కనుక యూ లేడిం జంపుటును చేతులాడ లేదు.
కొన్నిపందులను, గణజులనుమాత్రమోట్టితెచ్చితినోరి! మిక్కి
లియలసియుంకిని. దేవి చితాఁంగియెద్ద విశ్రమించవలెను. న
స్నాజూలువలువముసుఁగిడి పంపుకొన్న పుడామెముఖించుండు
సుజుమా ? ఇప్పుడిచందుల్చిలిజ్జాడుగా మహాకవి గాయకశిలో
మణి చెప్పినపద్యము స్నారించినది.

1. పొంద్రుజూడఁఁగింది ♦ హాస్తుమించి

ఖాఁడిసోయిరాదును ♦ చుక్కుబంటు

ఇధుమహాటున బలగము ♦ లెడనియుంట

తెల్లుమని రిక్కగాయడు ♦ వెల్లుబాఁసై.

ఆవఁ! మహాకవిగాయకశిలోమణి చెప్పినడెంతయునిజను,
వినుమోరీ, నిన్ననాచే బెబ్బల్చివేటుతస్మిరుపును బంట్టుకున్న
సేస్తుంటు క మైనని పట్టుకువాఁడు జడిసి నలుదట్టు పరుగిడిరి.

గిలి— అతేకన్న జరిగినది జరిగినట్టేచెప్పును. నేనోక వ్యమునుజేసిచిరి. తమిష్టుండను—నా

రాజు— ఏదీచనువు, నశ్శించక కషీశ్వరుఁడు?

గిలి— ఉన్నమాటన్న నెవఁడుపుకఁడు? చిత్త_గించుఁడు.

గి. తానొనర్చిన చీకటి+తప్పజీగియు

మగని విధిలేక కనిప్పు+మగువఁబోలె

పలితివడి పొర్చిద్దమంగల+నిలిచెజంద్యీఁ

డాకసపు పెనమసందు మా+డట్టువలెసు

రాజు— చీకఁతపున్న నేమిరాఁ కీఁంనుమాఁడులుచూచు కొనిపలుశుచున్నావా. నీకేమిమాశ్చర్యము కలిగేను.

గిలి— చిత్తఁంగిదేవిగారి మేడటవిచ్చేయదురుకాఁబోలుళ్ళి దయచేయుఁడు మనవిచేసేదను. నిన్నటియుదయమున కీయుద యమఱువదినాటుగుగడియులు. తుంముమనదికాదు ఎప్పటికే దిజరుగునోక డా?

రాజు— ఏమైన వింతలుకలిగినవాయేమి? రాత్రిమాళ్ళ కిదుర్వప్పు ముకలిగేను. చిరంజీవి సారంగధరుఁగుసుమాఖుఁడు?

గిలి— ఏలనట్టుషుగుచున్నారు? రాత్రినాకుఁగుఁడ సెకకల వచ్చేను. నాకఁట, వేగురుకారు, మాఱుగురుకారు, మూగురుకారిద్దతాడఁడ్యీట. అందుపెద్దదియిల్లాలఁట. చిన్నదిగయ్యాళ్ళియుఁట. చెప్పుమన్నారా? అబ్బా! భయమగుచున్నది. పోని చెప్పేదను. ఆచిన్నదఁట- కాదుమాఁచినాను. పెద్దయూపెకొక చక్కనిమంచికొడుకఁట. నాచిన్నయాలేవానిని రఘ్నునిబలిమి

పెట్టినవఁట. వాఁమవిదలించుకొని సాఱిపోయినాడఁ. పిమ్మి, టనాద్వాయాముకోత్తియైనదఁ. గంతులువైచినదఁలు, కణ్ణ బుఱునున్నదఁ. నిక్కినదఁ సీలినదఁ. అటుపైనాకు జ్ఞాపకములేసఁ. దీనికేమిగాని, తమకేమికలవచ్చేను?

రాజు— సీకలనంటిదే యించుమించు నాకలయ్యను. అది రొయికపాశుకల దానినిస్కరించుగూడదు. వింతలులేవ్వగద?

గిలి— మఱేమిచింతలు? పాపముపాపమే, పుణ్యముపుణ్యమే, నిజమునిజమే, అబద్ధముబద్ధమే? తల్లితల్లియే, కొదుసుకొదుకే, మారుమిచే, నేనునేనే? సరిగాని, నిన్న సెక వింతజరిగెను. చూడలేదు గానివిన్నానేమో? పోస్తి మనవిచేసికొనెనను. మనపట్టణపు మదశ్శక్కేనుగు కట్టుదెంచుకొని పూఁడోటుకొలనులోబిషినదఁ. మొసలి రొయికటి దాసించట్టునోనెనఁ. అశ్విడాయేనుగు మొసలిం దప్పించుకొనిపోవుట యెంటోకట్టి మయ్యెనఁ. ఇదినిజమే, నిజముకా దబద్ధమే. అబద్ధముకా దిహిపాహిస్తా. ఇదిగో చిత్తాంగి యమ్మవారిగుడి. కాదుమేడగుఫ్ఫును. అదిగోయంటిత యేలినవాడిందోషుకొనిపోవ నచ్చినది. నాకు సెలవిండునేఁపోయెనను.

రాజు— రా రా వాఁగు వాఁగు.

గిలి— వావివాఁగు వరుసమంచిచెడ్డ. ఓఁదేవుడా! ఏజ్ఞామున్కెన నేమగవాడుకావద్దు, ఆఁడదకావద్దు, రాజుకావద్దు, రాణికావద్దు.

రాజు— వింతపేలువు కట్టివురూ జంకెదఁఁ?

గిలి— ఒకటి రెండు మూడంటింతతో⁹ నలుగురు, గిలి కింతతో⁹ మేడకునొప్పి యేమోయిక మనస్సుదిప్పి, విధినాకొప్పి జంకాకాదేలినవారికిగనికర మంటింతలుమచ్చరము, నాకునిచ్చు రము.

అంటి— అమ్మగా రేకాంతంబున—

గిలి— గోడలుచెవిటివనుకొన్నవా? అంటిరతగుల్లా యే లినవారికటూతము— నేటొయెదనాఱునొత్తేనఁగానిన్నితముకఱుచుకొందునా?

రాజు— ఏమిరాసీవ్వితము?

గిలి— నేను చూడవన్ననాకుబందియేమికి నేనాఁతు దాని సంటనేయంటను.

రాజు— నపుంసకలింగమా! నీకిదినపాజమే. (అంటింతతో⁹) ఏసే నాపార్చిణధనమెందున్నది?

అంటి— అమ్మగారు చీకటిగదిలో నేదోయలుకతో⁹ ను స్నాటున్నారు.

గిలి— (తనలో) ఆహా, మిసము లేదయ్యేరా యలుకస్తు ఆ సూడఁగొట్టెదును. దుర్మాగ్నురూ లేమిపస్తువో? అయ్యా నా చిశ్శవ్విభువో యయ్యానేనో! నీవువేల్పుపంటివాడవువండ్రీ.

రాజు— ఏమిచింత పొలయలుక? కానీ యిదేమంచినము యము.

ఉ. లాలచుఁడుగోరి కను ♦ లంబడుబ్బు అవంతము త్తెప్పు
జాలెగు జిమ్ముచున్ పెదవి ♦ చాటునంించుగోరిఱచు ప్పులన్

గేలుల నొడ్డుకొంచు గిరి ♦ గింత కొకంతట న్నో పచ్చునక
దాలిమిదూలసోలు సెల ♦ తండుమిదీఱగ ముద్దులాడెదన్.
అంటే — ఇదిగోదీపము వెలిగించినా నరుగోయమ్ముగారు.
రాబు—

గి సన్నమిష్టునఁ దోఁచెడు ♦ చందురువలె
అకుచాటుఁడిన గుగాచి ♦ యలరుమాడ్చు
సీటుఁబ్రీతిఫలియించు మా ♦ నికమువోలి
చీరముసుఁచునఁజితాఁగి ♦ చెయ్యువించు.

శుగదిలోనేల సండుకొన్నావు ? నీనున్నమెడు జీకటివెల్లడి
గదా, మసిగాజులోని దీపమువలె మాసినచీరనేల సీయుడలుపె
లిగించుచున్నది. (ముసుఁగుదీసి ముద్దుపేట్టుకొనుచు)

గి. చేఱుబడలిక వాఁపె ల ♦ లేయేడిచెందు
మేనబుల్కుఁబేఁపె చి ♦ ఆసఁగన్న
గపక తూతులుదాపె స్వ్య ♦ ర్దుమునుఖమ్ము
చూపె సీచనుసంస్వర్ప ♦ నుండరాఁగి.

శు. చూడవిదేమి యొక్కమొగిఁ ♦ జూపులచీకటిచెల్లిన మా
టూడవిదేమి పల్లెదవు ♦ లందుసముత్స్యముకెంపులొలుఁగాఁ
శాడవిదేము'కుఁగపల ♦ వాలిచి చిల్కులునాలకింపుఁ గే
ల్చ్చైకును బంటుమై నుఁక ♦ బొందుటలేలనె పాఁజునాయికా.

(ఒడటలుతుపుముచు)

గి. బేడిన కనుంగొసలవు సీ ♦ గోడ నేల ?
వీడి కొప్పిటు కీర్మిందకి ♦ రాడ నేల ?
బిప్పు చ్చెప్పె రయి ♦ కూడ నేల ?
సల తెఱంగున సీదుపేఁ ♦ న్నాఁడునేల ?

ఆహా! నెత్తురుఱక్కలు నీకెట్లువుచ్చే. నాస్విష్టము నిజమే. ఏదుర్కొర్కెనివల్లనీకీకిడుకలిగెను. వాడెవ్వుడైనం జెప్పు తమ్మా మేచంపించెదను.

చిత్రా—(ఏడ్చుచు) పార్చానాథా! యాఫూరముమిాతో సేనేమనిచెప్పెదను.

గిరి— అమ్మ దీనిజిహ్వాపడిపోను, పారంభించెను.

చిత్రా— (టేవబోయిపాపోన్నమునాయొడలుపచ్చిపుండుకీళ్ళాడకున్నవి. ఏసుఁగుకలఁచిన కొలనువలెనయ్యనాపని. చావునకు సిద్ధముగనుండి నాఫుణ్యమున మిమ్ముజూడఁగలిగితిని.

రాజు— (చిత్రాఁగితలతనతొడషైనిపూని) దేవిచిత్రా! పార్చేస్వరీ! నీఁభయములే దయ్యాపలుక వేమి? అయ్యయోగుార్చిల్లినది. ఏదేయంటింతా మంచినీరు?

గిరి— మహాప్రభూ! అమ్మగారికి పిళాచగుఱమన్నోనెదనిన్ననీలాగేయొకపెలయాలు భూతముపట్టి విఱుచున్నానిపడియొడపెల్లఱక్కొన్నది. సెలనయినయొడల వదలఁగొట్టెదను.

రాజు— ఔను నిజస్తుయుండవచ్చును. లేకున్నపులిమిానములఁజెతుక నెవడుసాహసించును? సేనమ్మోన్నదితప్పే. కట్టా! యాదయ్యమెట్లువదలును.

గిరి— ఏలినవారు కొంచెము సహించెదకేని నిమునములో దానియభ్యతోజెప్పున్నమనట్లుచేసెద సేమన్నది, మప్పటిముసుఁగుపెట్టి కారుమిఱవకాయ ముక్కలోబోగఁముచుఁడింతరుస్విలతో నాలుగంటించినచో దయ్యము, దయ్యమున కూడ

సూచిపోవును

చిత్రా—ఓరీ కాశులు వేలకునిన్ను జంపించెదను. దయ్యా ములేదు గియ్యములేదు. వీరు నాప్రాణేశ్వరులకారా ? నేను వారిపాదములను విషువని యిల్లాలనుగానా ? ప్రాణేశ్వరా ! సేద తెఱితిని.

అంటి— మహాప్రభా ! మంచినీస్య మిక్కిలిగఁ బట్టినచో పాతముచేయునేమో ?

గిలి— అంతపైర్యఁ శరీరముకు వాతమెల్లుచేయును.

చిత్రా— ప్రాణేశ్వరా ! యాదుర్ముర్మని నాయెదులనుండి తోలఁగించుఁడు. జరిగినశంగతిమసవిచేసేదఫు.

రాజు— ఓరీ వేరీలకు మిక్కడనుండిపో.

గిలి— (వెడలిపోవుచుదనలో) నామిఁదికిఁగుఁడుఁడెయ్యు నేమో దీసయ్యుడ్దిరగ. రాయాపదా ! నిన్ను మేముడ్దగలవూకి

చిత్రా— ప్రాణేశ్వరా ! యేమిచెర్పునును ? నేనెందుక్కుబు తికియుంటిని. నేనాడ్దైశ్శుట్టునేలి ? పుట్టెవమా ! గరపంతకన్ను పెట్టుకొని నీవేచూచున్నావగదా. ఎంత ఫూరమెంతయపక్కి తిఁ. నాకమాట తడుబటుచున్ను ది కొంచెమాఁగెదను.

రాజు— ప్రాణేశ్వరీ ! తొందరలేదు. నింపాదిగాఁజెప్పు. హఁ యేసాపాత్ముఁఁడునీకిట్టియవక్కుతిచేసినాఁడో యొక్కమాటలోఁ దెలియనిమ్ము.

చిత్రా— (టోపముతో) ఓరీదుర్ముర్మడు ! కొడుకుననుకొన్నాచూ ! నాప్రాణేశ్వరుఁహార లేనిసమయమునవచ్చుతివిరా !

తల్లికషుట్టునఁజె యిట్లెరితివిరా! యెంతపాప చుండిగట్టుకొన్నావరా నానాధుఁడు భూలోకదేవేందుర్మిడు, సేపెచ్చినఁ జిన్నఁబోవునే మో సేసందుకు బ్రీతికితిని.

రాజు— (తనలో) ఎనఁడిక్కడకూ వచ్చియుండ వచ్చును? మంత్రియా, సుబువిరూ! కానీ తెలియును. సాఁణేశ్వరీ! అను మానించవద్దిందెవ్వడైనఁ జెప్పకతీఱదు. తారీఁచును ముద్దిడ సెన్నఁడు తెగించె నోర్చుకొనును. ఖడ్డమా! నేకిన్నా శ్రుందగిన విందుదొరకెను.

చిత్రా— ఇప్పేమాన్యయమిం కేమిలోకమింకెక్కిసినత్యము. (ఒకచేత నోరుమూళ్లోని) అయ్యా! నాపాతిన్యమో నాతివ్యమో యాకేమియున్నది. కొముకావాడు, మరపాలిటి యాదవమునలము

రాజు— ఏమేమి? సారంగాధరుడే! నాస్విష్ట మేనాకుఁజెప్పే సేమిజరిగెను.

చిత్రా— అపటింతా! నాకునోరాడదు సీవుడెలుపుము— పోసీనేనేచెప్పేదను. ఆహావాత్ముఁడు పారువముమిషత్తో నిక్కడకుపచ్చి నన్ను బలిమిచెఱపట్టిన్నఁడు. సేసంత వుట్టించినను కొన్నఁడు కాఁడాఁడుదానిని నేనేమిచెయ్యగలను. తమత్తోఁ జెప్పుటకుబ్రీతికయున్నా నిఁడ యేదోతెఱవుచూచుకొనియాహార్చి ఇముంబోగ్గట్టుకొన్నఁడు నపక్కితిఁబ్రతుకునా కెందుకు?

రాజు— సరేయాదుర్కురునిననిపటీంచియిప్పుడెవచ్చేదను. సీవుచనిపోనేల. ఎంతఘోర మెంత యపక్కితిఁ. అంటింతా!

అంచెను 10 రోయి గాయములకు మందు లేనిబాగు చేయుము.

(అంచింత చిత్రాంగితో నిష్కర్షించును.)

ఆహా ! స్వేచ్ఛా ! యాదియెంలతలవంపు). నాపూర్వదయచౌఖ్యముచేక్కించోనరి. మతేమున్నది. నేనెంత పరాక్రమశాంతినైనను, మంతక్కిచక్కీవరినైనను లోకములోఁడకిక్కనఖ్యాతును నేనెన్ని నపించినను నాక్కిమచ్చ పోదుగదా. జారత్వాంప్రమేఖుగాని మృగాదు లెంతథస్యములు. ఒంపై వునఁగోధమింకొకైనై వుసెగునువొక్క పెట్టుసుచ్చి నాపూర్వయమునఁబట్టజ్ఞాపున్నది. ఆపత్రువోహాని ఖండించినంత స్విధమశాంతింసపున్నముగాని లోకములో నాక్కినగుబొట్టు నాతోఁగానిపోమగదా? ఇలక్కిపేసుపము? భార్యాదుఁఖము లేనినపుంసకుఁడెంతటియున్నసుంతుఁపో? ఉచ్చిష్టమైన చిత్రాంగిని నేనిఁకమట్టుఁంచుము, నాదుర్మాణుని బ్రతుకనీ కుంటయు నిదియే నానిశ్చయుము.

తే. గీ. తనదుర్డి తసకు ♦ దయ్యచూన్నటుల
నాఁఁదోఁచినాఁఁకు ♦ నానుతుండు
తానాకటిదలపప ♦ దైవమైక్కుటిసేత
యకట యొంతస్పష్ట ♦ మయ్యెనితుడు.

(నిష్కర్షించును.)

సారం— (పో) నేళించి తనలో)

ఉ. అంతటనిండు నాకపమ ♦ యాన్ని దుష్టమో సెదుబూమినత్యమున్న సుంతియుఁ ఏప్పుఁకేచను ♦ సూర్యుఁడె లోకముకున్నమీరాచే ఇంతముఁజుఁచినారకిద ♦ సాఫుఁఁ ఃాగుఁడె నాఁ ఇంటియుఁ శాంతికరాణి బోధను ఇఁ ♦ లయ్యఁకు నాఁఁశియుఁఁచెపుఁడే.

ఏనొవిధి! ఆపాపాత్మురాలు నన్ను జంపించుట మార్క. ఆయ్య యాదుఃఖంసయునాతల్దిది. ఇంకన్ను గూర్చి శోకించువాడు నాప్రియమిత్తీఁడు సుబుధితప్ప మతువరున్నారు? చావన నిద్రోపోవుటవంటిదికాబోలు? నింపజీవుఁడేబాండసెట్లు విడుచునో? ఎంతవచ్చెను? నాకింతవేము మృతియని లేలియదుగదా? జీవనములు జలబుద్ధుదములు. సంపదలు త్యంభం గురములు. నిన్న నేగదా మాతండీగాను నన్ను స్సాచి యెంతయో సంతసించిరి నేడువారిమోమొల్లు చూడఁగలను. పాపమెద్దియు సెతుంగకుంపుట చే నేనుబూడఁగలను. అంతటి శాంతులైనమాతండీగా రెంతటి యాగ్రిహము, వెదరో? సిద్ధాంతులేల నాజాతకములోఁ జిరాయువు నగుదుననివార్షిసిరి? కట్టిసిద్ధాంతములు, కలబ్రితుకులు. నేడునాకుమరణమా? యదెప్పటికే నందప్పుదుకదా? చావునకు విచారించనుగాని, యపవాదమునకుఁచింతిం చెదను. పోనీ యాశ్వరుఁము కరుణిరచి సేటితో నాకన్ని బాధలునుదొలంగఁజేయును. అదిగో నాప్రియమిత్తు, డునుచుద్ది. దేశ్సినలె వచ్చుచున్నాయి.

సుబు — (ప్రియించి, తనలో)

సీ. కెందమ్మి రేకుల దుండమా సీతని

కందోయిన్నిరఁ జెందననికి.

దీఘుకుచారంణ దెల్పును సీతని

హన్తుము ఖాలమం దమరియుండు

అవశ్యమైవచ్చెడు నశ్రీరూరమ్మి సీ

మూరువు వేడిని నాటుచుండు

ఉపాయిక చెప్పింటి ♦ స్తులు వేత్తింపు
బడి యాతనికిఁ గొప్పు ♦ విడిచ దరెను

అకటు చేసను కొస్తుట్టి ♦ ఉయ్యె సేము
కానివో నస్తుఁజాచివ ♦ తోస కొండ
పగిదిభాంగము నవ్వుచుఁ ♦ బల్గి రించు
చిన్నపోటుడిప్ప డెంపుకు ♦ మిన్నుకుండె.

(ఇఁ) కాశముగ) ఏలినపొరికి సేరునియందు నిన్న టిచుండిక
లిగినయలుకి యిష్టటీవఱు...—
సారం— పార్టీమిత్రీఁడా! (రుమోసు
కొనుచు)

సుబు— ఏలినవారిని నేనడ్డినానుగానా? పారహారా! ఈ
శ్వరా జ్ఞానిట్లుఁది.

సారం— నేనెంము పావురము నేరావైచితి నదిమామేప
మిందనెందుకు వారీలెను? నాకెంమకాబుధిపుటైను?

గీ. ఆపదుఁ పోతువులునోచి ♦ స్తోనఁదన్ను

పార్టీమిత్రీఁలు వారించి ♦ స్తోన సచ్చుఁ

బోలి తప్పుతోర్చివంపడి ♦ పోవుఁగాని

యాకట టైవోపహతుఁడెట్టు ♦ లాగఁ గలఁడు.

నాతండ్రీగారితో నాపాపాత్మురాలేమి, చెప్పునో? చావును
విచారించనుగాని నన్ను గన్నతఃడి యెంతనొచ్చుఁనునోకదా

సుబు— ఆపాపాత్మురాలు మతేమిచెప్పును. మిందుతన్ను
బలిమి చెఱపట్టినారని కుట్టిపన్ని చెప్పును.

సారం— సర్వనాష్టియగు దేవుమలేడా? సత్యము కావ

దాకి వింస్ నులగుమాతడి) దాకి వింస్ నులగుమాతడి కుండా కుండా

సుఖం— అయ్యా! లోకమేయ్యాసు హాచము. అందులో నాశుది పాపపునిగు. దానినంటేన సెంతెవించినికిని వివేకముండయిందు.

గී, තෙහුවා න්‍යා මූර්‍යාවල් එහියා?

ಸಾಸಿಕಾಪ್ರಾಟಮುಲೆಗರ್ ನ್ನು ಪೋಡಿಯ

చమ్మ (గొండల సెలయ్యెళ్ళ) ♦ సరణీవాలు

గస్సిగావ సీర్పుగురియుచు ♦ నుంచి యూచి

మాటలస్తే మృఖాలో వని ♦ మగ్గుకు కుండె.

— అఖో దుర్గారూరా ! నాపాలికాలనడ్లనైతివి. తలిననుకొన్నా నెంతఫ్మోరముతలంచితివి. నాయండ్రికెం వాళ్ళ ధిప్పితివి ఆయననత్యహరిశ్చంమ్రీ డార్తం కెంపిశ్శు గోవు చోఁ సుఖద్ది ! నేరితో మనక్కుబుఇముసరి.

సుబు— అయ్యా! వ్రిభువా, పార్శ్వాత్మక్తిడా, వరః ప్రాదీ, సుగుణపురపాత్రమూ తమకంటిదడి పెట్టనలసిప్పున్నాను నేనింతపాపముచేసినాన్నాను. కైర్యమున్నయ్యాంచుడున్నాయి. ఈ శీరముఁఁ కైణథంగురములు. సమ్యవార్షితులుగా... దాముదిన్నీ శీరముఁఁ నాచంద్రితారకముగ నుండెను. తమ్మున్నరించి నవాగికి బాసములంబ నేరవు. చుక్కలలోఁ జంమ్రునిమాడ్కి భూమిశులలోఁ బెంపుచెందిన తమతూష పరిక్షేర్కుహకరాజుగా రకాలమృత్యువునకు జంకక సకలవూహములఁ ద్వారించి నర్యై శైరు నారాగించి జాస్యాంపనవి నైంచి రగితము దిన్ను దిన్ను నునకుఁ దీపలమును.

పు. ఈ అయిండి భూర్భావము మేసుకోచేలు ఇంద్ర తా, ర్యాంగులుండ్రు సం
చలతిన్యాసం మందు క్రీత్రిగుసందు ప్రస్వర్పుకంచంగా న
భూలకు న్నిక్కమగాఁ గనబడ్డశ్రుజు ప్రశ్నలు ప్రశ్నలు ని
శ్రులవాటంరమక్కను చేఱుగ నరి ప్రశ్నం ని బ్రాహ్మిందుమనం.

స్తో— ఈ న్యాసా సుఖుమీ! నీ ల్యులుకి ద్రామ్మతంబులు
ఏ ఏ కన్ని గొకెడ. నాచ్చి ఇంతి కీరాజ్యసాపదులు కి ర
చుండా? ఏ ఏ నుముకోచే దేహముని సుసులసియంసునో
తెంయఁర్యుము. నేఁ గాకు మంణు చూఢికదా. ఆహా వి
భూర్భావున్న హితు ఎగా దొరుకుటక్కను భూర్భావుకద్దా.

సుఖు— అయ్యా! మసముపుటి యిన్నాళ్ళు వెరిగినాము.
మసయనుభవమేనో చూచుకొందము. మొదట పురిటిచిడ్డం
గూడియాలో చింతము. అదినిముతో పెటుననఁగా నుచ్చున్న
స్నిఖాసములు పప్ప దానికి ఎత్తియేయింది ద్రీయవ్యాప్తియుగె
ఎన్నిరదు. పిష్టుల గ్రీమముగా శబ్దముతో దాని శోత్రేంద్రి
యుగుస్వర్పములో దాఁత్యగింది ద్రీయ ముట్టులన్నియు స్వామూ
గా సంక్షిప్తములం దేశమఁగును. స్వనమాన సంవర్కములే
స్క్రబోఫోవముని సంభూతిని బుట్టులో నే స్వాగములవల్ల
బారుగు మనుజల నెఱిని మానవుడు తా మనుష్యుడనని
తెలిసికొనలేఁసుగిదాకి ఇట్టులనే పురిటికంము ధ్వనివినఁబడకి ధ్వని
చేయలేదు. స్వర్షముదగులక కిదలలేదు. ఆచిడ్డకు బ్రాహ్మం
ద్రీయము లింగుదెలుపఁబడి క్రీయలకు జీచ్చుచుండ మసస్ను
మొలగు సంతరింది ద్రీయములు మేల్కు-స్నుకొలంది సిసచరా
శర్పపంచమంతయు దోచుచుంసును. మొటస్వార్యకు ముని

చిడ్డయందుస్న తెలివిచీశములోనిన్న ఓముచలెఁ గ్రించుగ వ్యక్తపును. సిదురయ్యుక్కఁపార్చిరంభమునందు మనమనస్సువ్యాపకముషిఁగినట్టుతోఁచి నిదురమించి శక్కిలఁదిఁబులువిధములవ్యాపకములటు జొచ్చుచు మనకవశమై కల్లపనులు సేయుచుఁగిలుసుఖమఃఖంబుఁలు పొంమఁగదా. వ్యస్తుతమనుసంపము. నుఁచుపుఁక నిద్దురతోఁ పారంభించెనని ముఁను మచుచేపి యుఁక్కినఁగా నపశములగు నిందిఁయములతోఁ మనమిఁ నిదార్చిప్పటి ములెత్తి యాశాగ్రిత్తన్నప్పుములం గాంచుచుంటమి. సుషుపీయందెద్దియందోఁచెనునిశ్చలభావముగల ప్రాణ్మాలకీజననమురణ కార్యావృతుమగు ప్రిపంచము దోఁచెనరదు.

సారం— ఓపణోపార్చిణమితుఁడా! కలఁతనిద్దురఁజెందువానిచెవికింబలె దుఃఖాక్షింతుడనగు నాకు నీతత్వాక్ష్యములుడెలిసియుం డెలియకుఁడె. దేవామువిడిచిన పిదస నీతెల్పియేమగును?

సుఁ— దేవాము పాంచభాతికము. స్థానోచాధి యుది. సూత్రోక్తిఁచాధి యణదూపముగా నిల్చును గాని సళించ సరదు. దేవాము స్థాలమైనపువు తద్దుణమగు తెలివి వ్యక్తముగాను, సూత్రోక్తమైనపు డవ్విక్తముగాను దోఁచును గావునమరాచింతపార్చిజ్ఞులనీదు.

సారం— కనఁదగినశాంత్రము తత్వజ్ఞునకువలెబుఁయైవశముననాకు నీనంటమితుఁడు కిలుగ. సుఁధి! యఁకనాసు వారుఁచింపలేము.

సుబు — ఇంకటి మనవి చేసేదను. ముందు బీజరూపము గాలేనిదేహము లిపువు గలుగు చెట్టు ? కలిగినవి రూపథేదమం దినట్టు తోచబడియు నశించు చెట్టు ? సుఖ దుఃఖములు రాత్రి వంటి దేహముండెందలేవు, గాలివంటిజీవనిపజెందలేవు. మఱి యునెల్లతత్వం త్రాజ్ఞతకన్న నెక్కుపుసంతుమి సర్వజ్ఞుడు సకల శక్తి యునగు పరమేశ్వరునియందు భక్తి యేకలుగఁడేయును.

సారం — ఆపరమేశ్వరుడే నాకు శాశ్వతజ్ఞము దయచే యాగాక. నాకిదియే తుదితలంపు.

సుబు — ఎన్నావచ్చునది ? (పరికించిచూచి) గిలీగింతవలె నున్నాడోరీ! తత్త్వగాంభరుగిడి వచ్చుచున్నా వేమిరా?

గిలి — అయ్యా యయ్యా మొత్తో కుయ్యా పోయినది పోయినది. మతేమున్నది భూమిమున్నయిపోయినది. పముద్ర మున్నిరైపోయినది. మతేమిబ్రతుకు, మతేమిలోకము, మతేమి స్వాయము. పాషుమనుష్యలక్నుఁబశువులు నయము, రాలు నయము, చెట్లనయము. ఎంతచేసితిప్రానోరా, పాషునోరా ? నయము,

సారం — ఏమరూ సమాచారము ?

గిలి — సమాచారమూ, దురాచారమూ, వ్యభిచారమూ ? దేవికాదు. మనపాలిటి మరిడీ. అయ్యా! నాచిన్నప్రభువో యయ్యా నేనో ? దుర్మార్గరాలు, హంతకరాలు. గౌడ్మను కట్టిక నయము. ఎంతదుఃఖ మొంతఘోర మొంతసాప ము. నల్లతార్థము, తిరుగనివిమము చిత్తాగి. థీ థీ థీ యూ పేరసంగూడదు స్తుర్మంచసాంగదు. ఎంతకుట్టి పన్ని చెప్పేను ?

క్రీక్షుష్ట దేవరాయంద్ర భాషాసలయిము.

పుల్లవ్వంజార్, వైరాణి. 1.

72

సాపొంచిరసాకము.

“ క్రీ చంపాచుటు ఇ కూరాచుట్టు కూలా! ఈయంటింపెగుల్లా! తిఫ్పు నాచ్చెచుటుకు నినో రెక్కాడేనే? మిారి క్షుణు ఫూయుద్దతి. అంపేసాడే? చితార్చిగ్గి, చితార్చిగ్గితోఁకా యంటింతా! గొ బ్రాంస్ట్ మచ్చులుఁడా?

సుబు— అస్యా! ఏతు గిఁజితిరా? మన మనకొన్నిస్తు నుంచి ఇందులు సాపముక్కీంచిచెప్పేను. మిాపెండిగాంం దు క్యాయమవరయుం దున్నరి మేలనన?

గీ వెళ్ళిక్కువలెను ♦ మెళ్ళో ప్రైసు నయండు

వెళ్ళిక్కువలను ♦ విషముఁఁండి

అట్లు నుంచివారు ♦ అయ్యు కుగ్గురువు

కుందుట్టు నిపేక ♦ మారణాలీరు.

సారం— మాపెండిగారేమి సేయుచున్నారురా?

గిలి— ఇంకమన్నపై గత్తులు నూతుటకుఁ గొల్చుశాచడికి వచ్చేదరఁఁకి మిాచవలిగాల్లి. యాయసిరితల్లి యూమృత్యుదేవత యాదిబ్బవుర్ఁహితుని చెవికొత్తికి తనవైపువాదిచుమని పంచించేను. వానిపిలికజ్యుహాచిపోను, వాని విభూతి బుగ్గిగాచు, వానిజందెముపెరిగిపోను, వానియిట్లు దిబ్బజీర నాపాపు బూఁఁ కు నిర్మల్చులో మనచై సేరము ఫొపి, మునఁట.

సుబు— ధర్మసభకింకెనరు వచ్చేరు?

గిలి— చిస్సుఁఁఁిఫువుగారి తైపుఁవాదించుటకు మఫుకఁ గాయు, శికొమఁఁ వేంచేయుచుఁడా. మిాపెండిగా రుభయున తేములువిని నికెచ్చా మాసాముఁ దీర్చినించేచెచుయి. నీరును నేఱునుంచున్నా, ఖాపు ఉరి సైపుఁఁఁు, ఎంటపుగుల్లు చితార్చింగి

నై శును సాధ్యులంట. ఇంక్కుమునకు మనకువర్తమాన మువచ్చును.

సారం— దీనికేము కి చావునికిన్ని చావులు లేవుగా? ఈ పాపమ్మలోకము న్యిడుచుట యేమేలు. సుబుధి! లెమ్ము. సర్వేశ్వరం బాడి చి త్తచాంతింజేసికొందము

(అనియివురును బాషమదురు.)

యదుకుల కాంభోజ—మికోగతి.

చ ఓపరమేశ్వరా— యోదీనమందారా।

యోదేవదేవ నీ— శందుంటివో॥ ఓ॥

అ. తంపావజన్మము— లికయొత్త సీక మా

శ్మృత్తుకాపాడదవో— రత్నక॥ ఓ॥

ఱ. సత్కంబుతెరియఁ— జాలునెయొరునకు।

సర్వేశ సీకదక్కు + పర్వతస్వరూప నీ—

స్వర్ణిలుమువేడినాము— సంసారభ్రమమాస్ఫుర॥ ఓ॥

అ. దిక్కులన్నింటికి— దిక్కున తండీమా—

దిక్కు—చూచి కావరా— నిక్కుముగా మేము—

నిస్సే కొరిచినాము! నీలోనమముఁశేర్పుర॥ ఓ॥

గిలి— అయ్యా! మరలను బిలుచుటకదిగోయమదూతల వలె భటులు వచ్చుచున్నారు.

సారం—

3. గిలొత్తు—చోయుకు— గలదు మాట్లా సత్క—

ఇంసమిట్టి కావరా | రదేవిచోయు—యు— బాపి

మా—నీ సు— భక్తి రూథిసెయ్యా॥ ఓప॥

భటులు— (ప్రీవేశించి) మహాప్రభు ! పెద్దప్రభు పూర్వార్థ మిముప్పురను ధర్మసానమునకు రమ్మనిసెపచిచ్చారు. పార చ్చటికి వేం చేయున్నారు.

సారం— సరియే మిముపోంకు మేమానురచ్చేవము.

(భటులు నిచ్చుప్రమంతురు.)

మిత్రీఁడా సుబుద్ది! యిదిజన్మమునకు గడవలగనుకస్నాన సంధ్యావంతసములాచరంసుకొని పవిత్రప్రత్రములతో మతిము ధర్మసానమునకు జేరెదను.

సుబు— సంతతపవిత్రీలు ఉమతు వేతే స్నానహేల ?

గిలి— ఆదుర్మార్గరూరాలు చిత్తార్థింగియెద్దుఁబోయిందుతు సేసుం బార్యయశ్శిత్తముం గౌనివచ్చేదను.

సుబు—

గి. వేనసరనునందు ♦ విహారించు. రాయంచ

విబుధాష్టుష్టమునకు ♦ వెలయు చిలుక

మంచిచెలిమి యోడ ♦ కుంచిన చుక్కాని

ప్రార్థింపిత్తినిఁగావు ♦ మాస్టతంబ.

సారం—

గి. పరమాంప మృదయ ♦ పుంజర జారిక

సద్గుధూ గృగ్జు ♦ పట్టుదంబ

సమ్మానస్తతండ్రి ♦ నాలానావేశించి

యిప్పదు సమ్మానావ ♦ జేసునితి.

గిలి—

గి. అమ్మ, నూకాలయమ్మ పో ♦ లమ్మ పైఁడ్రె

యమ్మ యల్లిక్క యానిరమ్మ దు యాటలమ్మ
యమ్మ మరిడమ్మ తల్లిసో దు త్వయ్యులోని
వోక్కు సంబీంశగుల్ల సో దు ర్ముక్కువమ్మ.
(అందరు నిష్కర్మించురు.)

ప్రీదేశము;— చిత్రాంగి యంతశ్వరము.

(అంబీంశ ఇసరుచుండుగాంజిత్రాంగిపాదువుయుచేంచును.)
సాపేరి—త్రీపుట.

ప॥ అయ్యాశ్వాయ నాఁథి — యందరాని పండునీ
కాసించి హెసపోతీసే — యొమినేతు సే॥ ఆ

ర. వయ్యాఱు విధముల — వేడినగరఁగకి

చయ్యన నమశాసనే — యొంతచేసాసే॥ ఆ

అ. కలికివలచిన వస్తు — కాఁడువారుకోన్నా

వలరాజులక హొమ్మునే — నిల్చునిచ్చున్నాసే॥ ఆ

ః. మెలతునఁ గౌగిలికి — పించిపాతెఱసానున్నా

బలిమిని విదలించేసే — తాసేహనుభవించేసే॥ ఆ

ఔ. చిలకులోదచేసాసే — శ్రూగోఁటలోఁ గో

యిలలోఁయనికూనేసే॥ తెలియనట్టులమర్కుములనంటిముద్దిదునం
దాలగించి గడ్డించేసే — శాయునుఱుగాంధేసే॥ ఆ

అంటి—అమ్మా! మిారుసెలవిచ్చినట్టు మిాయునుఱుదాకి
యతఁడెట్లు బ్రీతుఫున్ని పెదవోభుపుగారిపుడతనిం జంచించుట
కై కొల్పుచావడి కేగుచున్నారు.

చిత్రాం— ఎంతపేడికొన్న నువినకనన్ని ఉతదుఖుపెట్టినాఁడు
తనకు జయనుగునా ఇప్పుడు తననీతినిల్చున్నాఁ నానీతినిల్చున్నాఁ

పెద్దప్రీభువు వానినికి బ్రీతుకనీకంట రూథి. వార్యుల్యు చావడికి వెపలినారాయేమి ?

అంటి— చిత్తము. తమసెలవుప్రచారము శుకోహితునిఁడు మపటముబలపర్చుమనిమూనపెబ్బిపుపినాను. ఈవాటికండఱుం గొల్యుచావడికఁజేరవచ్చును.

దానా— (ప్రీవేశించి) అమ్రా! యంటించం దమ్మనైపు, సాక్ష్యమిచ్చుటకు రమ్మని సెల్లైనది.

చిత్తా— పరియే. అంటింతా! సివుచోయి యిక్కార్య ముండక్కఁజేశికోనిరా. వానికఁడేశాస్తి.

(అంటింత కఁశాపికతో నిష్కామించుట.)

చిత్తా— (తనలో)

గి. నదుసథుద్దిములో దిగ + విడిచిశట్లు
ద్వాడ్చిఁడటి నూతిలో + దోసిసిస్త్లు
ఉయ్యునాచని వలచిన + యాతఁడు రేక
చాపుత్తిము దుఖపురో + దనువిదేల ?

కాని మోహముత్తగదనివిదల్చినాడు, వానిస్తేమున్నది. మొదటనాకమాట్లాడుబడినవాడు, ప్రీధానముఇరిగినది, ఆన వాళ్ళం పుకొన్నాము. ఇట్లిపోతువుల వలన వానిగోరినాను. నాత శునకేమిగాని వాడంతచక్కనివాడేలఁగాఁఁలయును ? వాని యందదేతప్పు. మొదటననోయ్యముంబ్రీమించిచుధ్యమిఫూతమువచ్చి యల్లీరువురుము చమ్మటకు విఫివ్రీసెను. నానంకి పలచిందానిఁ నారస్స సారంగధరుఁచు చచ్చుఁ న్యాయమే.

అయ్యా! మనసుస్నావాడు కట్టుకొనకపోయె. కట్టుకొస్నావాని పైమనను కుదురదాయె. స్త్రీలనాథలుకదా? కార్యముమించి పోయె నిఁకనా వెళ్లిరాజు వానిం జంపుట రూఢి. కస్నెతనము నుండియు వాని ప్రభేదానముపెట్టుకొస్నా నాక్కి కసారిమోవియి చిన్నమ్మెనం దుబ్బిపోందించక విదల్చిపోయినామగావునవానికి దగినశాస్త్రి. యఁకనేస్త్రీకిని నేవలచిన దేహమొప్పించకుండఁ జంపఁబఁడులయ్యే మజియునింత చదువు చదువుకొనియువేలుగ వంటి సారంగధరునిం జంపించిన నాకు తగిన శాస్త్రి యావజ్యీ పుపొడిమ్మింగి చమ్ముటయ్యే. మాయిద్దతెకింతయ్యే దేవుడుప్రాసినినాము. (అనివిషమతోడి వజ్యిపుపొడిమ్మింగి) యఁకచీకటి గదికిఁబోయి సుఖంచెద. రమ్ము మృత్యువా సీవునాకుడుచించి చట్టు వత్తెవ్వరికిందోఁచబోవు. నాకుసారంగధరునిపైఁ గల్లు మోహమున్నాయఫుని లోకమెఱుంగనీ. ఒకసారి నాముద్దుల సాగంగధరునిం బామకొని తుదిపఁయి పోండెనను.

పున్నాగతోడి— చతురశ్రీగతి.

ప॥ సారంగధరుడా నిను — శేరంగవలె నెస్తి—

జమ్ములకైను — జచ్చిమ్మెను సా॥

అ. మారపమా కారా నుకు — మార, పాధువిచారా।

సారపదళ సెత్తీ బుధు — స్తునీయచరత్తీ॥ ముస్తుపా॥

ఱ. గానకవితాలోల — కమనీయవాగ్గాలా

దీసజన పరిపాల — తేజోవికాలా సా॥

అ. శరదిందు మండహస — కాక్కుతీకీల్లవికాసా।

స్కృతపారనామాధ్యాన — మామక చిత్తవికాసా॥ సా॥

గి. లూండికో వానిబోందితోఁ ♦ తెండులయము
డెందమా వానిడెందమా ♦ వందుడెందు
పోర్చిణమా వానిపోర్చిణమై ♦ యాలరుచుండు
వాని సారూప్యమిష్టుడు ♦ సేనుగందు.

(నిష్టార్థమించును.)

ప్రాదేశము — కొల్పుకూటును.

(మంత్రిచెందలగు పరివారము పరిచేప్పించిచుంచును.)

రాజు — (ప్రా) వేశించి, తనలో)

గి. పుత్రుఁడస తోగేక క ♦ శత్రుమును
సోరఁగఁళాలకు నామోపా ♦ ముండె నిప్పుకు
తుల్యభారంబు లిరుడ్దులు ♦ దూచుయున్న
తార్పునకగల్లు ముల్లాలి ♦ ధంబులోచు.

ఆపని యట్టుజరుగునా కి జరిగియుండ వచ్చును. వింతలేని
యావులింత పుట్టుచెట్టు ? మొదలు నేర మొవరిడై యుంచును ?
చిత్తాంగిదా లేక యాదుర్కుర్చునిదా ? నాయనుభవముఁ జూ
చుకోనెదను. పురుషులకుఁగలతత్తు ఆపాటు స్త్రీలయెడఁగాన్నిం
చదు. స్త్రీహృదయము చాపకిఁదినీరువంటిది. మొదలుఁబు
రుషులే వెలితివడెదరు. స్త్రీలకెంతణామమో యంత యోర్పు
ను భయమును దేవుడుంచనియెడలలోకములో మఱిపొద్దుం
డునా ? పాతివ్రీత్యము. ఆహా ! యిదిస్త్రీలు దక్కించుకొనుట
డున్నరముకడా కి పాతివ్రీత్యము, దేవుడు- ఈరె పును శబ్ది
మాత్రములేకాని యనుభవములో లేవుకాఁబోలును, ఆహా !

యాదుర్కృత్యాడంతిపురమునకుఁబోసియెడ నింతరాదుకదా ? పోసి సాగ్నైనపూడును మొదటదనకు మాట్లాడఁబడినపూడు నుగానఁజైత్రాంగియే తోలుత దుక్కధిశ్చటి వాని బిలుననంపసి వాడక్కుడుకేబోవలెను. చదువ్వున్నవాడేమో, యావన పంతురాలియెద్ద కొంటింజనరాదనివివేక మెత్తుగలేడా ? మతె క్కడిచదువు, మతెక్కడి వివేకము. కామాంధకారముచేఁగ న్నులుపారలుగ్గమై యిరతయుఁజేనాఁడాపతితుఁడే. నానిక్కి యము చిత్రాంగి పతివ్రీత యిభద్రమేలచెప్పును ? ఆదుర్కృత్య నికిఁ దల్లినంటిది- తల్లినంటిదేమి తల్లియే. అగ్నిహాత్రిస్తాఁ గా నేఁబుస్తేగట్టినది. నాకడుపునం జెడఁబుట్టినాఁడాపాపాత్ముఁ డునానినికస్త్రీరించగూడడు వానిముఖమైనం జూడఁగూడడు. (ముక్కనవ్వీలిడికొని) తల్లింబల్లిచెఱపట్టటి ? (గుండమోఁడు కొనుచు) ఎంతసాహన మెంతఫ్మార మెంతయపకీలిక. పాపాత్ముఁడా ! ననై ననాలోచించినావుకావా ? అయ్యా ! నిష్కాల్మ మమైన పాండపనంశమున కెంతమచ్చువచ్చెనుకి ఆవా ! రాజై పుట్టుటకస్త్రీబాపముకద్దా ? మాబ్రితుకు లోకమునకంతయుగడే టతెలు మే. నిన్న సేయాఁఫ్మారముజరిగెను సేడిప్పురియెల్లవాన్ని పించినట్టు తెలియవచ్చెను. సర్వేశ్వరాఁ రత్నాంగి గొడ్చాఁలు కారాదా ? పిత్రుండ్రోహియగువానినేలపుట్టించిశివికి (కోపమున) కానీ యాదుష్టుఁపు తవపాపమునకుఁ ధగుఫలముఖ వించును. వాద పెట్టుక్కును, నాత్మ్యశెట్టుక్కును నాదోహిపాచరించిబడవల సినదనియే నానిక్కయము. (గదైపెనిగుఁచ్చండి) న్నాయకత్త

యంచిచారణ సారంభించునది.

మంత్రి!— ఉభయవాదులవష్టశు న్యాయవాచులును, సాత్మలును, బ్రాహ్మినాదియు సిద్ధముగా నున్నారా?

భటుడు—న్యాయవాదులును వాదిగారిసాక్షీయు సిద్ధముగనున్నారు. అధికో! ప్రతినాదిగారును వారినాత్మలునువచ్చుచున్నారు.

సుబు— (ప్రవేశించి తనలో)

స్థి. ఇతరుల మను నో ♦ ప్రించుడైకరుణావి

తిమ్మిఁడు తిస్కెంతే ♦ చెల్లియైన

వోద్యమునోసయ్యఁ ♦ లాడుడై ధృతికాలి

పరకాంతుడానీంత ♦ సరనుఁడైన

అభిలభంబాల ♦ కడుకునఁ జాపానే

విభూతి తా న్యర ♦ బిష్టుడైన

తెలియని యిస్తులఁ ♦ దిరుగు కేతత్వు వి

మూత్రిఁ తా సర్వుళ ♦ మూత్రిఁయైన

అట్టి నాసార్పింపితుఁడు స ♦ త్వంత్వితుండు

శురుపులక్కున సమోద్రుపు ♦ కరుఁడు సింహా

ఁక్కిముండక్కుటా దోష ♦ విరహితుండు

యితుఁడు కష్టంగావడు జాచి ♦ యొట్టులోర్తు.

క. ఒకప్పుక మొకటండియు

గోకఫలవేరంపుపాత్రి! ♦ మొకటయ్యాయు కు

చ్చికణ్ణఁ గడపిన విహితుల

మకట యిపుము వేఖుబోధ ♦ లందఁగవుసున్,

ఆహా! నేఁడెంత దురినముఁ తీర్చోకశూమఁడు, ఆజన్మపరి శుధుము, పాండసకుల పవిత్రీఁడు, నౌకుండా ర్షామిత్రీఁమన గు సారంగధిరప్రభువు మృఘావవాదనుబట్టి శిక్షవిధింపఁబఁవనే మో? సకలనీతి కోవిదులును, నాన్నే హితుని సత్యవత్తఁ-నంజి శ్శనాటినుండియు నెఱింగినవారునగు మాతండ్రిగారు న్యాయ కత్తఁగానుంట యొకగొప్పమేలే. తుదకెట్టుతెనను రాజుజ్ఞను బట్టికదా తీర్చుండును. నేనెఱింగిననంగతి సాక్ష్యముచెప్పేవను. (కూర్చుండి) సత్యము పోర్చివదా

గిలి— (ప్రపాఠించి)

తీర్చేడి—చతురశ్శిగతి.

ప॥ ఎందుకురా పెంటి యొందుకురా॥ ఎందు॥

అ॥ అందకత్తే గ - య్యా పెండ్లా పైను॥

సద్గుని మూర్చెట్టి - పెడ్డ మగండైను॥ ఎందు॥

ఇ సీరసించిలేవ - సీరక శంకించి।

కోరచూచులుచూచి గుర్చి - కిస్కచ్చుమిర్చిఁగుటలు॥ కెందు॥

అ. పుస్తకల ముగ్గు - బుప్పుపరి కొఱని।

నల్కే టీల్కే నావ - యిటులున్న వాని॥ కెందు॥

3. మూగుమిసము వాండ్రీ - సోరూపాజూచి।

యూగలేని జివే ♦ రాలి సునుతుపెట్టు॥ సెందు॥

గి. ఉత్తే ముఁడు పెండ్లియాడక ♦ యున్న వాఁడు

మధ్యమఁడు గుర్చిదానితో ♦ పున్న వాఁడు

యథమఁడందమగలదాని ♦ నంటువాఁడు

, ముసలిపెనిమిటే యథమాధ ♦ ముండగాఁడె,

ఈపాడంభింత చిన్నప్రభువువై నేరమమోపుటు కెంత నిచ్చి రముగానిలునఁబడెను? తలక్కీందుచేయఁబసినదివిటీనలె సువెళ్ళి రాజుముఖము దించబడియు నగ్నిజ్ఞాలల సెగిరించుచున్నది. అదిగో! దిబ్బపులోహిత్తుడు లంచముమెక్కి పాదించుట కెంతదిట్టముగాఁబొట్టిసిమురుకొనుచున్నాఁ ఈ ?

భాటు—గిలిగింతా! కదలకమెదలకనిలునఁబమ మిదిశ్శద్దుస్తాఁ నముసుమా ? అదిగో! ప్రీతివాధిగారు వచ్చుచున్నాఁ.

సారం— (ప్రీవేశించి తనలో)

గి. ఎవడు కుఠువను దగివాఁ ♦ డెవనియస్టు
కడ్డిలేసందు సెవడు న ♦ త్యస్వరూపు
ధాదికారణ పెన్చుఁడే ♦ యథిలచుసచు
సట్టిస్కేపు సేనిపు ♦ దాక్కియింతు.

నాముఖుమచూచుట కనప్రియంచికాఁబోలుమాతండ్రిగారు మాత్స్యాగము పెట్టుకొన్నారు హరహరా! విధియిట్లుండెను. అ విగో! మనాఁవి గాయకశిరిమణి నన్ను నిరవరాధగాఁ జల్లనిదృ షిత్తోఁ గాపాడవిచ్చేసెను. ఆచార్యులగుట పీరికి నాప్రీకృతి విశదమే. సత్యహృదయముతో హాయిగ నాతంఃిగారియాప్సు కొడిగట్టెదను.

రాజు— విచారణ, ప్రీరంభించవలయు మంత్రీ! యాల స్వమేల ?

మంత్రీ— వాదిగారివాజ్యాలము. సకలశర్మస్వాపులైన న్యాయకతంగారి సముఖమునశు, వాదిచిత్తాంగిచేచి దేశుఁముణ్ణిగా మంవిచేయినిన్న పముః— ప్రతివాని నాపవత్తికొషుకు

సారంగధరుడు, నాథత్ర పెశ్చవభువువారూరాలేని సమయము చూచుకొని నాయంటిపురముంబొచ్చి సేసెంతమ్ముంచినను వి నక దుర్క్షేపముకో నన్మల్నిచెఱపట్టిన్నాడు. కనుకఁబ్రితివా దిక్కిఁబుద్దతీ ప్రికారము తగిన శిక్ష విధించుటకై ప్రిథిఁచు చున్నాను.

రాజు — వినుట కెంతకణకలోరమెంతయపక్కితి ?

మంత్రి — అంటింతా! నీవేమెఱుఁగుదువు ?

అంటీ — దేవునిపై బచుణాణచేసిచెప్పుచున్నాను. వాదిగారి వాజ్ఞాలమంతయు నిజమే. ప్రితివాదిగారు, వాదిగారిని బల్కి చెఱపట్టినప్పుడు సేదగ్గర సేయున్నాను.

మంత్రి — వాదిగారివాజ్ఞాలమైపై ప్రితివాదిగారేము చె ప్పేరు ? దోషులని యొప్పుకొనెదరా ?

సారం — సేవోషిని గాను.

రాజు — దోషిపాసల్యమైన్నాప్పుకొనును ?

మంత్రి — ప్రతివాదిగారిమొదటిసాక్షి యేషి తెల్పుగలఁడుకి

సుబు — ప్రితివాదిగారును సేనును బావురముల నెగిరించు చున్నప్పుడు, ప్రితివాదిగారి పాపుము వాదిగారి మేడవైని వారిలెను. ప్రితివాదిగా రాపావురమును దీసికొనిరమ్మని యా గిలిగింతనరపగా, వాదిగారు ‘తల్లియొద్దుకుగొడుకు నచ్చుట కే మియభ్యులతరము, ప్రితివాదిగారినే రమ్మనుము’లని సెలవిచ్చి నట్టు గిలిగింతచెప్పగా విరటిని. పిమ్ముట వాదిగారి మేడకు ప్రితివాదిగా రేగిరి. సేనంతట మాయింటికేఁబోతిని.

రాజు— వీఁడును వాడునుర్దోటిదొంగ లేం.

మంత్రి— గిలిగింతా ! నీసాక్ష్యమేమి ?

గిలి— పాపము పాపము. పున్నైము పున్నైము.

మంత్రి— పెక్కలుపేరీలకు ? ప్రమాణముచేయము. దేవునియెదుట—

గిలి— ఏడీదేవుడు నాకగపడినఁగాని వానియెదుట నెట్లు ప్రమాణము చేయదును.

రాజు— ఓరీ నీవెటింగినది తిన్నగఁబల్సు— కాకన్ననిన్నిపుడు నఱ్చికించెదము,

గిలి— నేనెతిఁగినసంగతియే దేవుడు నాకగపడలేదు.

మంత్రి— వాదిగారు నీతోఁబోతివాదిగారిని రమ్మనిచెప్పి నారా ?

గిలి— లేదు.

రాజు— అదిగో నిజము తేలినది.

మంత్రి— వాదిగారుగాక మతెవర్తనంజెప్పినారా ?

గిలి— వాదిగారి తో తో తోక యా యండింతగుల్లచెప్పినది.

మంత్రి— అంటింతా ! వీనితో నీవు చెప్పినావా ?

అంటే— నిన్నవీఁడు నాకగపడలేదు.

మంత్రి— వాదిగారి మేడ్కపైబోతివాదిగారి పాపురము వార్పినదా ?

అంటే— వార్పినది. దానినమ్మగారు నాచేబట్టించితము

యొద్దనుంచుకొన్నారు.

మంత్రి— ఉంచుకొని యొమచేసినారు?

అంటి— నాచేతికిచ్చి ప్రతివాదిగారి కిమ్మన్నారు.

మహా— వాదిగారి కాపాపురము ప్రతివాదిగారిదని యొమ్ముతేలిసెను?

అంటి— దానికొఱకీ గిలిగింతవచ్చినట్టెని.

గురు— తొందరపడకు. భయపడకు మంటింతా! బాగు ఆజ్ఞాపకము తెచ్చుకొనిచెప్పు.

అంటి— నిజమునకు భయమేమి? బంగరు ఉండెలంబట్టి యూపాపురము చిన్నప్రభువుగారిదని యెవడెంగరు?

మంత్రి— వాదిగారి యూచ్ఛిప్పుడు ప్రతివాదిగారికాపాపురము నిచ్చివేచితివా?

అంటి— నేనిచ్చుటకు బోపునంతలో బ్రతివాదిగారేవాదిగారిమేడయొద్దనాకెద్దురైనారు.

గిలి— (తనలో) అమ్మస్తినెత్తిగొట్టం పచ్చియబడ్డమాడితివే.

మంత్రి— ప్రతివాదిగారాంటిగ నెద్దురైనారా?

అంటి— ఒంటిగానేమి? యాగిలిగింతకూడ వెంటనున్నాడుకాడో?

మహా— నీవేమైన గిలిగింతతో మాట్లాడితివా?

గురు— న్యాయకత్కగారి చిత్తముగాని, ప్రతివాదిగారి న్యాయ వాది యన్నాసరప్రశ్నము ఉంగచున్నాడు.

గిలి— నీకిదియనసరమాపాదుబాణఁడా? నీయుల్లునిండినది లే?

అంటి— గిలిగింతనాఁఁబావురమునకై వచ్చినాశన్నఁడు.

మహా— గిలిగింతవచ్చిన యెంతసేపటికి ప్రీతివాదిగాను నీకే దురైనారు?

గురు— అదిగో యదిగో యిటువటి ప్రశ్నములీంకసుమానఁడు.

అంటి— అమగనింపు భ్రయమేము? ఎంతసేపటికా? పావుజామునకు.

గురు— ఈస్తాట్లికి మతిపోయినది. న్యాయకత్తగారీమాటలు వార్యయాదు.

మత్తి— గిలిగింతా! ఇదినీతో సేమమార్గాడెను?

గిలి— ఈమామిచిపంపు కావలెనాయని యమగలేదా? ఏమాచీరకొంగు ముడిచూపించి పోనీ యెందుకనలేదా?

అంటి— (స్వాగతము) అయ్యా! మఱచి యుత్తరమిక్కాడేకే తెచ్చినాను?

రాజు— సామ్మివిచారణలైనవి. ఇంక నెరరిన్యాయము వారుపట్టానది?

గిలి— ఇంకటటిమాత్రము లిగిలిపోయినది. బల్మిచెఱుళ్తువైన్నని సాక్ష్యమక్కాడలేదా?

రాజు— నోరుమూయుము? వెట్టివాడవనిక్కచించినాము మహా—

కి. నిరవరాధ్రిం సారంగు + ధరణిగంటి

సారం—

సమ్మిహనావయంబులో తల్లి ♦ జాడగంటి
సుబు—

చిన్నప్రభు వీళ్వయండన ♦ చెప్పుచుంటి
గిలి—

వెష్ట్రీకోకముం బలు ♦ విధములంటి.
గురు—

గి. వింతలేని యాభు ♦ లింత సేరమిదెస్తు
మహా—

భ్రమసికలన తుర్రిల్లి ♦ పడినయ్యటు
గిలి—

తార్పుగుల చక్క — ♦ దనముగమడు సేస్తు
సుబు—

పొతుఁడు పొతుఁధివిసక ♦ రేఁగివట్లు.

మంత్రీ— సారంగథరప్రభువుగారు సుబ్దికించ్చామణ్ణు
లగుట.

రాజు— ఇద్దఱుం దోటిదోంగ లే.

సుబు—

గి. తోటిదోంగ లితవుర మే ♦ రాపుఁచంట
మహా—

తల్లిపిల్లలవలె భేద ♦ చెఱుల్లకంట
సారం—

పాపసంగతి మన్నన — ♦ బడ్డమూకం ట
గిలి—

గుస్తాయంటింత తారుశు ♦ చౌడంట.

సురు— సత్యమో కల్పియో తలింకు ॥ లకురిత్త చినోభము పుట్టునా ?

మహా—

గి. సత్యమేకల్ల కల్పియే ♦ సత్యమిశ్రదు

సుబు—

మిత్రులం దాగోషాభ్రమ + మింతెనిపుదు

సారం—

త్రీయంచాత్ములో ధృతిఁ + దాల్చినపుదు

గిలి—

సుల్యంటింత తాతుఫు + చెల్లుడెపుదు

సురు— బుదికి దేవాధర్మములో గిననూ తనవయసుమిత్రిమాచినయేడఁ బాపరతుల శాత్రువానన లడ్డనేరవుగదా ?

రాజు— మాతృవోహింపి పితృవోహల కేళొత్తుము ?

మహా—

గి. విబుధులసైన కక్షంభే + విధినిదాట

సుబు—

త్రీపిల్లలభేదంబు + తగులువోట

సారం—

కల్పరాణోదు మిసంబు + గలుగునోట

గిలి—

సుల్యంటింత కష్టేర + పొల్లుమాట.

సురు— ప్రీతివాదిగారు సోతన వయోవంతులు గాయి విద్యాంసమికషణతి యనుమాట పొల్లుశ్రేపునా ?

మహా—

ఉ. లోగనివాడె విద్దియల ఫలోను గిరీటి దురానుగాగికినే
జోగనివాడె సత్యమున ఫలాటి

సుబు—

ప్రోత్సహితి రేక పృతిల్
సేగక యుంటపాటి

మహా—

చల్లి ఫలంపనిమేటికి తూహమేటి

గిలి—

కీ వేగురుచెప్పినన్ వినని ఫలాటి నిజం బెఱుగం సేటికిన్.

రూజు—

గి. మనలగూర్చి జనములను కొనెదరైలు

మహా—

కల్ల సత్యంబుగా జీతు ఫలాటినట్టు

గురు—

తల్లిపిల్లలలోగీదు తగిలినట్టు

గిలి—

లంచమ స్తురింగి సేరంబు ఫలాటినట్టు.

మంత్రి—నాకుందోచిన తీర్పిదిగో ప్రభువులకు మనవిసే
యుచున్నాను. (1) వాదిగారి వాజ్ఞాలమును బుతివాదిగారొ
క్కుకొనలేదు. (2) అంటింతమొక్కమాటలు గిలిగింతరంషాడలేదని
యు, మటియుకసారి చూచినానుగాని మాటాడలేదనియుం జే
శ్వాచే దానిసాత్యము వ్యత్యన్తముగా నున్నది. (3) మటి
యుం బావురము న్యాదిగారు పట్టించి తమయొద్ద నుంచుకొని

గిలిగింతపచ్చిన పాశుజామునఱకును జాగునేయుచే వాదిగారే ప్రేతివాదిగారి రాకకబ్బిలపీంచినట్లు స్పృష్టముచున్నది.

మహా— నాకుందోచినమట్లు ప్రతివాదిగారాజులైపరిష్కారులు నభండ విజ్ఞానులు. శురుషులకునైన మోహనాకారు లగు టచే వాదిగారే ప్రేతివాదిగారిం బిలిపించిఁ బల్కి బట్టుఁకుయి త్ర్యంపగాఁబ్రీతివాదిగారు విదల్పుకో నిజచ్చినట్లు సంముచ్చే వాదిగారు పగసాధించుకోనుట కిట్లు పన్ను చెప్పేనట్లం గాన్నించు చున్నది.

సారం— (స్వీకరించు) ఆహా! మహావి గాయస్తోమున్న కన్న వేఱే నైవముకలడ్డా?

గిలి— నాయూహ యాము జోడుకదిరిచిన్నాఁఫువుగారు చిత్తాఁగి రాణిగారును బెండ్లికై మొలు సేర్చాటుజరిగిన తరువాత సీమునలినా జాపెను వలచి కట్టుకొనుటవలన నింతపచ్చేను.

రాజు— (స్వీకరించు) ఏమ వెత్తివాడైనను వీనిమాట లాలోచింపదగినవి.

గురు— పెండ్లికైతన్న వాదిగారు కోరుకొన్న సగితినట్టు గియు నన్యధాకట్టుబడినయటి వాదిగారి యంతఃపురమున కేనెనములోనైనం బ్రతివాదిగారుచోచ్చుటయే యతనియందుగల మస్తోదేశమును వెల్లడి సేయుచున్నది.

రాజు— సరియే. మానిశ్చయ మిగాదోర్పొ త్రప్తప్పాప్పు

కొసత్తను మాపనోయము సందుచూచుకొని చిత్రాగ్గియేయ
ల్యై పెట్టి యపుణ్డోహియెట్లు విదల్చుకొనిరాగలఁడు. తా
విదల్చుకొని నచ్చిస్తూ ప్రోఫెసరుచించుచున్నఁడుగదా?

గి. ముత్తెపుం జిఱునవు మొల్ఫ్రె + లెట్టుచుండ
చీకబిముఖ్రు వాల్జూప్రు + చిమ్ముచుండ
కులుఁగుబ్బుల పయ్యెద + కొంగుబార్పు
బల్మీపెట్టెడి జరాలీఁ + శాయఁదరమె.

మఱియువేడంతఃపురమున కేగుటయేతప్పు. న్యాయక ర
యొక్క తాత్పర్యముతో మేమేకిభవించము. ప్రీతివాదియం
చున్నఁజెస్పునలసిన దేషైనం గలదా?

సారిం—

గి. పెటుతపంబుచేసి + కని పెంచి చదువు చె
ప్పించి మెటియథ్రు + ముంది మిగుల
శ్లోగోరు తండ్రి + యొద్దికాసించుకో
దానిదష్టివళుమె + తసయునకును.

గి. సాము చదువులందు + సంతోసమున సన్ను
ంరులు చువ్వు ముస్తు + గొసాడి తండ్రి
యిప్పడు సత్య మెఱుగ + కిట్లుల్ఫ్రెజూప్రుటు
మిల్లికంటై నాకు + మేటి కిత్త.

రాజు— (స్వగతము) హరహరా! సద్గైశ్వరా! యిటుగో
యి యిటునూయి యెంతదోహి యయ్యునుంగన్నకొడుకునె
ట్లు శిక్షింతును? మఱియు శిక్షింపవున్న నన్నుఁగకూర్తాతిఁరా
ఇనిలోకములోనిందించరా? ఏదియొట్టెనగానిమ్ము శాశ్వత

ధర్మభంగమునేయనేర? (ప్రీకాశము) నీపాండిత్యము చూలురా పితృద్రోహించి. గురుభ్రటారకా! యేశిక్షకమీఁమపాత్రాఁడగునుకి గురు—పితృప్రాపింకిఁగాలునేతులు దెగుగొట్టించనలయు నని శాశ్వతము.

రాజు— ఎవండ్రీరా యూలన్యమునేయక ఇంద్రోపింకిఁ గాలునేతులు నఱకి వేగమిటురండు. మించావాత్మకిచటనే యు దురుచూచుచుందుము. ఇరంతతో మాకీయపక్కితీతోలుగెను.

(సారంగ ధరుఁడు ముఖుకస్పఁబడిహంతకులతో సిహక్కీమించును.)

రాజు— గురుభ్రటారకా! హంతకులాంద్రోపింమరణవాత్మకాకుఁ దెల్చివచ్చునంతలో మాహృదయశాంతికైముద్దిమైనం దెల్చిడు. (తెఱజాఱును)

శ్రీరమ.

సారంగధరనాటకము

పంచమాంకము.

ప్రీదేశము— సింహద్వారవార్యింపము.

జబ్బన్న— (ప్రీశించి, తనలో) ఏమన్యాయమే మన్యాయ మింగున్నది? వేల్పువంటి చిన్నప్రభువును ఒంపుటకు జేతులెట్టామను? చిత్తార్థిగిదుర్మార్గము రేపోనేడో వెద్దప్రభువునకు డెలియకమానదు. పాపముదాగునా? వెద్దప్రభువుపు లనయవి వేకమునకు దుఃఖంచు నింతయునట్టుము. ఆనక నేను జన్మప్రభువున్నిగుల్పుట వెద్దప్రభువునకును లోకముససును సంతోషరము. నాస్నేహితుఁడదిగో గిజిగన్న నాకొఱకెట్టు పరుగిడివచ్చుచున్నాడో?

గిజిగన్న— (ప్రీవేశించి) జబ్బన్న! నిలువఁబునిలువఁబదు.

జబ్బ— చూచితివానేస్తమా! యంత ఫూరమా?

గిజి— ఫూరమా ఫూరమునతా? మఱియెకవింత. నేనిప్పుడే రంగుచీలనిన్నటుకజ్ఞతార్థిరాణియెద్దకేగితిని. ఆదయ్యము చీఁట్టిగదిలోడలుపు గడియపెట్టుకొనిసండుకొన్నది.

గున్నముచెంత దానులంవఱు నే మోగశబ్దిష పడుచున్నారు. ఇంతలో నిశ్చమాచారము తెలిసినిన్న జూషపచ్చితి.

జబ్బు— అదిగో రత్నాంగిదెవిగారు కాఖోలును? కనికరము కన్న కమపు చూడపచ్చనున్నారు. రమ్ము వునముపోవునము. రిప్పువేళేచెప్పనక్కాజు లేదు. నేనినినాజు నిశ్చిఱుంచుప్పాన్నదే యేమట్టానిమ్ము.

• (అనియత్తరు నిక్కిమించుచు.)

హంతకులతో సారంగధరుఁచు ప్రాప్తించును.

సారం—

శుభపంథవరాళి—మాపకతాళిము.

పు॥ నీవేనాయుత్తుం శరణ - నిథిలాది తారణ॥ నీ॥

అ॥ సోవరముగఁ బుట్టింపక - కేవలతిర్యక్కుఁడే శా.

కీషముతి నమానునిగ - సేంపుట్టించితివితండ్రీ॥ నీ॥

ర. సువిషేకమే తప్పయ్యెను - నూన్నతంబె మప్పయ్యెను॥

భుఁశాతకి రక్కుఁబొండ - శూతజనుఁడె శిక్కుఁబొండె॥ నీ॥

హరహరా! సర్వేశ్వరా! నాకెంత మర్గతిపెట్టితిని. నిక్కిమినగునాకుఁ బిత్తువిరోధము, మృషాపవాచము, ఘోరమపఁము వార్హిశితివా? కానీ మించినది తలపోసి కుండనేల? అక్కటా! పార్థహితుఁడా!

చ. త్తుణమైడఁచాసి నశ్శ నినుఁ ♦ గమ్మలఁజూచినదాఁడఁ తోఁతుం

డుమగద రాత్రిఁనాదు కల ♦ లో నినుడవ్వ మాత్రావ్యనింగఁడు

గొసగద పొర్చిఁఁమిత్తుఁడవు ♦ కోవిదుఁడో నినుఁఁఁజ్ఞియుచేతు తీ

ఁఁవస్తుఁడు శాసి బొండపు ను ♦ మయ్య సుబుద్దిసనుఁ క్రమించుమా

గీ. ఆశ్చర్యవలా — నీకి టియు ♦ యాసంగుపారు
వంల నామాటవినంత ♦ నంగురిల్ల
తశ్శు మెత్తి గింయ భాగవ ♦ తంబ మిమ్ము
బట్ట నాకరిములకికఁ ♦ జార్చి లేన.

సీ. నాచిష్టకస్తు నుం ♦ దరుఁడు లేదని పారిం
బోరిమోవి నొక్కి నన్ ♦ ముద్దు పై ట్రై
సాయస్ జాదేక ♦ నామాట డగునని
మటిమతి నన్దన ♦ యయరముఁకేర్చు
సాయయ్ చువులో ♦ నంబోప్రదయని పలు
మఱుఁచెంతఁశేర్చి నా ♦ కురులు దువ్వు
నాతండ్రీ కాళ్వత ♦ ఖ్యాతి నొందునటంచు
నక్కుఁగెన్ను ల్లాడ్లు ♦ మిన్ను ముట్టు
అట్టి నసుఁగెన్ను ల్లేలి నా ♦ యాపదవిని
రెట్లు భరియింపుగలు నిం ♦ కెట్లుబ్రిత్తువు
పారహా పర్వతోకేక ♦ పరమసాధ్వి
నిట్లు కందింపనను సృజి ♦ యించినావ.

రత్నా — (స్ట్రీవేశించి) హంతకులారా యాఁగుఁడ్చాఁగుఁడు,
నాచిన్నితండ్రీ ముఖుమైనం జూచుకొనెన. నాతండ్రీముఖుమై
క్కసారి చూపించిన నిదిగో నాల్చులత్తల చంద్ర్చసరము మికి
చెపును.

1 హంత — ఓరీ యెకమాఱు చూపితమురా ?

2 హంత — రాజుగారికిఁ డెలిసిన మనలఁడంపించరా ?

1 హంత — మనము స్లులను గసలేదా ? (శ్రీప్రదీయుచు)

పోనీ కన్న కమపెంత యాసగనున్నదో ?

సారం— (తల్లినిఱ్చాచి) ఇదిగో నాయమ్మ.. హరహరా!
నాతల్లికెంత వ్యధపేటించి ?

రత్న— (సారంగధరునిఁ గౌగిలించుకొని) అయ్యా నా
తండ్రీ! ననుగన్నతండ్రీ నేనెండుకు బ్రీతికియున్నానుఁ? నాన
వత్తికి నీయుసురెక్కు తోఁకునురా? నాయిన్నా నీముఖమువృప్తి
తగులునేమోయని కన్నారనిసైన్నఁడుం జాడలేనురా? నీకొఱ
కైన్నినోములు నోచినానురా? నీసుగుణము లెన్ని యనితలఁచు
కొఁదునురా? ఇంకనెండుమొజ్జువలె నేనెక్కుబ్రీతిక యందురా?

సారం— అమ్మా! పుట్టినవానికి మరణమెన్నిటికైనం గలు
గక్తించు. నావాపును విచారించుగాని నాయయ్య సత్య
ముండెలియనేరసుంటకు శోకీంచేవను. అమ్మాయింత్తోఁమనకు
ఖుణముచెల్లెను దివ్యాంశవంతురాలపుసీలునేదెలువఁగలనా?
సత్యహృదయముఁఁ నీకొఁడుకు మృతినొందులకు నీపుసంసోష
మునొందనలసినదే సెలవిమ్మా.

రత్న— నాచండ్రీ! నాచక్కునియున్నా నాకుడు పెట్టుభరం
చునురా? నానుగుణవుండమా యికనసైవ రమ్మాయని పిల
చెనురా? ఇంక నిసైందువెదకెడనురా? (మూర్ఖులుఁ) కొ
ండకా కొడుకా!

హంతకులు— ఇంక నాఁవవాటముకా దదిగో మననాయ
కుడు వచ్చుచున్నఁడు.

(సారంగధరునితో హంతకులనిప్పుఁమించుగా తెఱబాఱును)

ప్రీ దేశము — కొల్పుచూపడి.

(రాజు, మంత్రీ, సురవు, మహాకవి, గిరిగింత మొదలు పరివారము.)

రాజు — మంత్రీ! ఈపాటి కావోహిపాకిం గరవరణఖండ తమగుంగాఁబోలును?

సురు — ఇంతనేవా? గడియక్కిందలనే యాముచ్చట గాగిగి యుండవచ్చును.

రాజు — ఇంతతో మాక్కుఁడుతోలగి నిష్టడంతవేళ?

గిలి — ఆకలినేళగావచ్చును. (ధూరమునఁజీరకోఁగుముడి విప్పి యేమ్మావ్రింగఁబోవుచుండినయంటింతంజూపించి) అదిగోచూడడాయంటింతగుల్ల చీరకోఁగుముడివిప్పి యేమ్మానీగఁబోపుచున్నది?

మహా — (పరికించిచూచి) సత్కమునటెనున్నది? నహాకేయటింతా? (పరుగునఁబోయి యుత్తరమునందుకొనిగొండింతతోబ్బివేశించును.)

రాజు — ఏమాపత్రీము?

మహా — మహాప్రీభో! యేదో యుత్తరముగాఁ దోసుచున్నది?

గిలి — చిత్తాఁగఁదవి సేకచున్న గీరినేకాబోలు నందిగతగుల్ల నాచేతీకీబోయి మానివేసును?

రాజు — ప్రవిలాంపేమి?

మహా — నాఁంగధరప్రీర్మగారి దివ్యసముఖముశక్తు—

రాజు — ఏమిచెపుమా ? ఏప్పిచెచువుందు.

మహా — (విప్పి) నవమస్త్రధ్వాండైన సారంగభర పుభువ్వా తికి సేవకురాలు చిత్తార్పింగిరాణి —

రాజు — ఆశ్చర్యమాశ్చర్యమావైని ?

మహా — వార్షికోన్ని విన్నపశులు —

గి. తావిగల మేల్కిబంగరు ♦ తచుపపాండ

కండెఱుఁగని నిండునెల మొ ♦ గరబునాయ్

దొడ్డచేడిసమిల కం ♦ దోయునాయ్

విన్నపంచిచ వలచిన ♦ వస్త్నుకాయ్.

ద్విపద. ఆనవాలంపిన ♦ యాదిమొదల్కీమ్ము

గాన నూరుటునుండే ♦ గదర నాకమ్ము

తఁఁఁఁఁబోదుల మన ♦ మిస్త్రమున్న

పోడిమెత్తిగియు నన ♦ బొదచేసీయన్న

నామెచకుంగట్టు ♦ నాటీనయట్టు

నాముడికిన లేదు ♦ నమ్ము నాగుట్టు

తరలినచైదమన్ను ♦ డప్పుదీచోను

మత్తినిన్నుఁ గనుకోర్కె ♦ మానుగలేను

నిదురెఱుఁగని కలల్ — ♦ నిన్నగూర్చివయ్యు

శదనములుఁల నమ్ము ♦ వలరాజుగ్గిచ్చు

గడియలు యుగములు ♦ గాసాగుచుండై

పిదుగు చందమనుఁ గో ♦ పెలమోర్చుచుండై

పేడునుందాయై నీ ♦ నేన్నంబుగూడ

కోడక వేగ ర ♦ చూతువస్త్నుకాయ్

శాసుక కస్తుటు + గలిసినావారీలు
నీటుగరమ్మని + నిన్నబతిమాలు.

రాజు— చాలు నేడి (ఉత్తరమందికొనిచూచి) బొన్నాను. మూడుబాగుగాఁ డెలియునీవారీత యాదుర్ముసురాలిదే? (కలి యంటిరంతలుగాడి) అంటింతో! ఇప్పుడు జరిగినదంతయునిజము రానీ. సారుగధర్మఁడు దోషియూ? యాయుత్తరము నీకెళ్లున చెప్పును?

అంటి— చిన్నప్రభువుగారు దోషులుకాదు మహాప్రభుా!

రాజు— హరహరా నేనెంతపాపాత్ముడు నెంతకితినుడను?

అంటి— ఇది చిత్తాంగిరాణిగారువారీసి చిన్నప్రభువుగారికిమ్మని నాచేతికిచ్చినారు. మహాప్రభుా! కూటికొఱకుఁడేతిన దానుగదా? నూ పెచెప్పినట్టువినకుస్తు నాతలనిల్చునా? ఇపు మనిజ మొప్పుకొనక విధి లేదు. నన్నుఁ గాపాడెదమస్తు మచచి చేసేదను. చిన్నప్రభువుగారు తమ పాపురముపై నాసత్తోఁ తాఁంగిరాణిగారిమేడచెంతనిలువఁబడినన్నుఁబాపురముందిసికొనిరమ్మిచెప్పగా నామాట నేనుజిత్తాఁంగిరాణిగారికి మనవిచే సినాను. పిమ్మిటువాపెనన్నుతనిఁ దోడితమ్మని పపిఁచెను. అతఁడు నేనెంతఁశురమునకు రానేల? పోసీతలిగదో తప్పేయనిచేతాఁంగిరాణియెద్దకు రాగా నాపె యతనితోఁ నల్లిబిల్లి మాటలాడి తనతోఁరమ్మని బల్మీపెట్టె నందుకతఁడోప్పక విదల్పుకొని, పోయె నందుకుఁబగసాధిఁచుకొనుటకై యాపెనొతోఁనిట్లుపాపముక ల్పించి దుంతఁచేసెనుగాని మహాప్రభుా చిన్నప్రభువుగా

రావంతయందోషులుకారు.

మహా—

శ్రీ. తల్లికైని నలపు + తగిలెనేనేయును న
త్యంబుదాఁగసేని + ధరణిలోనఁ
శాపకృతయునకు + భవయు చేందేనియు
కేన్నడుండె నమయఁ + కలియుప్పు?

రాజు— అయ్యియో రాజ్యమత్తునకు యుక్కాయుక్క ములు
తెలియవుగా యైవయురా! రాణివాసములేమ గీణివాసములేదు
చిత్తాంగినగొప్పటి నలుగురీడ్చుకొనిరండు, త్వరిఁబొండు
ఆహో! హంతులికనాకాఫ్యారవాత్రఁ చెప్పెదరుకాఁబోలును?

సురు— ఆయు తురయు చమపునప్పుడే సారంగధరుని రక్క
ముప్పుకొని యొకహంతకుఁడునిలువఁబడె యున్నాడు. ఎంత
పని జరిగెను?

రాజు— ఆహో తండ్రీ! సారంగధరుడై! కులవిత్తుర్ఁడై!
వరప్పినాటీ, విజ్ఞాననిధి, జగదేకశూరా (మూర్ఖులునుపుత్యుతు
తుడై!

మహా— వేరుపట్టుడిన మహావృక్షమువ లేబడియేలినవా
రుమూర్ఖులినారు. మంత్రిగారూ! వారిశిరస్సునకు మాయంక
తలము దాపునేయుడు.

మంత్రి— వీభవుగారు చిట్టమూర్ఖులినారు. మహాకషి
గాయుకశిరోమణిగారూ! నేడ్డటిఫ్ఫోరముచూడవలసివచ్చెను.
మునముంచ పాపయుచేసికొన్నామనీ?

సుబు — ఏసిస్తున్నైన నాచార్మిమిత్తుసి బ్రీతికించరాదా కీ

గిలి — చిత్తార్థింగి నుప్పుపాతఱిదోయవలె నాకుమనసు చెలుపడవలెను.

మంక మాచిత్తిరా మంత్రిగాస్తుం !

గి. మంచున్నోగిదు శోఙు + ద్వాములమాడ్చై

కస్తుగవం గ్రాధ శోకమల్ శోమ్ముమంచై

మార్చుదేశును బెస్ట్రప్రు + భువకటా ము

డింగిమెల్లనవిడు నిద్రి + భంగినెను.

రాజు — (మూర్ఖుడేజీ) హాపుత్తీకా ! యెంత చేసితినిరా కీ యేసినీయాశిశు హంతురాలు ?

గిలి — మహావ్రిభూ తాముపంచీన భటులు రింగ వచ్చు చున్నా ను. దీసియొడ్డిరగి మెడ్డివేసినదేమో ?

భటులు — (ప్రిశించి) మహావ్రిభూ చిత్తార్థింగిచేవి చీ క్రటిగిదలోఁ దలుపుగడియైవై పండుకొన్న దెంతపిలచినను తులుక లేదు. మేమెంతోక్కపముతోదలుపుసగులోటిమాడఁగా విషముత్తార్థిగి మృతినొందినట్లు శానఁబడియెం

రాజు — రియే యూదుర్మాగ్నిరాలు తనసేరము బయలు పశునేమోయని తానేముందుగాజచ్చెను. కానీ, మంత్రీ, మహాకవిగాయక్షిరోమణి. మనమహరాహంబునఁగలిసిశ్శందము. కనికరము కన్న కథపు రత్నార్థియెట్లున్న దో ?

గి. ఇమ్ముతెలియక పెండిలి + యెలచేసి

కొంటి, నదోణియగు కస్తు + కొడుకు తేతి

తెరియ సేరక ఇర్పిని కిందకొండి

నకట విపరీతడైవము నుండి దరమై.

(నిష్కాంపించుపు.)

మహా—

శ. తమ్ముచూలిన భర్యం బు రగదయుంచుఁ

దలలనలరించు తమ మొద శులుచుగాఁ

ఖూరి చాఁచినసిదల ముఖఁచుకొనిసెఁ

ఖాదపంచల నడుమింట శామఁడొపై.

(అనియందఱు నిష్కాంపింపురు.)

ప్రాదేశము— రత్నాంగి యంతక్క రము.

(రత్నాంగి విచారించుండ ఎలవంతయుపచారము చేయుచుండును.)

రత్నా— అయ్యా నాకొడుకో కొనుకో, నాముద్దుతండ్రీ నాప్రాణధనమా నాబంగరుకోండా నానాయనా నాముద్దుత్తుఁ నుగా నా కేమిదారిరా? నేనెనుబోత్తునురా? చక్కనినాన్నా నీకై యెన్ని నోములునోచితినిరా నేనెండజివేల్యులకు మొర్కిక్కిత్త నిరా (తలమోఁదుకోనుచు) సర్వేశ్వరా నాచిక్కనిఁగాపాక వా?

వల—(చేతులుపుట్టుకొని) అహ్మా! యోర్చుకోనుఁపు బల వంతముగాఁ జచ్చిపోయెదరా?

రణ్ణ— నదలు నడలువలవంతా! నెలిగ్గరగ నేడ్చెడను నే మోఁదుకోనెదను, నేజచ్చిపోయెదను. నాఇక్కలునట్టుకొనకు మీఁచేతులతో పానినేనెత్తుఁబొంటినిగడా? నాతఁఁఁయేఁకి నా సారంఁధరుఁడేఁఁనావగప్రాపాదియేడి నా సత్యసర్విష్టుఁడేఁకి?

పేందుంటిచిరా కొడుకు ! నన్నమ్మాయుని యింపిలువవా నా కనులుబడవా ? నేనెన్ని దలఁచుకొందునే నలనంతా ! నాతండ్రి శురిచింటి దీపముక్కన్న నెక్కుపుర్గ పెల్చినాడేకి చుట్టిపక్క ములింతచక్కనివానిం జూడ వేదన్నారే ? నేనేమి సేయుదునే యాణివము పోదాయెనే ? ఆహం తరండ్రి ! శివునిరపరాధిచిరా నాసవతికెంత దుర్భాగ్దిశ్శుబ్రువురా ? నాయన్నా నాచంటికూనా నాకగపడవా ? సీతల్లినోదార్చువా ? నీసావురముల నెగిరింతు శురారా ? నాతండ్రినీవిల్లింకెవరు వట్టఁగలదురా ? త్రిలోకశూరా యెంతచదుపుకొన్న వాడవురా నాయన్నా యొరతసత్యసర థుడవురా నాచిడ్డా యోయయ్యా యోరీనాన్నా పలుకవా ? సీయమ్మాపై నీకలుకవచ్చేనా ! నామాంకునీవెన్ను ఉడంజవడాఁ టవుకడా ! గొడ్డుచేశుఁడు నిచ్చే వెదకునా ? నాతండ్రి సీతండ్రి కిసత్యము చోచదాయెనా ? ఆమృత్యుచేపత నాసవతిమెంత పన్నికవన్నునే వలవంతా ! నీకాథ్య స్తుకొసదనే వలవంతా ! నాచిన్నితండ్రిని నాకగపర్చవేనలవంతా ! ఏమిసేయుదునేవలవంతా ! నాప్రాణముపోదాయెనే వలవంతా ! (మూర్ఖులుచు) యెంతపనిజరగెను ?

పల — ఏమిావిధి యొంతఫూరము చూడవలసి వచ్చేను ? రత్నాంగిచేవి మూర్ఖులైను. కనికరమిాపెనుదు రుబ్బినెత్తురు చిమ్ముచున్నది. ఇన్నీరుచల్లినసేదదేఱునేమో? (పన్నిరుచల్లుచు) అయ్యా! యాముబ్రితుకుకాబోలును? నన్ను ఉబొళమువలై శూచునదింక నా కెవరుంక్కు ?

రత్న — (సేవదేశి) ఏండ్రోకొమకునాయన్న యేండ్రి నాకునులు చీకట్టు గ్రిమ్మిచున్నవి. అయ్యా కొగుకా ! (తిరిగి మూర్ఖులును.)

వల — అహాయామె తెప్పిల్లియం దిరిగిశేశవగుచున్నది. బాగున్నదికాదెవరో సమ్మమ్మాద్దచప్పువు. (పోలును)

రాజు — (పోవేశించి, తనలో)

గి. అగ్నిసాక్షిత్యమన ధూను ♦ రాజీవ
పమ్మ దైవభూలమహూత్తా ♦ నయమపుష్టి
మహియుఁ జిత్తాంగిదుర్భుధి ♦ నదుపఁజాల
వక్కటా హోహమన్నిటి ♦ కక్కజాబు.

ఆవదలెంత యాకస్తికములు ! నేడు మాకుటుంబమునట్టు రుమదినమయ్యెను. నాప్రియవుత్తుఁడిక నాకగపడఁఁదా ! నత్యమెతుంగనై తి సంత యపివేకిని. ఆహా రాజ్యమత్తుతా ! నీకెంతయహంకార మెంతయనివేఁము ? ఇంతకును నేనేఁదా కారణము ? సారంగధరునింగాదని యాచిత్తాంగిని నేనేలకట్టు కొంటిని ? సారంగధరునిష్టై జిత్తాంగికిఁగలుగుమోహమున్నాయమే. నాశుత్తుఁడు నిర్మాణియని స్వప్మమయ్యంగదా ? ఈ శశ్శంతయు నాదే. నాయనివేకమే యాయిద్దఱి మృతికంగారణమయ్యెను. సత్యసంధుఁడైన కొడుకన్నాయముగాఁడంపఁబడి నందుకుఁ గనికరము కన్నకమపు రత్నాంగి యెట్లు బ్రితుఁకను. కరచరణములు లేనిదేహమునకుఁ వశపోలి సేనుమాత్తామెందు ఇక్కనలెను వీండజుం బోయిసపెచష.

శి. వలచికట్టుకొన్న కి భార్య జారిణియోటు
సత్యరతునిసుకునిఁ కి జంపుకొనుట
యావగాని యిట్టి కి యూడఁ బొందిన
బ్రితుషుకన్న జూవు కి పుషుషుఖు.

గము—యావాపిశ్చేషన విక్కుత్తికి బలిముచ్చుటయేమేలు.
సర్వేశ్వరా! యంతవార్హిలినా? ఆహా! యదేరత్తాంగి తెం
చినచివు కొమ్మునలె వాడిపడియున్నది. నిదురించుచున్నదా
యేమి? కాదు పుత్రీశోకాగ్ని దహించుండ నిదురైట్టుపోటు
ను? కొడుకునక్కె యెడ్డియెడ్డి మూరిచ్చులినది కాఁబోలుని? ఆ
హా! సర్వేశ్వరా! యావెమృతినందలేదుకదా సేసేమెస్కులు
పఁగలను? పాపాత్ముడు నీపెముఖమెట్లుచూడుగలను? నారంగ
ధరునీపొకెట్లు కస్పర్చగలను. హరహరా! యావెమృతినొందు
టయేనిజమయ్య నేని తడిణమెనేనుంగూడడచ్చెదను. అదిగో
జాసివలవంత. ఏమేరత్తాంగి దేవి మూరిచ్చులనది?

వల—మహాప్రభూ! అమ్మగారింతసేపు సేడ్డియేడ్డి మూ
ర్చులినారు. నాకెద్దియుందోచకెరినైనఁ చిముచుకొనిసాచ్చు
టకాపలికిబోవునంతలోమార్పుణ్యమున సేలింవారేయెద్దైరి

రాజు—ఎంతయాపద యెరంతభేవము? దేవినోట మంచినీ
తుపోయుము సేదడేఱు నేమో?

వల—(నీరుప్పుచు) అమ్మగారూ! అమ్మగారూ!

రాత్మా—(మూర్చు దేఱి) నాచండియేయేయేయేనాకొడుకు
అవిగో పార్శ్వశ్వరుడు (పాదములవొంగుచు) పార్శ్వశ్వరా!

రత్నించుఁచు రత్నించుఁచు.

రాజు — (రుమాఁతో కన్నలొత్తుఁమును) హార్షికేర్సరీ! నేనేమిచెప్పగలను? నేనేమిసేయును బాణతుఁచును పాండుకుణును. మసబిడ్డును నిరపరాణుయే? నిమార్చిణుగనాదుర్మర్గరాలిమాటవిని వానిండంచించితిని. హారహరా! విధియుట్టుండే.

రత్నా — నాకొడుకో కొపుకో నీతండ్రికచ్చెనురామాకురా నీతలిదండ్రిలనోదాచరా హార్షిణ్ణరా మసబిడ్డును నిరపరాధిర్దా చంపబడ్డో? మతిమర్యముద్దకురాద్రా మనకంటుఁభడడడ?

రాజు — ఆహారండ్రి! ముతపరాక్రి ఉశాలిని యొంతసత్యసంధుఁచుకి ఇన్నారిక చ పించినంమకేమహింటివో నేనేంచద్రిపూడ నెతమరద్దమంచుఁడను? దూషచితాంగిఁసహపమునకుఁ దగుఁట్టునుభవించెనుఁమా నామునా యిఁడనిన్నట్టుమాడ్చుఁలుయ్యా నీతలిదండ్రుఁలనీకైపలవిచుచుటిరెందుఁటివిరాండ్రి!

రత్నా — (తనటో) అయ్యా నాప్రాణరాధుఁడెంతమఃఫంచుచున్నాఁడు. నేనింసీతనినోదార్చునియెడలఁగేచుమూఁశును. నాకొపుకుఁన్నను మతిమునీమూఁను లోకములకస్తునునాభర్తుయేకదానాకేస్తుఁ? (హింశును) ప్రాసేశ్వరా! సరిమూర్ఖరక్తమా సీర్పిలేతాముఁగుఁడకోఁంచెవరా? మనుతొల్లియేశాపముఁచేసిఁంటిపేరా యిల్లుక్కిఁడిపెను. విధిహార్షియుఁతస్తు

క్ష్యము యూచచ్చిననాశక్తిలన నిష్టమయ్యెను.

రాజు — పోర్క్ర్యు! యూచుద్దచేవినుగును నీకింపదుటు ఖుముకును నాయుఖిచేకచే కాగణాను? సేనింకబ్రీతిక యూచ్చేసా శకోకమన్సుపొంపాల నయ్యాపుచ్చిశా!

సీ. కాంట్రో ట్రిపు. १ ♦ గాను దయుకాలి

పక్కటా యుండివే ♦ పక్కమారి

ముంబార జాదేక కు శూర నిష్టారణం

చేస్తుఁగాన్న వ ♦ చిందినాన

పతత మండస్తుతాం ♦ చిత్ర ముఖకమలవ

దున్నావ జంతువులో ♦ నిష్ట నమల

కలసైంగల్లవ ♦ అట్టనితండ్రివంచు ని

న్నుంచకూరక సతీ ♦ కిందినాన

నిరచరాధివి భత్తోకా ♦ నిష్టుజంపి

ధర్మ మెఱుగుక లోకనిం ♦ దలకొడియిడి

దక్కియుండేన నాదేహా ♦ మక్కటకట

శష్టుచిక్కిస వరికస్తు ♦ వృథయుఁగాడ.

ఇంక బ్రీతికి యూఫోరిషోమున్సుపొంపాల నిక్కటికి
నాశినముబలియచ్చి సుఖంచేదను.

రత్నా — వలదునలమ పోర్క్ర్యు! వేటిధైర్యశాలుడు
తామిల్లు జాలి గుండఁదగునా? విధిక్కుమెంతటివారికిం నిష్పన
గునా? మించిది తలంచనలదు చూఁపుపు. ఆఁడుదాను వా
నింగన్నత్తుల్లిని సేనుఁగూడ సైచ కొంగఁ కాములు దిగులొంద
సేల నాత్తున్నత్తుమిగులదోపము లోకములోసపక్కితి. ఎవరిగ

తికి వారేకారణము. సారంగధరని మృతికే దాముకారణమును తలంచుదగదు.

రాజు—

గి. ఒర్చ్చిగొన క్షీరున్ లాగు ♦ చున్నకొలఁది
చెదులుకైప్పింది ఇచ్చుల ♦ విక్షియగాగు
మంచు దసకారుతో మాప్పుల ♦ శైలుగుత్త
మటుల నాళోకమింశతో ♦ నాగభోదు.

భటు— మహాప్రభా! యేలినవారి దర్శనమున్కై చిన్న
ప్రభువుగారింగోంపోయిన హంతులువచ్చియున్నారు.

రాజు— హరహరా సర్వేశ్వరా!

గి. అడవిలోపల నడురేయ ♦ యందుకారు
గోప్య యాకస్మికముగ చెం ♦ గారీఱుప్పు
చావసు గొఱడువాతిన ♦ వానిమిదు
చిదుగులే బుతోప్పుతివాతి ♦ విందునేము?

రత్న— అయ్యా నన్నుగన్నతండీ నాచంటికూనా సు
పుస్విరమందుంటిపా యికసీకాకఁలి దప్పికలులేవా? సుకుమా
రమైన సీయుడలు సేలకప్పగించితివా? నాకొషుకా కొషుకా.

హంత— (ప్రచేశించి) సజీవులై చిన్నప్రభువువారున్నా ర
శనికేయచామమను లేదు.

రాజురత్న— సంతోషము సంతోషమెంతఫన్ములము?
మాతండీయేడీ యెమ్ముచంపుటమానినారు నిజమే నిజమే యో
పోశాడేవుడెంత మంచివాడు?

పోత—మహార్షి భూ! సంశయించవద్దు హంయాజీన్నప్ర
భూమివారు బ్రహ్మికియన్నారు. తమకొక్కరికిందప్పుబట్టంమంత్ర
టైకినిజెన్నప్రభూగారు నిదోఁఫు విషప్పనుగఁడెలిసియున్నది.
మానాయాఁము మాఁసోన్నసే యావిడముచెప్పినాఁము. చిన్న
ప్రభూగారు మస్కానోవిధములడమ్మండంతుమని ఒహ్మాపెట్టి
నాము కాని చూచిచూచి చంద్రునినింటి యాతనిజ పుటకు
జేతుంట్టాకను. మాయదృష్టమృష నింణలో నత్యము తసం
తటనేబయఱపడెను. గనుక నిఖ్చరముతో సేలింపారి కీక్షేమ
వాత్స దెలుపపడ్డితిమి. మమ్మరక్షింపవలెను.

రాజు శ్రీ రత్ను— మారు వాంతకలు కారు మాపాలిటి వేల్పులు. ఏడీమాయన్న ?

పంతు—ఉత్తరశ్రుతిడవి పూర్వాద్యోటులో దాముండిదమని యుండు దమతల్లిగారికిని సుబుద్దికిని దమయునికి తెలియవర్షమని యుండు సెలివిచ్చిపోయిరి.

రాజు— సరియే విరాసమ్మానము నాల్గుఁడులు బహుమతి యిప్పించేదములెంచు. మంత్రికిని, మహాకవిగాయక శ్రీమంచీక్కేశ్వరులు సెప్పి తక్కువే యిటకరమైనుడు.

వంత— చిక్క చు. (నిష్ట మింతరు.)

రిత్తార్!— జీవిసే క్షూరా! దేన్నుడేంతటి శుభావముద్దీము
మంచువలె నప్పెళ్ళోకము న్నాయమయ్యంగదా? నాతంప్పీని
నశ్శిముక్కాప్పడెను.

రాజు — ఛోను నిజమౌంగుటుకు మానవుడనసంత కి ఆ
హా! సత్యస్వభావుడగు. రమేశ్వరుడుంటు యెంతస్వచ్ఛముకి
గి. ముఖుపు నీటిలోను + మునియూహిరుడ

తన్న చూపేటి నిధిమ + నొందుమనకు

నిశ్చల కైకిందలి + ససిదినంతివ

మంగ్లా బరమసాధ్య + మారునికృష్ణమ.

రాజు — నాతండ్రీన్నాకమలారజుచుచుకును నాకు న
మృకములేదు. పార్శ్వారా కట్టాయ్యించి విచ్చేయవలయ్యను.

రాజు — సంతోషమే పార్శ్వక్ష్యారీ! సగరునలంకరింపిచినము
స్తుపరివారముతోమతియునేగుటము. దేవుడన్నగ్రహించినాము
మనకోఱంతయునులేదు. అదిగో యావాత్కాలెలిసి తాజో
లునంతోమమతో గిలిగింతపామచునామచువచ్చుచున్నాడు.

గిరి—

పీకతాళము — శ్రీగురాగము.

ప. చిన్నచోభుభుండక్కె మాళ్లిమితోఅతె—

యో— చెల్లుక్కుప్పల నీటాటసేశాటా చి॥

ఱ. శోయెండ గాయక లూ— ర్యుడజేగిలోరా—

మా— చందురునడించు || పారిగారుంగిపామగామరీగసా || చి॥

అ. సేరముం చినట్టె ఇల్ల — మారిషమగోలై||

నిక— నిజముహుం దేలై || చిన్ను||

గి. ఆకరింగొను కడుఫున + కన్న మునలె

గొఅడునాతిన మేనికిం + గుంపట్టినలె

చురుదొను జోకింపుంది + తీరుపుంచి

నీకుఁజెప్పునునాయుక + మోలునాత్తా.

పెద్దస్థిభుర్యారికిఁ బెద్ద నేను నమన్మార్మము.

రోజు —

గి. నాదుపోర్చుభార్యు నా + మోదశదము
నా శబ్దితుర్సఁ వెనె ల + నా దుకశలఁ
గన్నపుడపారునూత్తు నా + యున్నబుతికి
యున్నవాత్తా చెవులవిఁదు + నొసరుచుదువో.

క. మిన్ను సెగల్చార్చికి స్వీము
గొన్నటు సంపూర్ణాక్తికి + కొముగారిసటుల్
చిన్నన్న క్షేమనాత్తాకి
జస్కుశ్శు జోకితీఁగ + లేతుంజూపైన్.
పెద్దనీనసనేమిరా ?

గిలి — ముచుపటికం టి పరకం తైనం బెరుగెలేవా నాక్కు
బుద్ది.

గి. కానికోకలబర్మురా + కాసితిండి
గాడివు నాయుమాదల + కీచెిలదులు
గోరుమంగి కన్యాయ + మూరుసటులు
బూటుక పుత్తార్పుగుప్పకుఁ + బుయువువైపై.

రత్నా — నాయన్న యొందుఁడెనురా ?

గిలి —

కాథీ — ఖండగతి.

శా కుడియెడమల్ దిరిగిపోర్చునాత — వచ్చినశ్రేము గాయమడ్డా!
కుడుఁ తోతఁటేఁతెంపుడ్డుదానీ — కుండెరాయుక పెద్ద!

ఓడు మటిచిన్న తఃత్తు అదివడికచారము నాయ్యున్॥ కు॥

ఱ. విన్ను ముఖ్యముగల్లపాక్తింబగ— గొన్న ఘమ్మి విషమ్ము మెక్కెటి
గస్తు లోకింబెవెక్కునూ— చిన్నపథురుముకుడకె, ॥ కు॥

అ. గారీంటిదినాముఖమొల్ల కంపులింపుానైచుట్టెటి
మేం గచ్చేం రుంగ్రాం నూటా నీ నాయనేశాం॥ కు॥

ఉత్తర ఏంకని పూ. వోటింపో బోరుపెప్పినా బెస్టుల్లిన తెంజిన్న
ప్రఫువు రుంగ్రాం రుంగ్రాం చూవినట్టే కేరిన్న సంభాషింపు. దథిగింథింపో
రాజు— టీరీగిలింపో ! నీపుమాఁ ద్వారాముచంటివాడవు
కోరుకొను మెద్దిమై నిచ్చెన్నము ?

గిలి— ప్రఫువులుకనుకుగోరుకొమ్మనెవరు సరే యూమేడ
నాతలకెత్తుగలరా ?

వల— మహాప్రభు ! అదిగోమంతింగారును మహాకవిగా
యుక్తిరోమణిగారును ఎచ్చుచున్నారు.

రాజు— గిలిగింతా ! నారంగధరునియొద్దుకు రత్నాంగిఁదేవి
మందలమతో నీవేసుము.

మహా—

ఱ. ముచువలె ఘూరిసంకొవ + మరదిఁడక

యిచ్చుడొడికిఁడొడవు + నెండఁగిది

సెల్లింగాఁ గస్తుగవయంరు + చింపుపొఱు

చుండెఁకొలు నూకు నే + తోర్పున్నాయుగ.

రాజు— మత్తీ ! మహాకవిగాయఁచోమారీ నేఁమహాక్ష
వ్యాధివోలగినస్తూమర్మానురాణిగాయఁచంతటాన్తానేచ్చెను. మయ్యి

యుసుఫ్ యుసుఫ్ ముఖ్ చ్చిస్త్లు సర్వసంఘుషణునార్ ఇధుఁ ఇము కున్ కై మన్ గొప్పిటియుస్త్లుపుచ్చాను.

మంత్రి,— మహాప్రభు యేర్పినవం మాచ్చి ఉసుపుగు చు తెల్లిచు నుపరఁ రిపుఁబడు.

న ఈ—సంఖీఁమ కంపు చిన్నవానిఁదో ర్ముఁపుఁ ము
(అడిషను లిప్పుఁమారురు.)

ప్రశ్నను— ఉత్సుపుషవిశ్వాదోయ.

(సాధంభుఁడు పాడుమచ్) లేకించును)

జండు టీ—ర్ముఁశోగతి.

పు॥ అగణ్ణిఁగాము— యిష్ట్లోకనాశకా॥

జుం ఎల గస్తుతంద్రీ— సాధుసోఖ్యాయా॥ అగు॥

ఱ ఇఁచుగానరా— నిష్టుస్థోంమదపు॥

గాసోలుఁపేఁగు— గావరారామాయపు॥ అగు॥

అ. దేఁచామోరుఁపురు— దివ్యుఁసుఁరా॥

ర్ముఁపుఁస్తోఁరు— నీ— యుఁచుఁబయులునేయరా॥ అగు॥

ఁ కాఁ కాఁ ఉఁ తీజ పుఁ శున్ నా సకలాంతరాత్ము నం

సాగిషమర ఫాలోకు— పథ్ము దయాంబుథి సర్వజీవునా

థుఁ యిలోపుర ఇథు— ధుం వసీయుచరిత్రీ భక్తుమం

దార మచేఁక్యురా సిజమ పు దాఁడక తెల్పుర నాదుతండ్రికే.

పుంచు లు సినోన్నిఁముల బోధి చొను విచు సాగ్గు
న య. అఁ—ప్యుము ప ఉఁ లు ఉఁఁ ఉఁ ఉ కి సిఁఁడు
ను— ను— ప్యుము— ప్యు— ను— ను ? గాప్యుఁముఁ సాంత్రము—

నామ్మివాత్సలొంకెద రంతతో నాయయ్యకును మఱ్ఱయునా దుష్టచిత్తాంగికిని సంతుష్టియగును. కట్టావిధి నాజీవితకాల మూర్ఖ య్యణవైన వొంటిపాచెఱుఁని నాకిస్తుడెంతస్టె. రాజే బీద బీదయేరాజు. కీతులు కట్టుచుత్తుములపంటివి. ఇదిగోనేని శుషుంగీప్రిజ్ఞసేయచున్నాను. మాతిండీ దారికొకవేచ సస్యకు తెలిసి నన్ను చిల్చునంపినను నేనిం రాజధాన మొల్కుంటరూధి. ఈమాదనేకాకినై యస్తుతవోషమెఱుఁగని వసంబులఁగుఁమ్మై రుచుసఁచ్చేశ్వరుంబామచు నాత్తారాముండునైవిహారించెన నది గోపాలీముతుఁడు సుబుర్ధిస్తున్నపంచువైనచ్చుచున్నాఁసు. ప్రియమతుఁడె (కోగిలించుకొనుచు) ఓహో సచ్చేశ్వరుఁడు దయాసముద్రిఁము ?

సుబు— నేనెంటయద్వాపవంతుఁడు. తిరిగి యేలినవారిం జూచుభాగ్యమఱ్ఱుననుకొసలే దింణయు సత్యస్వరూపుడగు చ రేవేశ్వరునికృపఃదా ? తామునిరపరాథులని సెద్దప్రిష్టుగారికి విశదహైనది. ఆమచుచిత్తాంగి యదేమోకాని విషముత్తాఁగి చచ్చెను. తమ్ముహంతకులు విడిచిఁచుకుఁడమతుండీ దారపా రామోదమండి ఇప్పుడు సపరిపోముగా మొమ్ముఁ దోషోస్తున వచ్చెచరు.

సారం—నాబ్రితుకుఁస్తున్న సెక్కుడుపంతో షమయ్యగారు నన్ను నిరపరాథిగాఁ డెలిసికొనుటకదా ? సుధీ! కేనింకఁబురు ము జీరనొలక వనంబుల నాత్తారాముఁడునై విహారించఁబో త్రిజ్ఞఁబట్టినా డుజుమూ ?

సుబు — ఆహా పరమేశ్వరా! యేలినవారు సత్యసంధులు. వ్రోత్సాతిరుగొల్లరు. నేనుమిమ్మి విడిచి తుణ్ణునిసబ్రతుకఁగిలనా మితలీవంప్రస్తలిదిచిని యెట్లుసై చెప్పరు? తాఁశుంతపని తలంచి నారిట్లు ఉగునా?

పారు — పోణమితు! వినును.నాకు బెండిగాక ముందే స్నేహితున్నావమున్నట్టునేనది. ఇకనిటిదుట్టుసంపర్శముతోనంపారశూషములో, డెలిసి యుంబడసేల? ఈశ్వరునింభాడుచుదోనేంతూఅంగని వనంబుల నింక మిగిలిన కాలముం బుచ్చ నిశ్చయంచెప్పిని.

సుబు — తామిల్లు నిశ్చయంచినపుకు తమ తలిదండ్రునీ గూడ నిఁకరాణ్యమెల్లక వానవిష్టాశ్రీమము గైకొంటగూఢి. మట్టియు నేనుగూడసిద్ధుడనై యేలినవానాశ్రీయిం చెదను. థోగములందునాకుఁగూడ విరకి యొదవెను. వలయునపుడు సంసారముత్యజించుటకై చిరకాలముకి)ంచటనే నాతలిదంప్రసాద నొప్పించితిని. యదిగోయిదలమువై మితలిగారునచ్చుచున్నారు నేనాపొదచాటుసుండి తిరిగి నశినముచేసేదను.

(నిష్టాశ్రీమింపుః)

రీరి—

ఉత్తరాశ్రీ క్రైస్తవి—ఎకతాళము.

ప॥ గుల్లరా యంటింత— గుల్లపైంకెళ్లుగా।

చాఁకెబ్బల్ల— నావనొల్లరా॥ గుల్ల॥

ఱ. ఉన్నది తంటరికమున్నది— యుట్టికెరమ్మన్నది।

కఁటుఁబుమున్నది— తొఱటిగాఁడాజెన్నది॥గుల్ల॥

.. కక్కల మాపునఁజుక్కరా- పుట్టుక్కరా మాయి

తొక్కున కు పొక రూ- కనుము గుర్తురా॥ ఏ

ప్రశ్నలు! ని ప్రాణిలు కుటుంబాలు కావాలి. ప్రశ్నలు ప్రశ్నలు, సాకు వు నీరు ప్రాణిలు మిటింగులు కుటుంబాలు కావాలి. ప్రశ్నలు ప్రశ్నలు.

ఇంద్ర, ది గె ఖంగురు, గౌములోచు
సూచులో ముఖ్యమైందులచు? తప్పి నీపు—ఇల
ఎందు—నుకొనలేమ. నిపు సిరపకాధికాని మించి డిట్కి స్వ
చుచునది. నాచునానుతి లసకుడానే విషముగ్రుచుచు.

సార్ — అమ్మా నాచ్చికుషక ఇ సేటి సంస్కరితము నాయయ్య రోము తెలియిసుచిత్తా.

రత్న — అసోయ్యనా 'ండ్రీ నీసుస్వవ్యసాదివి రేసు ముడవని చేసుచొండియు నె రా మచ. చింగ్ ప్రెస్ రాకి గూడపియాండ్రో మో రమ్యకము కిక్కెచూర్చినును పా చ్చింగ్నాసనతి రాట్లూచెఱపిందాని, పోస్ యింపే సు మర్గాలి టిడ్వెప్పుడే వులురూపాడించే.

సారం— అమ్మా లీంగుర్సాంగ్ క్రూరాలి “డాక్టరినవా” ప్రట్టిని గుప్పలు కాచేస్తే నానికి ఇంగ్లీషు రసులయిసి మూర్తి దా పుడు సేన్లో నిశ్చియముచేసెన్నిసి. నాదోక్కొరిక చెల్లించేని న్నా వుచిచేసేకొనెదను-

పాప — అస్ట్రో నాచంటికూనా సీపడ్డు కి కోయక్కను మెదియడిగు నిచ్చుదను.

సారం— అమ్మా నీపుచార్యతీడేవినట సర్కారాలపు) చిత్త గించు నిరాప్రసంచాలనము చప్పితి చర్యాముగాఁదోచుచు న్నది. ఎక్కడనో నీయటిలుణ్ణైత్తురాలి, దప్ప సంసారమంద టికి నుఱుభూడనము.

రత్నా— నాకుమాత్రిముకాదా రాతండ్రీ సంసారమంద తీకిని దుఃఖరమే. చెప్పుమెందుక్కిన్న వైరాగ్యముపల్చుచున్న వు సీవుపసికూనవుడా?

సారం— అమ్మా సంపదలు మోహకారణములు. కాలక రక్షము లెట్టినారికి నాశములు. కావున సేయతినై కాలముగ డుషట్టబ్రాతి జ్ఞాప్తితిని (పాదములనై బడి) తల్లి నీపిందులకు సేల వునయసేయ, తిఖదు.

రత్నా— కట్టనాకట్టీ నీవిటిన్రీతిన్నఁదగునా? మనమం శమున కెల్ల నీవైక్కఁడవేకదా యూధారము? పోనీ నాయన్న నీ వేలాగుస్తైన బ్రాతికియున్నావు. వీష్ణునివి, సేననీమార్గమున కిష్టురాసేల?

వల— అసినో వెద్దవ్రిభువు రెండటితోనో విచ్చేయు చున్నారు.

రత్నా— నాతండ్రీ నీవేయాశ్రిముంచున్న ను సేబ్రితికి యున్న అతినఱకు నాకంటఁబుచుండ వెనుజుమా?

సారం— సేసందున్న ను దఱుచుగాఁదవపాద సంపర్మనము సేయుచుంచును. (రత్నాంగివలసంతలు నిష్కామింతురు.)

గిలి— నందనముస్వామి! నేనుచూస్తే ఇష్ట్యాడను. నూకుపదేశించరా? మనప్పాములకుంగూప యత్క్రొప్పమమిష్టింతమా? ఓసుబుధిటారూ! పొంలోనుండి తెఱి ఒయలుడేఱుచున్నారా?

సుబు— నాకంతయు వినయమచ్చుది. పతిర్హితాశిరోమణులుగాన మిాతల్లిటరు సెలవైసంగిరికాని యొగులకేట్లు పుట్టిమాహము దెంచుటక్కుమా? మిాతల్లిగారు సాక్షోత్తురుబ్బార్వతీదేవియూటరూఫి.

సారం— అదిగో మాతంశ్రీగారు (నిలుపఁబడి) యేలిపువారికి నమస్కారము.

రాజు— తండ్రీ! సత్యమెఱుగానేరకసీకొనర్చినయవ్జ్ఞాత్కునన్నమన్నించును.

సారం— ఏలినవారిని నేనుమన్నించుపాటివాడెనా? ఇంతకుముండెల్ల నన్నింభారీశపదముగఁఱుచుపారుకారా? ఏంధిపశమున ద్వలియనుకొని చనిసందురకింతవచ్చెను.

రాజు— ఆమర్మాగుర్రాలు తనకుదొనే చచ్చెను. నీన్నుము నిన్నుఁగాచెను. వాంప్రాహంత్రశులుసారు మాపాటిపీచల్పులు. ఆహా సత్యము తిషణంటమకదా?

మహా—

గి. సత్యమనస్తి యానంద + నిత్యశదవి

నిర్మలము పండియమబొంగ + నిదకయుము

సుబు—

పాటీగసు సెద్ది మత్తుప్రీయ + పంథ తెఱఁగున
గిలి—

పాటకం దెస్తె యంటింత + బూటుకమున.

రాజు— ఆహా సుబుద్దివాక్కు. సత్యానందఫలభాక్కు.

మంత్రి— మహాప్రభు! వరప్రసాదిగాన చిన్నప్రభువుగో
రికన్న సత్యాస్తే ర్యములులోకములోనెంద్రెనగలవా?

సారం—

గీ. ఏమిదక్కు సుబుద్దిలే + కీసరువుకు

గిలి—

వశతతంజీగు నీవెళ్ళీ + వాసరుసకు

సుబు—

సుహృదులకు మేచివికలత + జోతుతెంతు

మహా—

కన్నవారికిలోబడి + కన్నపెంతు.

సుబు—

శా. దక్కన్ సత్యయోంబు

సారం—

సిద్ధగతియున్

రాజు—

+ దక్కన్ బుధస్తుత్తు

గిలి—

మా! పైకైకై స్తుతుసులునున్
గొండు

కైసని చేప రక్కెన్ జపిత్రింబులన్

రాజు—

శొక్కెన్ దబ్బునిండె

సారం—

స్నేహితులకు ఫెల్చున్ ఇంచె సంతోషమన్

సుబు—

జిక్కెన్ ప్రోఫ్స్ యథీప్ పుస్తకులకు ఉచ్చింబుగల్పించుమన్.

రాజు— మహాకవిగాయకశిలోమణి పిక్క దేచెప్పద్ద.

మహా—

గి. శాశ్వతప్రాతిలోన లీ ప జం లు ఇజాడు

బూటు తంబడ పిస్కు గాఁ ప లోలు బెస్త

పిస్కు దీపింబు కొర్కివియం ప దుష్ట గుంచు

గస్కు యటు పిస్కు లో బుద్ది ప ఘనతచూపు.

రాజు— సత్యవంతునిముఖ మెన్ను ఎంస్వు లితిషాపదుక్కదాకి

మహా—

గి. సెసరు దిప్పదవు నోర్పు ప నిర్గులతయు

నిశ్చిలత్తులు దట్టనుత ప నియమించు

జీంరు ద్విలు చీసు సుస్కులే ప మండలాక్కు

సతు వేతులి తూస్కుల ప త్యాములీక్కు.

గిలి—

గి. దొంగతనము సిగ్గు ప వెంగలించనమును

వగలు రోగులు పొగలు ప చలపు స్థాపు

గొంగు కప్పుగవయుఁ ప గొంపెనస్కులమాట

క బోతుసుభులు ప వెంపు.

రాజు— మామను పక్కమైనది. ఇంక నీకణ్ణింభరిత్వము దంభము, న్యాయముగనుగొనం జాలుధుమనునథికారగర్వము. మోహమునకుఁగల యంధత్వము మాతుఁ దేటపడినది. చర్యిత చర్యానంపదలిఁకనొల్లము. మహాకవిగాయకశిరోమణి మంత్రి మేమువాసప్రసాద్శాశ్రీమముం సైకొతము. చిరంజీవి సారంగ ధరు.డు వయోవంతుఁడు. రాజ్యభారము వహింపడగును. శ్రీఘ్రీముగ మాయ భీష్మము జర్జవలయును.

మంత్రి— కీర్తినశారిరిఁజున్నాఁటునండియు ఏని పెట్టుకొని యుష్మియుఁ వెడ్డి సేవకునికింగూడ మనున్న లోకికంబులవిర క్రిచ్చాడ. సాచిడ్డఁడుసేబుడ్ మంత్రిగానాస్థానంబువ నియమం పంబడఁబాఁరించున్నాను.

గిలి— కవిగాయుకశిరోమరిగారూ! యింకను మోమను పక్కముగా లేదా? మేడలు గోడలు కోటలు, పేటలు బోటులు గోటులు పంతుష్టీతీఱులేదాఁ పొదలు తుప్పలు గుటులు పుటులు పణిఁంపఁజనరాదా నాఁటంగూడ వైరాజ్యముబుట చున్నది. తద్దన్నఁ బెండియున్న ఈల్లు నాకీపేడిభోగములేల?

మహా—

నీ. చిలుతూరపై జీలు, ♦ తలజ్ఞు సెలయేటి

నీటిపై లభముకి ♦ దాఁటుమాచి

నావాట సలవాఁలు ♦ బూనిమెల్లనఁజేరు

వద్ముజింకల కుఁట్టు ♦ పోటుమాచి

ఘుముఁగులుఁడైఱలాడి ♦ దెడిడపుట్టుల

ఏలయించు కేవగు ♦ పోతువుచి
 గ్రంథమ్మగొనుచు ♦ ద్వారపులతోఁ
 నాటాదు చెంకెత ♦ నీటుచూ●
 సారానముసేయుచు దొరాలి ♦ వనములందు
 యలురకంబుల పీటుల ♦ పులుపులకును
 స్వరేముగిఁగుచు పేటుల ♦ పుట్టులందు
 బద్యములవార్యియు భాగ్యాంబు ♦ పుట్టుసెపుడు.

రాజు— తండ్రి సివురాజ్యపాలనమును స్వేచ్ఛానుసారము
 గాయానునది.

సారం— ఏలినవారు కట్టాట్టించెదరేని సూదొకకోరిక.

కొబ్బరి— కోరుకొనుమెద్దియైన నీకడ్డా తప్పకచ్చల్లించెదను.

సారం— నగరంబిడి సెల్లక వనంబులసినగతికంతుఃకుఁ
 బ్రిత్తిఁఫూనితిని.

రాజు— స్వాయంభుడెన్న ప్రితిఁఫూతిరుగనేర నక్కటా పుత్త
 లినుకిని యెంతుఁం చునో? ఎంచుక్కుల తలఁచితివిరాచిశ్శి
 లంపో? ఇంకిరాజ్య మెనరు వహించుగలరు?

సారం— మాత్రాలిగారు సెలవిదినఱకే పొంచితిని.

సుఱ— (శనతడ్రింజూచి) నాకివివఱకమ్ముయు మిమును
 ఛేసుకూన్నామువుచ్చలించుకోనెద బిడ్డనింగాటాట్టింపగోరెడ.

మంత్రి— సారంగధర ప్రథముగారు సివుచుకరీరములు వేఱ
 య్యాను మనసులొక్కటియేయని యిడివఱకేస్తపుము,

రాజు— మంత్రీ! సిద్ధగతికేగు పుత్రులను వారింపడగాదు. మాక్కచిన్న వాఁడు పుట్టకమునుపు చంద్రీచూపని దత్తతచేసి కొనుట పొరెఱుంగుండుడుకడా? అతనికిరాజ్యమప్పగించి యి తనిప్పాఁణమిత్రుడగు పొవెద్దకొడుకు కార్యదర్శిని మంత్రీగా నియమించునది. సరియే బాలకురారా! చక్రవర్తులుగుంట కన్నీ సర్వజ్ఞులగు సిద్ధులగుటగొప్పకాదా? మంత్రీ! ఇందు నమునందే మేమువాసప్రాప్తినులైనే యిండెదము. మహాకవిగా యక్షిరోమణి! మనయందఱికిటి లెరాగ్యసంపద గలుగఁడేసి సంరమేశ్వరునొక్కమొగి మనమాదఱముంగఁలసిపాడి మతి యు సాయంకాలకృత్యముల కరుగుదము. (అందఱుపాగుండురు.)

పురట—పీశ్రీగఁ.

ష॥ తర్వయ్యరూపా జగదేకదీపౌ— సర్వేశ్వరామాకు సజ్జనమిరా॥

అ॥ స్తుత్యచరితార్థీ శుభవైరాగ్యంబు— నిత్యంబుకాపాడినిచేయినమిముగ్రు॥
ఱ. అన్నిలోకములకు నాథారమగుతండ్రి— సస్నేహముగమోతు సంసదీరా॥
నిస్సు వేడినాము నిథిలాచికారణ— మన్నించిసీగ్రాక్తి మాద్గముచూపుమో॥స॥

(అందఱు నిస్సు మింతురు)

భరతవాక్యము.

ఉ. సైరములేకయొల్లప్రజ + వర్ధిలుగావుత విద్యైత్తుఁడైం
పారునుగాత సశ్శమున + న్యాయఁత్తల్లచరియింత్తీగాత వే
సారి సగుస్తధాస్యధన + సంపదమించుగాత యాతుఁడున్
క్ష్యారవిషర జిపనము + స్వార్థిత్తోప్రించై కైప్పుగావుతన్.

మంగళము

శ్రీ కృష్ణదేవరాయంధ్ర భాషా
, అంబులున్న

మ ద్వి ర చి త గ్రి ० ధ ము లు

1. కాళీయమ్మనము (సంస్కృతమునహరికథ)
2. కంచవధు డిట్లో
3. పారిపూతాపహరిణము డిట్లో
4. కాళీశతకము (సంస్కృతము)
5. యదార్థరామాయణము (6 తెనుగుహరికథలు)
  - (1) శ్రీరామజననము.
  - (2) సీతాకల్యాణము.
  - (3) పాదుకాప్ట్యాథిమేకము.
  - (4) శ్రీరామసుగ్రీవమైత్రీ.
  - (5) హనుమత్సందేశము.
  - (6) సామూర్ధ్యసిద్ధి.
6. దంభపురవ్రిహసనము (తెనుగునాటకము)
7. ప్రాప్తావక సంస్కృతాంధ్ర సంగీత పద్యప్రాబంధ విశేషములు
8. నవరసతనంగిణి (పె.క్రింయరుక్కాచి చంసకవిత్యముల లోనిఖిచేషముల కాంధీకరణము)
9. శ్రీరామచంద్రికాపము (సంస్కృతము)

సాముడు తోటకోను దచిన్నటిక ముఖీకు

గ్రోం ఫములు.

1. అంబరిషోపాభ్యానము	హరికథ.	రు. 0 8 0
2. గ్రంథమోహనము	డిటో	0 8 0
3. మార్గందేయాపాభ్యానము	డిటో	0 12 0
4. హరిశ్చందోపాభ్యానము	డిటో	0 12 0
5. రుక్మిణిప్రాణము	డిటో	0 12 0
6. శ్రీహోదోపాభ్యానము	డిటో	0 6 0
7. శ్రీజావీక్షపథము	డిటో	1 0 0
8. సావితోపాభ్యానము	డిటో	0 12 0
9. శ్రీమత్తసంతిము	డిటో	0 8 0
10. శ్రీకృష్ణసవనము	యంక్కాలిము.	0 12 0
11. ఘాటసారి	తెనుగుకావ్యము.	0
12. నూర్లంటి	డిటో	0
13. సారంగాఫర	సాటకము.	1
14. తారకము	సంయుక్తము.	0
15. సూర్యసారాయణశతకము		0
16. మానంద శివ సత్యవ్రిత్తశతకములు		0

